

MAGYAR MÚZEUMOK

Ópusztaszer

NEMZETI

TÖRTÉNETI

EMLÉKPARK

1970-1995

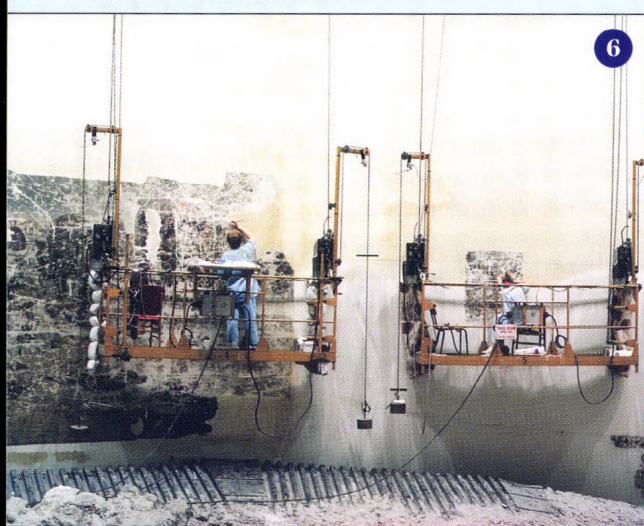
1995/2

• TÉL

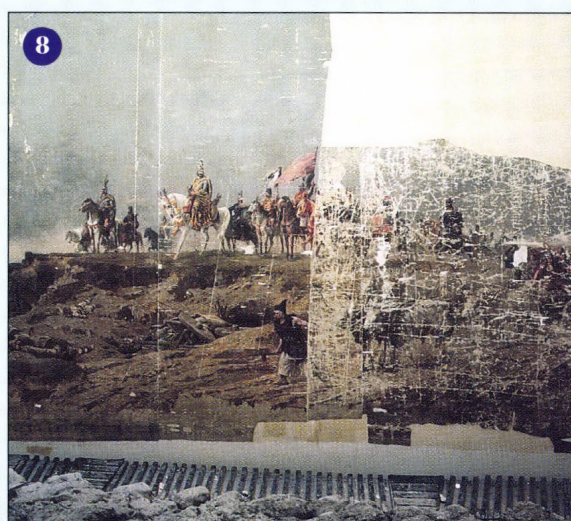

A körkép hengereken tárolták (1); a raktárból a restaurálás helyszínére szállítják (2); aceton és fűrészpor keverékével eltávolítják a korábbi konzerválás anyagát (3); ragasztóval átitatott nylon szálal erősítik az eredeti vásznat (4); a véglegesen felfüggesztett körkép újradublírozzák (5).
Dublázás után a színoldalt restaurálják (6).
Készül a diorama (7).
A körkép főnézete, retus előtt (8).

The panorama was stored on rolls (1); it is transported from the storage-place to the location of the restoration (2); the previous conserving material is removed with a mixture of acetone and sawdust (3); the original canvas is reinforced with a nylon thread saturated with glue (4); the finally hung panorama is relined (5).
After lining, the face of the canvas is restored (6).
The diorama is prepared (7).
The main view of the panorama before retouching (8).

Országos Műemlékvédelmi
Hivatal Elnöke

Éri István úr részére

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Ahogy illik: az ifjabbik testvér – a műemlékvédelem köszönti az idősebbiket, a múzeumügyet abból az alkalomból, hogy irigylésre méltó, elegáns negyedéves periodikummal, a „Magyar Múzeumok”-kal gazdagodtunk. Valamennyien. A művelődésre, művészetekre vágyó laikusok, a múlt-jelen képző- és iparművészetét, a régészeti, helytörténeti, népművészeti stb. emlékeit s köztük az építészeti múltját bemutató szakemberek.

Biztos nem illik figyelmeztetni az idősebbiket arra, hogy valaha – tán 1957-ig – egy „háztartásban” éltünk. A neveltelenségünkre csupán annyi mentséget tudunk felhozni, hogy az említett dátum óta egy, vagy két szakmai generáció nőtt fel s ők nem mindig tudják, hogy az 1872-ben megszületett műemlékvédelmi szervezet a vallás- és közoktatási miniszter alá tartozott s így volt ez nyolc és fél évtizedig. Így van ez ma is, legalábbis részben. A műemlékvédelem azóta sem vált el a múzeumoktól, továbbra is együttműködünk muzeológusokkal, régészekkel, művészettörténészekkel, néprajzkutatókkal, helytörténészekkel, együtt dolgozunk a feltáráson, közösen publikáljuk az eredményeket, s a leletanyagok értékes részét kiállításokon láthatjuk viszont. Hol az illetékes múzeumban, hol a helyreállított műemlékben. A múzeumok a műemlékek legjobb hasznosítói közé tar-

toznak. Elég csak Sárospatakra, Nagycenkre, Pécsre, vagy Szécsényre hivatkoznunk, vagy a tájházakra. A védett épületek más fajta „hasznosítása” is közös dolgunk. Nevezetesen ez esetben arról van szó, hogy műemlékeinknek szerepet kell biztosítani az oktatásban (történelem, honismeret, környezetkultúra) s ennek egyik útja a múzeumokba vezet.

A „Magyar Múzeumok”-nak, kiadóinak, szerkesztőségének az Országos Műemlékvédelmi Hivatal munkatársai nevében küldött sok jókívánság mellett csupán azt kérem, hogy a lassan 125 éves ifjabb testvér időnként beszámolhasson eredményeiről, szólhasson problémáiról vagy legaktuálisabb dolgairól.

Budapest, 1995. október 30.
Jó egészséget az újszülöttnak és a szülőknek

Barátsággal:

Dr. Fejérdy Tamás

Éri István főszerkesztő
Magyar Múzeumok
Budapest

Tisztelt Főszerkesztő úr,

Engedje meg, hogy a Magyar UNESCO Bizottság nevében gratuláljak lapjuk megjelenéséhez. Külön örömmre szolgált, hogy kiemelt helyen közölték a kulturális örökség védelmét szolgáló UNESCO egyezményekről szóló cikket. További munkájukhoz sok sikert kívánok.

Üdvözlettel,

Rózsa Mihály
főtitkár

Művelődési és Közoktatási
Miniszter

Tisztelt Éri úr,
tisztelt Matskási úr!

Köszönettel megkaptam a Magyar Múzeumok c. folyóirat első példányát. Örülök, hogy az Önök szakmai vezetésével sikerült egy ilyen színvonalas, széles spektrumú kiadványt megjelentetni. Különösen fontosnak tartom, hogy a folyóirat angol nyelvű rezümét tartalmaz, mivel ezáltal a külföldi olvasó is képet kap a magyar muzeológia helyzetéről.

További tevékenységükhöz sok sikert kívánok.

Üdvözlettel:

Fodor Gábor

Budapest, 1995. október 25.

Művelődési és Közoktatási
Minisztérium
Helyettes Államtitkár

Éri István
főszerkesztő úrnak

Érdeklődéssel olvastam újra induló folyóiratuk a Magyar Múzeumok első számát. Tudom, hogy a muzeológusok szakmai közösségének összefogása nélkül aligha sikerült volna megjelentetése. Ugyanakkor abban is biztos vagyok, hogy ebben döntő szerepet játszott az Ön személyes erőfeszítése is. Kérem tolmácsolja nagyrabecsülesemet és köszönetemet Matskási István úrnak is.

Munkálkodásukhoz további sikereket kívánva, üdvözlettel

Török András

Budapest, 1995. október 26.

Olvasói levelek 1

Kiadói levél 2

Szerkesztői levél 2

ÓPUSZTASZER

Trogmayer Ottó: Múzeum a pusztán
– az ópusztaszeri lőrténeti emlékparkról 3

Szabó G. László: Az ópusztaszeri Országos
Emlékbizottság története 5

Novák István: Ópusztaszer – múzeumépület 6

Szűcs Árpád: Az újonnan restaurált Feszty-körkép 8

Selmeczi László: A misztériumtól a valóságig

– az ópusztaszeri állandó régészeti kiállításról 12

Nagy László: Közhasznú gondolatok 13

MŰHELY

Mihály Mária: A készülő jogszabály elé 14

Vadas Ferenc: A Magyar Nemzeti Múzeum – épület
és gyűjtemény-struktúra a XIX. században 17

Szabadfalvi József: Herman Ottó a Magyar Nemzeti
Múzeumból 21

Kovács Tibor: Régészeti örökség
és a Magyar Nemzeti Múzeum 23

Kaposvári Gyula: Múzeumi bentlakásos iskola
Szentendrén, 1950 őszén 26

Bakó Ferenc: Múzeumépítés kisipari módszerekkel –
Sárospatak Rákóczi Múzeum 1950–52 30

SZÁMVETÉS

Vámos Éva–Szabadváry Ferenc: Vajon láthatóvá
vállik-e a láthatatlan múzeum? (Országos
Műszaki Múzeum 1989–1994) 35

Gazda László: Öt esztendő a Hajdú-Bihar megyei
múzeumi szervezet életéből (1989–1994) 36

Kovács Gergelyné: A Postamúzeum
1989–1995 közötti évei 38

Kriston-Vízi József: Múzeumi játék-tájék – a 15. évébe
lépő Szórákaténusz Játékmúzeumból 40

András Lászlóné: A Szekszárdi Múzeum száz éve
(1895–1995) 43

Juhász János: A múzeumi létesítmények számának
alakulása Magyarországon (1975–1994) 44

Füköh Levente: Érdek és Érték 46

ICOM

Taxner-Tóth Ernő: Az ICOM-ról – elfogultan 48

T. Balázs Ágnes: A német ICOM bizottság vendégül
látta a weimari csoport delegáltjait 52

Groyš, Boris: A múzeum szerepe, amikor
a nemzetállam felbomlik 53

Mihály Mária–Wollák Katalin: Magyar–holland
múzeumi kapcsolatok 54

FOLYÓIRATSZEMLE

Néma György: Museums in Britain 58

Járó Márta: Musées et Collections
publiques de France 58

Néma György: Museum Management
and Curatorship 59

Járó Márta: Muse 61

IN MEMORIAM

- Révész László: Dienes István dr (1929–1995) **62**
 Fitz Jenő: Soproni Sándor dr (1926–1995) **63**
 Szemkeő Endre: Némethy Endre dr (1912–1995) **63**
 E számunk szerzői **64**

A címlapon

Panoráma a múzeumépület kilátójából: Árpád-émlék-mű, a szeri monostor romjai és a szabadtéri néprajzi múzeum (Fotó: Dömötör)

A kiadó levele

A takarékoskodás jegyében alakítottuk ki a Magyar Múzeumok expedíálási formáját (műanyagtasak). Vajon – azon kívül, hogy 50%-kal olcsóbb – elért-e rendeltetési helyére? Sérülésmentesen? Kérjük olvasóinkat, közöljék velünk idevágó tapasztalataikat. Kellemtelen meglepetést okozott, hogy 260 grammos küldeményünk – miután 10 grammal túlhaladta a súlykategóriát – 16 Ft-tal drágábban kelt útra a megrendelőkhöz. Okulva a tapasztaltakon, jelen, második

számunk borítója és a belső papírja valamivel könnyebb, mint az előző volt. Reméljük, ez a kivétel nem vehető észre. A folyóirat-terjesztés, az előfizetések állása és az ezzel kapcsolatos félreértések, levelezések lassan rendeződnek. Így 1996 elején a már egész esztendőre szóló megrendelések ügyében jelentkezhetünk mindenkinél. Addig is kérjük, bármilyen előfizetési ügyben, kiadói reklamációval szíveskedjenek ugyanoda fordulni, ahol a szerkesztőséget sejtjenék. Mivelhogy a kettő címe – egy és ugyanaz!

MAGYAR MÚZEUMOK**A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület és a Magyar Múzeumok Szövetsége folyóirata**

Megjelenik évente négyszer

I. évfolyam 2. szám, 1995. tél

Főszerkesztő: Éri István

Fordítások: Tardos Károly

Fényképek: Bakó Ferenc, Dömötör Mihály, Gaál Attila, Hajdú József, Novák István, Georg Valerius és múzeumi archívumok

Reprodukciók: Nyíri Gábor és múzeumi archívumok

Rajzok: Szilágyi Éva

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon/fax: 210-1329

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: RUBICON-HÁZ Bt.

Tervező-tipográfus: © Grausz Péter

Tördelőszerkesztő: Réti Attila

Színes feldolgozás: PARTNERS Kft.

Nyomdai munkálatok: VESZPRÉMI NYOMDA Rt.

Felelős vezető: Fekete István igazgató

Előfizethető a kiadóhivatalban (levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 54.), illetve postautalványon, csekkel vagy átutalással

MHB 10200823–22220165–72030000 jelzőszámon

Előfizetési díj számonként

egyéni előfizetőknek 200 Ft, közületeknek 500 Ft

HU ISSN 1219-4662

Megjelent a **Művelődési és Közoktatási Minisztérium**, és a **Magyarországi Ludwig Alapítvány** támogatásával, a **Hazai Tájakon Alapítvány** gondozásában

CONTENTS

- Reader's letters **1**
 Publisher's letter **2**
 Editor's letter **2**

ÓPUSZTASZER

Ottó Trogmayer: Museum in the Pusztaszer – About the Memorial Park in Ópusztaszer **3**

László G. Szabó: The History of the Commemorative Committee of Ópusztaszer **5**

István Novák: Ópusztaszer – Building of the Museum **7**

Árpád Szűcs: The Newly Restored Feszty Panorama **9**

László Selmeczi: From Mystery to Reality **12**

László Nagy: Thoughts on Public Service **13**

WORKSHOP

Mária Mihály: In Anticipation of a Law in Preparation **14**

Ferenc Vadas: The Hungarian National Museum: Building and the Structure of the Collection in the 19th century **17**

József Szabadfalvi: Ottó Herman on the Hungarian National Museum **21**

Tibor Kovács: Archaeological Heritage and the Hungarian National Museum **23**

Gyula Kaposvári: Boarding School for Museologists in Szentendre in the Autumn of 1950 **27**

Ferenc Bakó: Museum Construction with Small-scale Industry Methods **31**

RECKONING

Éva Vámos: Will the Invisible Museum become visible? (Hungarian Museum for Science and Technology 1989–1994) **35**

László Gazda: Five Years from the Life of Hajdú-Bihar County's Museums (1989–1994) **37**

Gergelyné Kovács: The Post Museum's Years between 1989 and 1995 **39**

József Kriston-Vízi: The 15th Anniversary of the Hungarian Toy Museum **41**

Lászlóné András: The 100 years of the Museum in Szekszárd (1895–1995) **43**

János Juhász: The Development of the Number of Museums in the last Twenty Years in Hungary **46**

Levente Fűkő: Interest and Value **47**

ICOM

Ernő Taxner-Tóth: Subjective Thoughts on the ICOM **48**

Ágnes T. Balázs: The German National ICOM Committee Invited Members of the "Weimar Group" to a Workshop 9–13 September 1995 **52**

Boris Groys (Bezzeg Mária): The Role of Museum when the National State break up **53**

Mária Mihály–Katalin Wollák: Dutch–Hungarian Museum Contacts **54**

PERIODICALS REVIEW

György Néma: Museums in Britain **58**

Márta Járó: Musées et Collections publiques de France **58**

György Néma: Museum Management and Curatorship **59**

Márta Járó: Muse **61**

IN MEMORIAM

László Révész: István Dienes dr (1929–1995) **62**

Fitz Jenő: Sándor Soproni dr (1926–1995) **63**

Endre Szemkeő: Endre Némethy dr (1912–1995) **63**

Authors of this issue **64**

On the cover: Look-out from the museum: Árpád-memorial, archaeological site and open air museum

A szerkesztő levele

A Magyar Múzeumok bemutató számának fogadtatása igen elismerőnek mondható. Kaptunk dicsérő szavakat „fentről”, testvérintézménytől, számos olvasóként és szerzőként egyaránt tisztelt kollégáinktól. Ha valamit szabad hiányolnunk, az a bírálatok kis száma volt. És még valamit várnánk szívesen. Újabb és újabb szerzők jelentkezését. Az nem mondható, hogy a lap következő számához nem jeleztek volna a kollégák írásokat. Sőt, a terjedelem korlátai miatt a mostani számból is ki kellett hagynunk már beharangozott írásokat. Ennek ellenére az 1996-os négy számba évfordulós műveket is közölnénk.

Emlékeztetnék a Múzeumi Hírlevélben májusban közzétett programban vázolt „évfordulós” témákra. Így – többek között az 1945-re, még inkább az 1956-ra történő visszaemlékezésekre, de 1896-ot sem elfelejtve. Múzeumtörténetünk hiányos szakaszait lehetne valamennyire kiegészíteni, első sorban helyi vonatkozású dolgozatokkal.

A lassan-lassan kialakuló, de egyáltalán nem lezárt rovatrend fokozatos bővülését vitát kiváltani szándékozó eszmefuttatások, olvasói levelek – és sajnos nekrológok – bővítik ez alkalommal.

Szerzőtársainktól kétféle, megjegyzést könyvelhetünk el: egyrészt időhiányra hivatkozunk, másrészt azonban szemrehányást kapunk, ha „önmérsékletet” kérünk a terjedelem tekintetében. A szerkesztés egyébként sem háládatos tennivalói között a legkevésbé népszerű feladat arra emlékeztetni, hogy a folyóirat sokszínűségét, olvasmányosságát, de a megnyilatkozni szándékozók szép számát biztosítani csak aránylag rövid írásművekkel lehet.

Múzeum a pusztán – az ópusztaszeri történeti emlékparkról

Trogmayer Ottó

Csongrád megye igen szegény műemlékekben. Legálabbis napjainkban szegény, mert számos jel arra utal, hogy nagy részük éppen az elmúlt másfél évszázadban pusztult el. Idézzük Katona József 1823-ban megjelent sorait: „Ezen a' száraz Tengeren, hol az Eget kivéve alig lát gyakran sok ideig az utas egyebet... hol őriző Pásztoraiknál tekintetre méltóbb Marhák kódorognak – ezen a' temérdek sikon ütögetik fel magokat, mint megannyi lecsonkított Emlékoszlopok, szerte-széjjel a gyászos Puszta Templomok...” – Szer monostor templomának tornyát is „az emberi bátorságra való ügyellés” rántatta le a múlt század elején. „A rom falai e század első felében feldúlattak, széthányattak, az urasági épületekre fordítottak – Pallavicini őrgrof uradalmi tisztjei által...” – írja Molnár Pál az Archaeologiai Értesítő 1870. évi 2. számában. A monostor és a templom sorsa tehát megegyezik a többi alföldi középkori építményével. Végso pusztulása a 19. században következett be, a kor barbarizmusának jellemző következményeként, amikor az új gazdasági lehetőségek érdekében mindent feláldoztak.

Anonymus sorai nyomán 1865 óta, amikor Hornyik János, Kecskemét főjegyzője összegezte a Szerre vonatkozó korábbi forrásanyagot, újra és újra fölvetődött az egykori kolostor helyén valaminő történelmi emlékhely létesítésének a gondolata. Ennek jegyében folytatta Göndöcs Benedek címzetes pusztaszeri apát és Rómer Flóris az első ásátásokat 1882 tavaszán, amikor egy hét alatt, esetenként éjszakai munkával is, feltárták az elpusztult templomot. Ez a háromhajós bazilika szolgált alapul azután a későbbi kutatásoknak, s egyúttal lehetőséget adott az újabb pusztításokra. A feltárt alapfalakat rövidesen kibányászták és elhordták, a 9x7 méteres felmenő falmaradványt pedig 1950-ben egy itt álmószó kaposvári páncélos alakulat lőtte szét.

1970 kora tavaszán ült össze Erdei Ferenc meghívására az a bizottság, mely a vendéglátó korábbi gondolatát volt hivatva megvalósítani. Hozunk létre azon a helyen, ahol Anonymus szerint a honfoglalás befejeződött, és ahol a debreceni kormány utasítása szerint 1945-ben a földreform elkezdődött, olyan nemzeti emlékhelyet, ahol történelmünk e két sorsfordulójáról a hálás utókor méltóképpen megemlékezhet. Ezen az első megbeszélésen megpróbáltunk egy olyan feladattervet felvázolni, mely mindmáig alapja a nemzeti történeti emlékpark tartalmi megvalósításának. Ekkor volt szó szabadtéri néprajzi múzeumból, régészeti múzeumból, a Feszty-körkép restaurálásáról, s nem utolsósorban a romkert kialakításáról, amikor is Erdei a következőket mondta: „Trogmayer elvtárs régész, ássa

ki a honfoglalást.” Nyilvánvalóan a templom és kolostor feltárására gondolt.

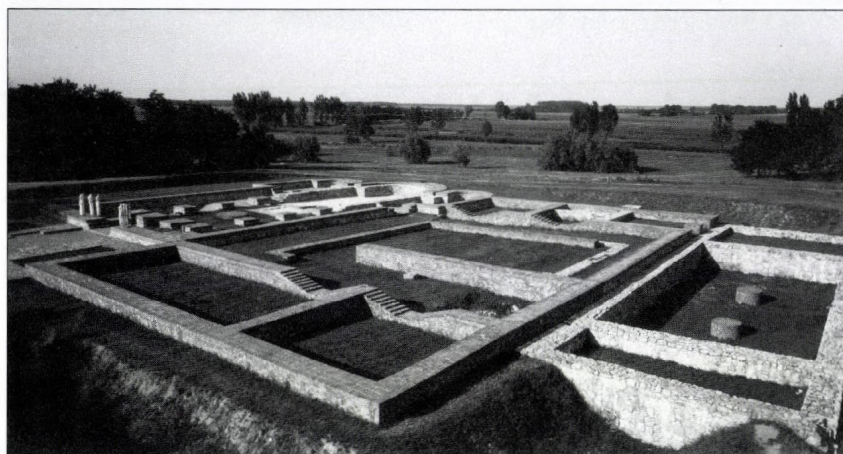
Mint újszerűtű múzeumigazgató, nagy lelkesedéssel vettem magam a munkába, melyre költségvetésünkben egy fillér fedezet sem volt. Az akkori pénzügyi rendszer szerint a VB által szétosztott pénzmaradványból kellett fizetni éveken keresztül a múzeum által megelőlegezett költségeket. Hantos Mihály elnökhelyettes, az emlékpark egyik fő támogatója, minden évben utólag biztosította a felmerülő költségeket, egészen a templom helyreállításáig. Az általam vezetett feltárások 1970 és 1975 között folytak. A megye minden régészét bevontuk a munkába, sokat segítettek a szegedi egyetem régészhallgatói is. Tekintettel arra, hogy munkabért nem fizethetünk, ifjúsági építőtábor keretében folytattuk a feltárást. Először csak Csongrád megyei középiskolások és ipari tanulók részvételével, majd a későbbiekben a tanárképző főiskolák történelem hallgatói segítettek igen sokat. Ez volt az egyetlen építőtábor az országban, ahova protekcióval lehetett bekerülni. Hiszen a munka érdekes volt, messze különbözött a mocsárlecsapolástól, és igen jó hangulatban telt el az a hat-nyolc hét, melyet sátrakban töltöttek a diákok. Segítettek szocialista brigádok, különböző társadalmi szervezetek, s az utolsó években sikerült dorozsmai kubikusokat is bevonnunk a munkába. Feljegyzéseink szerint több mint nyolcszázan dolgoztak az ásátáson, túlnyomó többségük önkéntes társadalmi munkában. Igen nagy jelentőségűnek tartom, hogy teljes feltáráásra törekedtünk, elmentben a 60-as évek szondázó módszerével.

Sokan vonták kétségbe szakértelmemet, hiszen ősrégészként kaptam diplomát. Az ásátás technológiája azonban egyértelmű volt számomra, a leletanyag ismerete pedig nem okozott problémát. Ásátásunk fő eredménye volt, hogy bebizonyosodott: a Rómerék féle ásátás szerencsére csak a legfiatalabb, feltehetőleg a 12–13. század fordulóján épült templomot tárta fel.

Összesen 8 építési periódust tudtunk elkülöníteni, melyek három templomtípushoz tartoznak, ezek bővítéseiből, átépítéseiből adódik a finomabb periodizáció. A legrégebbi templom réti mészkőből épült, egyhajós patkós szentélyű épület, melyet a 11. század első harmadában emelhettek. A pogánylázadások viharában ez elpusztult, s helyén valószínűleg ideiglenes fatemplomot építettek, majd a századvégen, Szent László korában, új épület született. Közép-Európából bevándorolt benecések hozhatták magukkal az ún. szentgallenli típus alaprajzát, melynek nyomán a kelet-nyugati apszisú, négytornyú építmény elkészült. Ehhez igen nagy méretű kolostor csatlakozott, melynek feltárását a 80-as évek

Museum in the Puszta – About the Memorial Park in Ópusztaszer

The works on the creation of the National Historical Memorial Park in Ópusztaszer started in 1970. A National Commemorative Committee was established upon the proposal of Ferenc Erdei in order to create a memorial park on the scene of the completion of the conquest of Hungary (895/96) and the starting of the 1945 land reform, to deservedly remember these two decisive peripeties of the nation. In our article we sum up the history of the excavation and that of the objects of the memorial place. In 25 years more than 2.5 million people have visited the memorial site in the creation of which a great number of institutions and persons collaborated. According to notes, more than 800 people have worked only at the archeological excavations.

A szeri monostor romjai

The ruins of the monastery of Szer

elejétől kezdve Vályi Katalin kollégám folytatja. Visszatérve a szentgalleni típusra, már akkor megjósoltam, hogy szükségszerűen többnek kell lennie az országban, s lám azóta Esztergom mellett és Pannónhalmán is fölbukkant egy-egy kelet-nyugati szentélyű templom.

Az utolsó, harmadik templomtípus háromhajós bazilika, melyet később nyugati, kegyúri karzattal bővítettek. Ez a tatárjárás viharában leégett, ám a 13. század végén újjáépítették és erődtemplommá alakították, melynek sáncárkát kétszer is megújították. Ekkor pusztulhatott el a kolostor is, melyet lényegesen kisebb méretben már a templom kerítésén belül építenek újjá. Az erődítmény fala még látszott a múlt század második harmadában. A végső pusztítás során a fehér és vörös márvány burkolatból meszet égettek. Az ásátás során feltártuk a mészégető kemencéket is, melyekről múlt századi hírlaptudósítások szólnak. A korábbi rablásátá-

lomásait ábrázolta. Talán III. Béla közismert nyugati kapcsolatai során idekerült francia kőfaragók alkotása. Ők munkálkodhattak a Kalán pécsi püspök, majd rövid ideig esztergomi érsek családi tulajdonában lévő Szer temploma díszítésén. Hiszen e templom Ond vezér leszármazottjainak, a Bár-Kalán nemzetségnek temetkezési helye volt.

A feltárt romok helyreállítási terveit Tompos Erzsébe készítette, s rövid időn belül a kivitelezéshez szükséges pénz is sikerült előteremteni. Az ásátásoknak mindvégig igen sok prominens látogatója volt, akik részben tagjai voltak az Országos Emlékbizottságnak, vagy mint a megye vendégei kerültek e különleges, érdekes látványosságot jelentő helyre. A helyszíni bemutatók során folyt beszélgetések révén sikerült jelentős támogatásra szert tennünk. Elsősorban a MÉM és az ÉVM berkeiből. Ilyen támogatás nyomán került sor a több mint 50 hektáros emlékpark talajjavítására és erdőtelepítésre. Egyetlen őszőn több, mint 50 ezer fát ültettek el, melyből napjainkra igazi erdő sarjadt. A rendezési terv nyomán 1979-ben épült fel az első tanya a szabadtéri néprajzi múzeumban. Ezt még múzeumunk finanszírozta. Meglepően rövid idő alatt (15 esztendő) további több mint 30 építmény került Pusztaszerre. Az akkori megyei tanács programként adta a megye városainak, hogy saját erőből városuk egy-egy jellemző épületét telepítsék át az emlékparkba. Így került sor a vásárhelyi, szentesi, makói, csongrádi objektumok áttelepítésére. Ehhez később költségvetési kompenzációt kaptak. Különös igyekezettel készült a makói ház, ahol gondosan vigyáztak arra, hogy még az udvar téglája is eredeti helyről és makói téglagyárból származzon. Forgó István makói tanácselnöknek múlhatatlan érdemei vannak a hagymásház felépítésében, nemkülönben a makói új múzeumegyüttes kialakításában.

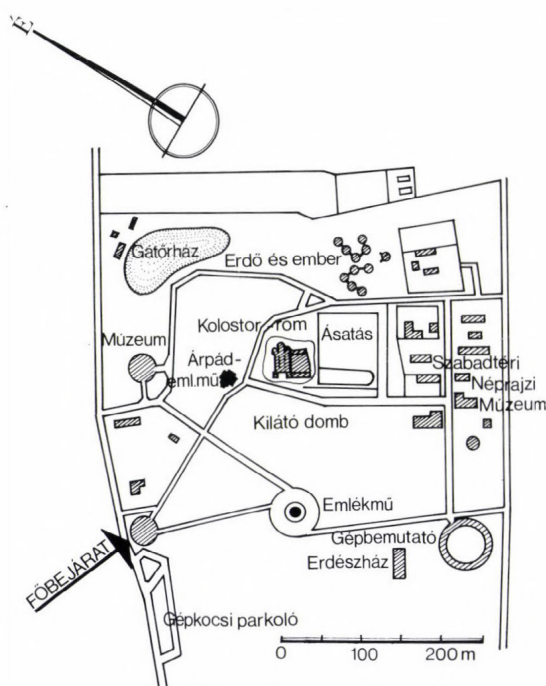
Kevés múzeumot építettek hazánkban az elmúlt 50 esztendőben. Közülük, úgy vélem, a pusztaszéri kiemelkedő jelentőségű. A központi, Novák István tervei alapján készült múzeumépület szerencsés módon foglalja magába a helyhez kapcsolódó régészeti és egyéb kiállításokat, valamint a Feszty-körképet.

A középkori kolostor az egykori Tisza-parton állott, így az Alsó-tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság kérésünkre az egykori Tisza-medret kikortortatta. A záportározó címén kialakított tó messzemenően hozzájárul a hely hangulatának alakításához. A Kecskeméti Erdőfelügyelőség Csete György tervei alapján új múzeumegyüttest hozott létre. A terület tájvédelmi körzet, így itt helye van a természetrajzi múzeumnak is, melynek „Erdő és ember” a témája.

A fejlesztés napjainkban is folyik, hiszen most készül el egy gátórház, folyik a postamúzeum kihelyezett kiállításának felújítása, egy barokk kápolna és egy Bács megyei szárazmalom áttelepítése.

Igaz ugyan, hogy Erdei és csapatának tervei már megvalósultak, ám további fejlesztésekre mindig is lesz hely. Az elmúlt 25 esztendőben legkevesebb 2,5 millió látogatója volt a nemzeti emlékparknak.

Hisszük, hogy ezt a sajátos pusztai múzeumkomplexumot, melyet ez év október elsejétől közhasznú társaság üzemeltet, életében egyszer minden magyar ember meg fogja látogatni.

A Nemzeti Park helyszínrajza

Lay-out of the National Park

sok a templom körüli temetőt is erősen megbolygatták, de még így is közel ezer sír került feltárássra. A tatárjárás után megújított kolostor kerengőjének alapozásába temettek több oszlopszobor töredéket, melyek a korábbi főbejárat bélében állhattak. Ezek a magyarországi romanika eddig ismert legkorábbi körplasztikai. Feltételezésünk szerint a kapubéltet Pál apostol életének ál-

Az ópusztaszeri Országos Emlékbizottság története

Szabó G. László

A múlt század második felében álltak még Szermonos-tor romjai, amelyek a szemlélőt a virágzó középkori egyházi kultúrára emlékeztették. A tatár, török dúlta Alföldön nem sok ilyen rom maradt. Göndöcs Benedek gyulai plébános, a monostor címzetes apátja arra a gondolatra jutott, hogy kialakítható itt egy nemzeti panteon. Hiszen e tájhoz – a romok tanúságán kívül – a honfoglalás korának mondái is kapcsolódnak, amelyeket Anonymus Gesta Hungarorumából ismerünk.

Göndöcs apát úr, miután Rómer Flórisal „megvallotta” a romokat, az országgyűléshez folyamodott és előadta javaslatát: a honfoglalás 1000. évfordulójára az ősi monostor körzetében nemzeti emlékhely alakíttassék ki. Sajnos nem akadt megértő és befolyásos támogatója a tervnek. Így a millenniumra a szegedi polgárok jóvoltából az Árpád emlékműre futotta csupán. Kallós Ede és Berczik Gyula alkotását 1896. június 27-én avatták föl a Pallavicini örgróf által adományozott ligetbe, amelyet a helybeliek ettől fogva Árpád-ligetnek neveztek. A millenniumi ünnepségek elmúltával csak az uradalom cselelése ünnepelt évente egyszer Árpád apánk lábainál. Az aratás elmúltával – szeptember első vasárnapján – az uradalom megvendégelte aratóit. Előtte hálaadó misét celebráltak. Az alkalom később búcsú jelleget kapott, amely egészen korunkig a „szeri búcsú” vagy „szobori búcsú” néven vált ismertté. (Ebből nőtt ki a 70-es évek végén a Szent István napi ünnepség, amelyet ma is minden évben megrendeznek.)

A II. világháború végén még egyszer a közfigyelem homlokterébe került a szeri pusztá: a debreceni ideiglenes kormány határozata értelmében 1945. március 29-én Nagy Imre földművelésügyi miniszter vezetésével itt kezdtek hivatalosan a feudális nagybirtok felosztását. Erről írta Váci Mihály a következő sorokat:

*„Az első sátorfa helyére
Itt verték le az első karót,
S indultak ezer évet késve
a földet és hont foglalók.”*
(Kelet felől)

Korunkban Erdei Ferenc szociológus és politikus foglalkozott az emlékpark létrehozásának gondolatával. Beszélgetésekben többször elmondta, hogy nemzeti tragédiáink emlékműveivel tele van az ország, de egy olyan korunkig ható pozitív eseménynek, mint a honalapítás, nincsen emlékhelye. Gondolatait részletesebben a *Város és vidéke* című könyvében fejtette ki, amelyből néhány mondatot idézek:

„Mi történt hát a szeri pusztán 896-ban, amire a mai és jövő nemzedéknek is emlékezni kell? A magyar állam megalapítása ezen a földön. Maga a honfoglalás minden

jel szerint hosszabb folyamat volt, aminek a vége 896. Egyetlen győzelmes csata sem bizonyítható, amely a honfoglalás sorsát eldöntötte volna: sem az idő, sem az ellenfél legendabeli létét nem támasztják alá az újabban feltárt források. Bizonyos azonban, hogy akkor, azon a helyen valahol összegyűltek a magyar (és nem magyar) törzsek vezetői és régi szóval szert, mai szóval országgyűlést tartottak, ahol mindnyájukra kötelező határozatokat, azaz törvényeket hoztak. Ezzel lett a többé-kevésbé laza törzsszövetségből állam... Van tehát mire emlékeznünk Pusztaszeren. A magyar állam alapvetése történt ezen a földön.”

Erdei a tettek emberek volt. 1970. április 29-én összehívott egy bizottságot, amelyet Pusztaszeri Emlékbizottságnak nevezett és ismertette az egybegyűltekkkel elgondolását. A bizottság tagjai egyetértettek a koncepcióval és három fontos kérdésben határoztak is.

– Kérni kell az Elnöki Tanácsot, hogy Sövényházának adja vissza az örgrófok által önkényesen elvett nevét: Pusztaszert.

– Tervjavaslatot kell kidolgoztatni az emlékhely méltó kialakítására.

– Ad hoc bizottságot kell felkérni, hogy dolgozza ki az emlékhely működésének tartalmi kérdéseit.

(Megemlítem, hogy az Erdei által felkért 15 személyből három – dr. Györfly György, dr. László Gyula és dr. Trogmayer Ottó – még ma is tagjai a bizottságnak.)

Erdei 1971 januárjában tájékoztatta a Hazafias Népfront Országos Elnökségét, amely a tervet jóváhagyta és a bizottságot támogatásáról biztosította. Így indult meg a tervező, szervező munka, amely széleskörű társadalmi összefogással, a későbbiekben kormányzervek támogatásával a ma látható emlékparkot eredményezte.

Erdei korán bekövetkezett halála (1971) némi törést okozott az elkezdett munkában. Egy rövid időre Dimény Imre mezőgazdasági miniszter vette át a bizottság vezetését. Fontos események jellemzik ezt a rövid időszakot. Sövényháza felvette az Ópusztaszer nevet. A park létrehozására kiírt pályázat alapján a bizottság elbírálta a beérkező pályamunkákat és megbízást adott ki a végleges rendezési terv elkészítésére. Rendezték a földtulajdonviszonyokat, a Pusztaszer-Fehértó tájvédelmi körzetben kijelölték a leendő emlékpark 55 hektáros területét. Ekkor került a Feszly-körkép Szegedre, a Móra Ferenc Múzeumba. A régészek elkezdték a monostor feltárását. Felszínre kerültek a nagyméretű monostor romjai. Ugyancsak a park területén honfoglalás kori település maradványaira és temetőre bukkantak. A gazdag leletanyag arról tanúskodott, hogy a középkorban itt magas színvonalú egyházi kultúra létezett. A feltárások napjainkban is folynak, ma már bizonyossággal állítható, hogy a Dél-Alföld egyik, talán a legnagyobb méretű monostora ez, amely az idők jártával erődítményként is funkcionált.

Az emlékbizottság működésének legdinamikusabb szakasza az a 12 esztendő, amikor Losonczi Pál állt az élén (1977–89). A bizottság – összetétele alapján – ettől kezdve az országos emlékbizottság nevet viseli. Alulírottat az 1977 márciusi ülésen választották meg titkárnak. Az operatív munka szervezője, összehangolója mindvégig a Csongrád megyei Tanács szakappa-

The History of the Commemorative Committee of Ópusztaszer

The idea of creating a national memorial place in Ópusztaszer relating on the world of medieval legends related to the place was first born in the second half of the 19th century. The plan received no support, thus by 1896, the millennial anniversary of the conquest of Hungary, only the Árpád memorial has been erected. This can be seen even today.

In our time the concept of memorial place was formulated by Ferenc Erdei, sociologist, the Secretary General of the Hungarian Academy of Sciences (1970). For the realization of the plan he created a committee which exists even today under the name of National Commemorative Committee.

The largest part of the plan was realized mainly between 1977 and 1989 when the Committee was led by the then head of state. In the internal part (about 22 ha) of the memorial park of 55 ha an open-air museum was created. The restored Feszty-panorama was given place in the central museum building.

At present the National Commemorative Committee deals with the preparation of the programmes related to the 1100th anniversary of the conquest of Hungary.

rátusa volt. A Tanács igen jelentős anyagi hozzájárulással is támogatta az emlékpark kialakítását. Felsőrésszerűen álljanak itt a legfontosabb mozzanatok: elkészült a végleges rendezési terv. Elültettünk 50 ezer 15 éves előnevelt facsemetét és 10 ezer bokrot. Kialakult a park szerkezete: a belső 20–22 hektáros múzeumi terület és a 33 hektáros kiránduló, pihenő erdő. Elkészült a ma már több mint 20 épületből álló skanzen építése, amelyben a 19. század végi parasztkok, kismesterek életét mutatják be, elsősorban a mi tájegységünkéből. A 80-as évek közepétől felépült a Feszty-körképnek otthont adó épület, amelyben múzeumi állandó kiállítások is helyet kapnak. 1980-ban kiadták az emlékpark működési engedélyét. A neve ettől kezdve Nemzeti Történelmi Emlékpark. Körvonalazódtak a Feszty-körkép restaurálásának feladatai. És közben igen jelentősen megnőtt az emlékpark látogatóinak a száma. Volt év, amikor meghaladta az 250 ezret. Losonczy Pál vezetésével megfogalmazódtak az 1100 éves évforduló feladatai. Nyugdíjba vonulása után (1989) Szűrös Mátyás vette át a feladatot és vezeti ma is az emlékbizottságot. Ez a negyedik szakasz történetünkben. Elsősorban a park működési feltételeinek alakítása, a látogató közönség minél kulturáltabb fogadásának feladatai kerültek előtérbe. Napjainkban a legfontosabb feladat a milécentenáriumi rendezvények jó előkészítése, színvonalas megrendezése.

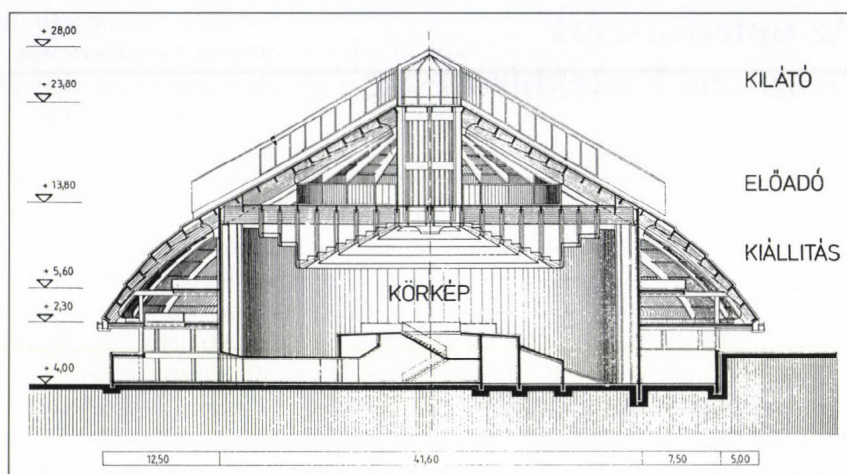
Az emlékbizottságnak hamarosan foglalkozni kell önmaga jövőjével is. Az emlékpark az eredeti rendezési terv értelmében felépült. (Más kérdés az, hogy befejezni talán soha nem lehet.) Részben ez a tény, részben a változó társadalmi-gazdasági körülmények pályakorrekciót kívánnak a bizottságtól.

Ópusztaszer – múzeumépület

Novák István

1972-ben született döntés a nemzeti történelmi emlékpark létesítésére. A terület rendezésére 1974-ben kiírt országos tervpályázat alapján 1975-ben elkészült részletes rendezési terv meghatározta a Feszty-körkép bemutató csarnok telepítési helyét. 1978-ban zártkörű pályázatot hirdettek a körkép épületének tervezésére, amelyen fiatal építészek vettek részt.

79 pályázat közül igaz ötöt díjaztak – de a pályázat mégis eredménytelen volt. A terveket kiállították és a kiállítás ürügyén ismét fellángolt a vita: van-e értelme a Feszty-körkép feltámasztásának? A harcias sajtó- és szócsata igénybe vette az erőket és az indulatos eszmecserében szinte senkinek sem jutott eszébe, hogy veszedelmesen múlik az idő. Három esztendő telt el és nem történt semmi. A csarnok tervpályázata nem sikerült, pedig az épületnek létfontosságú szerepe lett volna a restaurálás befejezésében is.

1979-ben, negyven évesen, a Csongrád Megyei Tervező Vállalat építészeként kaptam megbízást az épület tervezésére. Először Fekete Zoltán kertépítésszel közösen a rendezési tervet módosítottuk. A kezdeti tapasztalatszerzés idején találkoztam Feszty Gyula építész munkáival. Ő alapította meg az öccse, Feszty Árpád által megfestendő körképet támogató körképtársulatot. A 120 méter hosszú és 15 méter magas körképnek mintegy 40 méter átmérőjű és egy négyemeletes ház magasságának megfelelő óriási épületet kellett létrehozni. Az egész épület megtervezését és felépítését Feszty Gyula vállalta. Az ő terveit próbáltam először megismerni, mivel az 1970-es évek végén nem sok esélyem volt, hogy külföldön, működő körkép épületeket tanulmányozzak.

Tanulságos volt a fiatal kollégák pályamunkáival való ismerkedésem is, de a legtöbb segítséget Kisterenyeyi Ervintől kaptam. Ő kezdte el a körkép restaurálását. Alaposságára jellemző, hogy számba vette a híres körképeket, a szakirodalmat és számomra már kész „forgatókönyvet” adott.

Egy építész örök dilemmája, hogy mennyire azonosul a feladattal. Lehet kívülről, csak a funkcióra koncentrálni, lehet ideológiákat gyártani és lehet másokét elfogadni. Én Trogmayer Ottóval értettem egyet, aki a kezdettől fogva a körkép készítése korának értelmezését és a honfoglalással kapcsolatos ismeretanyag bemutatását tartotta a legfontosabbnak és a körképet kultúrtörténelmi emlékként kezelte. Remélem közel húsz év távlatából még jól értelmezem akkori gondolatait. Szomorú voltam, hogy egyesek történelmi szemetet, látszatemléket emlegetve próbálták lejáratni a körkép restaurálását. Hogy sikerrel tették, azt az építés és a restaurálás hosszú folyamata is bizonyítja. A másfél évre tervezett építkezés 15 évig tartott. Volt idő, amikor az épületbe madarak fészkeltek be magukat és talán madárházként funkcionálhatna ma is, ha nem kezdik el újra és újra a sokszor leállított építést. A hosszú folyamatot az épület fizikailag is megsínylette, mivel műszaki felülvizsgálatát nem végezték el.

Hálátlan feladat közel hatvan évesen egy húsz évvel ezelőtti gondolatsort ismertetni, de előszedve a régi tervet, mégis megpróbálom a születést követni és nem törődni a hosszú vajudási folyamattal. A sikertelen pályázat próbálkozásaival szakítva a hatalmas hengerformát az alföldi tájba illeszkedő formálással próbáltam elviselhetővé tenni.

A múzeumépület keresztmetszete

Sectional drawing of the museum building

A múzeumépület adatai

magasság	35 m
átmérő	58 m
alapterület	2 570 m ²
beépített tér	34 000 m ³
A kiállító terek	
földszint:	
régészeti kiállítás	800 m ²
I. emelet:	
körkép-dioráma-nézőtér	1050 m ²
agrártörténelmi kiállítás	820 m ²
II. emelet: képzőművészeti kiállítás	980 m ²
III. emelet:	
tárgyaló-kiállító	280 m ²
Hasznos tér	3 930 m ²
egyéb terület	1050 m ²
Mindösszesen:	4 980 m ²

Ópusztaszer – Building of the Museum

The original building of Árpád Feszty's panorama was built by the brother of the artist, Gyula Feszty in Budapest, after 1890.

We started the planning of the new building in 1979. Treating the restored panorama as a relic of cultural history, the building of the museum had to be made capable for hosting an exhibition on the conquest of Hungary and one on the period of the creation of the panorama.

The mass of the building refers to the hills and mounds appearing in the landscape of the great Hungarian Plain. We endeavoured to utilize the whole cubic volume available. The panorama is situated on the internal core, thus encircled by the other groups of premises at the museum (e.g. exhibition spaces, etc.). This solution makes it easier to meet the requirements of building engineering.

In a natural environment we need fix points for orientation in space and time. The approaches of the building show to the N-S and E-W directions, like a compass. The visitor, reaching the top the center of the compass, can view the territory of the National Park from the look-out tower.

The construction, planned for one and a half years lasted for fifteen years due to the lack of resources.

Az ökonomikus telepítés érdekében a területre elképzelt múzeumi funkciókat egyetlen épületbe integráltam. A múzeum épülete így a Feszty-körkép mellett mindazt bemutatja, amely összefüggést teremt az emlékpark egyéb látnivalóival.

- Központi mag: Feszty-körkép
- Földszint: Régészeti kiállítás
- I. emelet: Agrártörténeti kiállítás
- I. emeleti galéria: „A historizmus Magyarországon” kiállítás

(Időközben a kiállítás elképzelése változott.)
A tetőtérbe előadókat, a kupolába kilátót terveztem. A terület morfológiai felépítésének – helyenként 4,5 méteres szintkülönbség – kihasználásával „csökkentetem” épületünk magasságát. A terepalakulatok körülölelik a múzeum épületét, csak a bejárati oldalon van nyitva az alacsonyabb tiszai szint felé. Az épület tömege az alföldi tájban helyenként megjelenő dombokra, kunhalmokra utal. A létesítmény megfogalmazásánál a rendelkezésünkre álló teljes kubatúra kihasználására törekedtem. A körkép a belső magon helyezkedik el, így a múzeum egyéb helyiségcsoportjával körülvevő kedvező feltételeket teremt az épületgépészeti követelmények kielégítésére.

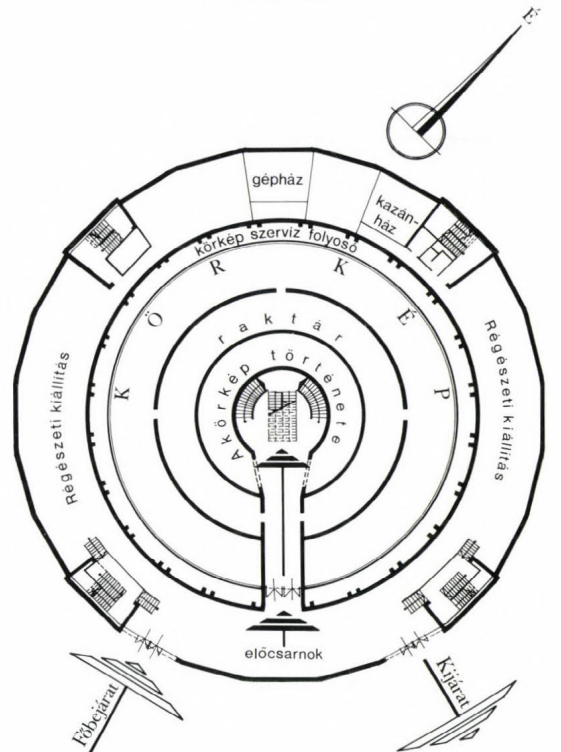
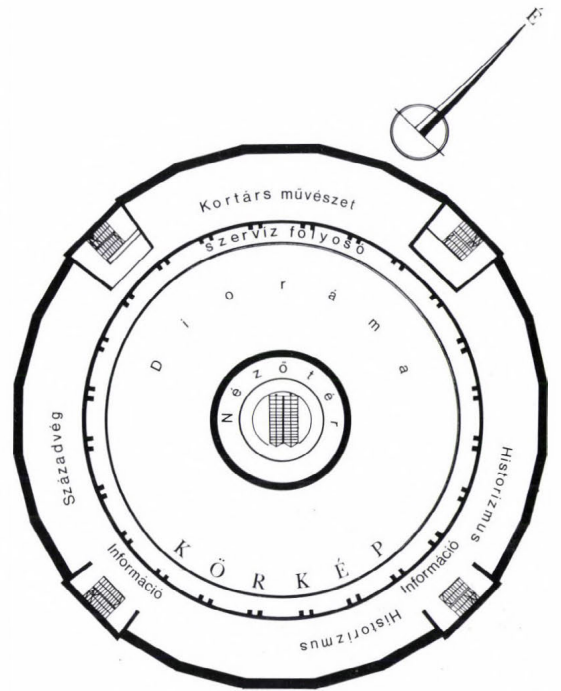
Egy természeti, táji környezetben a térbeli, időbeli tájékozódáshoz fix pontokra van szükség. A múzeum épületét egy mesterséges szellemi és valóságos iránytűnek is tekinthetjük, amely egyúttal korunk és társadalmunk fejlettségét is tükrözi. Azzal, hogy az épület feljárói – a hatalmas üvegkarok – É-D, illetve K-Ny-i irányba mutatnak, valamint, hogy a látogató ennek az iránytűnek a középpontjába feljutva – kilátóról – szemlélheti a környezetét, az eredeti funkciót gazdagító eszközök birtokába jutottunk.

A kettős szerkezeti gyűrű belső felmenő szerkezete monolit vasbetonból, a külső tartószerkezet, földemek előregyártott vasbetonból készültek, a tetőfedés tartószerkezetét ragasztott faszerkezettel terveztük. A belső hengert lefedő ferde tartók és a vízszintes fogópárok közötti légtérbe az előadótermet helyeztük el. A tartók közötti kapcsolatot rácsos acélhenger biztosítja, amelynek folytatásában – a kupola csúcsán – a faszerkezetű kilátó van. A 4 db előregyártott vasbeton lépcső a kiállítások szakaszolhatóságát is biztosítja, két lépcső a kilátóig, a másik kettő pedig az előadókig vezet fel.

Az I. ütemben – az alapozás után – a terepszinten összeállított 600 tonna súlyú, belső hengert fedő, 42 m átmérőjű kupolát, végleges fedéssel, üvegezéssel a csúszószaluzattal készült hengerhéjjal együtt emelték fel végleges helyére, 17 m magasságra.

A II. ütemben a külső körgyűrű szerelése készült el. Azután a III. ütemben hosszú ideig „a madárház” volt és csak a 90-es évek elején kezdődhetett el az épületben a körkép restaurálása.

A hosszú idő alatt a régi tervező együttes tagjai közül már ketten elhunytak. Nincs közöttünk „mindenes” építész munkatársam Szántó László és a belsőépítész Szerkes Mihály. Szerencsére a szerkezettervező Kucsora Sándor, az épületgépész Csala Mihály és a többiek dolgoznak tovább. Egy nagyszerű csapat tagja lehettem és ezért hálás vagyok a sorsnak.

**Alaprajz:
földszint,
körkép-szint**

**Ground plan:
main floor,
panorama level**

**A körképet befogadó
vasbeton falhenger**

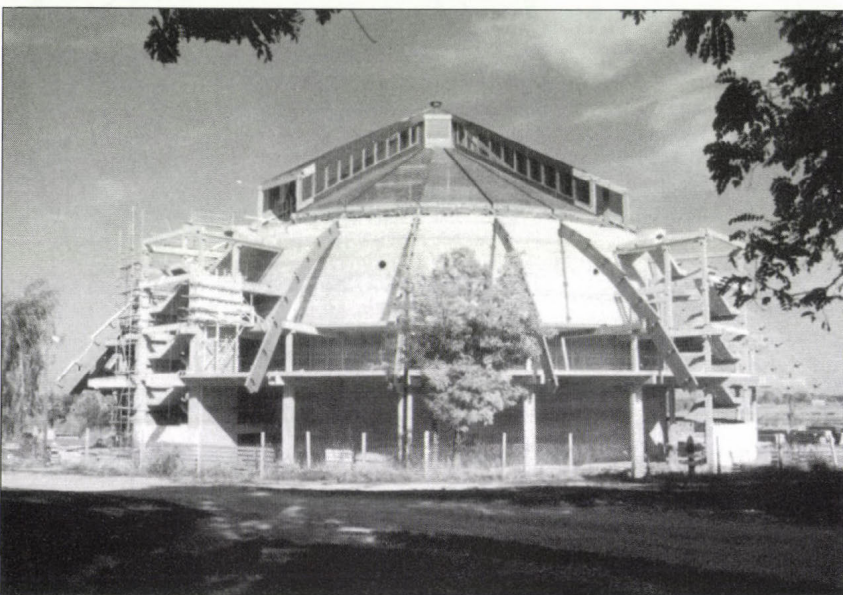
**The ferro-concrete
wallroll
accommodating
the panorama**

**A kiállításokat
befogadó gyűrű építése**

**The construction
of the ring
accommodating
the exhibitions**

Az elkészült épület

**The finished
building**

Az újonnan restaurált Feszty-körkép

Szűcs Árpád

1995. július 14-én Ópusztaszeren Ryszard Wójtowicz vezető restaurátor közel négy évig tartó munka után átadta a rendbehozott Feszty-körképet próbaüzemelésre Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatónak. Ezzel a rövid hírrel lezárult a száz esztendőös körkép mozgalmas történetének egy olyan szakasza, amely az utóbbi két évtizedben sokak számára érdekes és izgalmas pillanatokat jelentett. Amióta helyreállítása elhatározott, mind a sajtó, mind a közvélemény élénk figyelemmel kísérte sorsát. Akár támadták, akár túlértékelték, az érdeklődés folyamatosan megvolt iránta. Most, hogy ismét látogatható, tízezrek keresik fel hétről hétre az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban a hatalmas, jurtára emlékeztető épületet, amely otthont ad a grandiózus alkotásnak.

Mielőtt rátérnénk restaurálásának leírására, dióhéjban ejtsünk szót viszontagságos pályafutásáról és azokról a műfaji jellemzőkről, amelyek a körkép mibenlétét meghatározzák.

A honfoglalás ezredik évfordulója alkalmából festette meg óriási képét Feszty Árpád (1856–1914), aki művének a „Magyarok bejövetele” címet adta. Másfél évi előkészület után, amit a pénzalapok előteremtése, a vázlatok és tanulmányok készítése, az épület tervezése és felépítése, valamint a munkatársak¹ toborzása jelentett, hozzáfogott a festéshez; amit festőtársaival aztán a következő rövid másfél év alatt be is fejezett.²

A képet a millenniumi ünnepek után 1897-ben lebontották és kiszállították a londoni világkiállításra, ahonnan tíz év múltán tért vissza Budapestre. Épületét, amely a Szépművészeti Múzeum helyén állott, távolléte alatt lebontották. 1909-ben a Városligetben egy ideiglenesnek szánt faszerkezetű épületben nyitották meg másodszer. Az angliai oda-vissza utaztatás és a későbbi beázások következtében több ízben kellett a körképen kisebb-nagyobb javításokat végezni.

1944-ben egy szőnyegbombázás során a városligeti épület is találatot kapott. Nemcsak a tetőszerkezet, hanem a kép és a dioráma is romcsolódott. A háborús viszonyok miatt sokáig volt kitéve az időjárás viszontagságainak, míg nem 1947-ben leszerelték a leszakadozott vásznat. Az összevarrások mentén nyolc méter széles sávokra vágták és nagy fahengerekre tekerve biztonságba helyezték. Így érte meg a határozatot a hetvenes évek közepén, hogy restaurálni kell, s utána kiállítani Ópusztaszeren. A Nemzeti Galériából³ a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került, ahol hamarosan megkezdődtek a vártnál jóval hosszabbra nyúlt helyreállítási műveletek.

A munkára a megbízást Kisterenyei Ervin restaurátor kapta meg, aki a rá jellemző kreativitással, nagy lendü-

lettel és ambícióval fogott hozzá 1975-ben. Munkatársait főként restaurátor szakos hallgatókból válogatta össze. A múzeum mögötti vármaradvány udvarán szabadították meg a tekerceket a durva szennyeződések-től, itt végezték el az anyag fotózását és alapos, pontos felmérését, ami nem volt egyszerű, mert a darabok között keresve sem lehetett egy szabályos alakút találni. A várépületben az építőknél használt cső-állványzattal emeletes munkapódiumot alakítottak ki. Nagy gonddal mérték, tisztították, puhították, vasalták a vásznakat, biztosítva a meglazult alapozást és festéket a lepergés ellen. Egy idő után a vár szűknek bizonyult, ezért a restaurátorok az anyaggal együtt kiköltöztek a kiskundorozsmai barakk-telepre s ott folytatták a munkát.

A megyei múzeumigazgató összehívott egy tekintélyes szakemberekből álló bizottságot, amely arra volt hivatott, hogy a szakmai ellenőrzés mellett segítsen az elvi és gyakorlati problémák tisztázásában. Húsz év távlatában, amikor már könnyen lehetünk okosak, megállapíthatjuk, hogy az időben bizony sok naivitás, tanácsatlanság és tévedés jellemezte lépéseinket. Eladdig ugyanis senki sem foglalkozott nálunk a körkép műfajával, így annak mind elvi, mind restaurálásának gyakorlati kérdései tisztázatlanok voltak. Leegyszerűsítve a dolgot, azt mondhatjuk, hogy a körképet egyszerűen egy szokatlanul nagy méretű festménynek tekintettük. Márpedig a körképnek van néhány olyan sajátossága, ami megkülönbözteti minden egyéb képzőművészeti alkotástól:

1. A vászon köralakú csarnokban van körben felfüggesztve. Alul egy körbefutó abroncs és az arra aggatott súlyok feszítik ki.

2. Az ilyen módon kifeszített vászon sohasem henger, hanem ún. forgási hiperboloid formát vesz föl, mivel a horizontális szálak jobban befűződnek ott, ahol csökken a feszítő-, illetve húzóerő.

3. Néhány kivételtől eltekintve a körképeket hatalmas méretek, azaz 10–15 méteres magasság és 100–120 méteres hossz, illetve kerület jellemzik.

4. A fentiekből adódóan önálló, vagy legalábbis erre a célra tervezett épületet igényelnek. A standard méretek annak idején lehetővé tették a képek különböző városok közötti cseréjét is.⁴

5. Az óriási körkép centrumába épített nézőpódiumra egy – a kép alatt futó – folyosón, illetve lépcsőn juthat föl a látogató.

6. A nézőpódiumot és a vászonképet háromdimenziós valóságos tárgyakból kialakított előtér (műterep, dioráma) köti össze. Ez észrevehetetlenül olvad bele a festett képi világba, olyan illúziót kelte, mintha valóban egy táj, vagy jelenet közepén állnánk.

Mindezen műfaji sajátosságok mutatják, hogy egy körkép helyreállításának csak egy hányadát jelenti a hagyományos értelemben vett restaurálás. Az igazi gondot azok a műszaki problémák okozzák, amelyek a gigantikus méretekből, a vászon deformációjából és az alkalmazott technikai megoldásokból adódnak.

A hetvenes években ezek nem voltak megfogalmazva. Ezért eleinte olyan kérdések tisztázásával kellett foglalkozni, hogy legyen-e egyáltalán dioráma, vagy csak magát a vászonképet állítsák helyre? Volt egy olyan terv is, hogy a restaurált vásznakot robusztus fakeretekre fe-

The Newly Restored Feszty Panorama

The panorama entitled "The Arrival of the Hungarians", was created by the outstanding Hungarian painter, Árpád Feszty (1856–1914) with his fellow painters in honour of the millennium of the conquest of Hungary (1896). The huge painting, 14.5 meter high and with a perimeter of 113 meters was presented to the public in 1894. In 1898 it was transported to the London World Fair, its building in Budapest was demolished.

From 1909, when it was brought back, it was set up in a building of timber construction intended to be a temporary place. During the 1944 carpet bombing the building and the painting were seriously damaged. Because of the war circumstances the painting was exposed for a long period to the rigours of weather. When the damaged, ragged canvas was taken down it was unseamed at the seams and the pieces were stored on big wooden rolls.

In 1975 the material was transported to Szeged in order to set up the painting again after restoration in Ópusztaszer, the scene of the first Hungarian National

A körkép adatai

A kép eredeti (és visszaállított) magassága 14,5 méter, kerülete 113 méter, felülete 1,640 m². Megmaradt 720 m², a teljes felület 44%-a, a tájképi, illetve figurális részek 80%-a. A hiány túlnyomóan az égboltot ábrázoló részből, valamint a dioráma kontúrja alatti 175 m²-nyi festetlen vászontól áll.

szítve állítsák szorosan egymás mellé. Igaz, hogy így egy 28 oldalú sokszöget kapnánk, ám ez, megfelelő távolságból szemlélve körnek, illetve hengernek hatna. Kisterenyei Ervin ennél sokkal adekvátabb megoldást keresett és talált is. A repülőgép tervezők által jól ismert karton-lépsejt szerkezetű, üvegszállal erősített poliészter panel, mint a vászon hordozó eleme, kecsesgető eredményt ígért. A tartós, erős, igen nagy teherbírási és szakítószilárdságú, ugyanakkor flexibilis panel megfelelően domborított munkaasztalon ívesre gyártható, így a kívánt henger alakot lehet vele kialakítani. Ezáltal kiküszöböli a „konvexitás” jelenségét, mivel tökéletesen formatartó és nem hasasodik be, mint a vászon. A textília befelé domborodásának mértéke ugyanis a középmagasság alatt igen tekintélyes lehet. A körképek 12–15 méteres magasságánál elérheti az egy métert is. A lépsejt szerkezetű panel esetében ez nem következhet be, s ezen „pozitív” tulajdonsága alapján alkalmazásának lehetőségét a szakértő bizottság is elfogadta. Mint ahogy elfogadták a zágrábi nemzetközi restaurátor konferencia prominens szaktekintélyei is, akikkel jelen sorok írója ismertette az elgondolást.⁵ Ez a legjellemzőbb bizonyítéka annak, hogy a körkép-restaurálás nemzetközi viszonylatban is kitaposatlan utakon járt. Akkoriban senkinek sem jutott eszébe, hogy a konvexitást nem kellene megszüntetni, mivel az a körkép természetes velejárója, hanem a dublázó, hordozó vásznat úgy alakítani, hogy a kép vászna eredeti hasas formáját kapja vissza.

A Műanyagipari Kutatóintézetben is előállítottak egy üvegszállal bordákkal erősített panelt. Ez rendelkezett a lépsejtszerkezetűnek a jó tulajdonságaival, de a kartonsejt nélkül, miáltal jóval vékonyabb s egyúttal könnyebb is volt annál. A körképéhez hasonló vásznakat ragasztottak föl a mintadarabokra, majd több hónapos nyüzőpróbának tették ki. Az éppen felújítás alatt álló Szegedi Nemzeti Színház zsinórpádlásán felfüggesztve a kísérleti példányok minden szempontból kifogástalannak vizsgáltak.

A restaurálás további lépéseit, valamint a panelek gyártását már a végleges helyen, a befogadó épületben kellett volna folytatni. Az épület azonban nem volt készen, jóformán el sem kezdtek az építést. A képroncsok visszakerültek a hengerekre, igaz, immár csak négy méteres szélességben, miután a restaurátorok a könnyebb kezelhetőség végett hosszában kettévágták a háborús mentés során 8 méteresre szabott vásznakat.

Lengyelországban 1981-ben kezdték helyreállítani a „Raclawicei csata” körképet (Wroclaw). Négy év múltán, a munka végeztével restaurálásának szakmai kérdéseiről több kiadvány is megjelent. Ezekben olvasható, hogy a körkép kritériumainak megfelelően a hiperboloid formát állították helyre. Talán ezeknek az információknak is szerepük volt abban, hogy múzeumunkat később éppen a konvexitás-kiküszöbölés elvét hirdetőként vádolták azzal, hogy a panel-módszerrel akarja tönkretenni a képet.

1988-ban, amikor az építkezés már olyan stádiumban volt, hogy gondolni lehetett a körkép odaköltöztetésére – mivel Kisterenyei Ervin 1979-ben visszalépett –, pályázatot írtak ki a restaurálás folytatására. Egy magyar és egy lengyel pályamű érkezett be. A megrendelők (a

Csongrád megyei Tanács és a Csongrád megyei Múzeumok Igazgatósága) a lengyel pályázók mellett döntöttek, egyértelműen azért, mert a boroszlói (Wrocław) már említett panoráma sikeres restaurálása és az ott szerzett tapasztalatok elégséges garanciát jelentettek munkájuk várható eredményét illetően.

A lengyel konzervátor csoport 1991 szeptemberében költözött Ópusztaszerre. Legtöbbjük a faluban talált magának bérelhető lakást, vagy házat. Néhányan családdal jöttek, gyermekeik itt jártak óvodába, iskolába. Az ópusztaszeri erdőben volt katonai bázis egyik hatalmas hangárjában alakították ki a műhelyt, ahová kiszállították a képmaradványokat a kiskundorozsmai raktárból. A hangár nyitott oldalának beüvegezésével, az igényeknek megfelelő világítás, fűtés és elszívó berendezés beállításával ideális munkateret sikerült létesíteni terjedelmes műtárgy restaurálásához.

A varsói Ars Antiqua vállalattal kötött szerződésben 1995. október 31. volt a munka befejezésének határideje. A befogadó körcsarnok műszaki berendezéseinek beszerzése és felszerelése – nézőpódium, kitakaró ernyő, légkondicionálás, világítás, stb. – a megrendelő feladatai közé tartozott. A segédberendezéseket, ahol csak lehetett, a konzervátorokkal való konzultálás után készítették el.

A munkatervben alapvetően négy szakaszra bontották a műveleteket: 1. a képmaradványok konzerválása; 2. a képdarabok és az aljzatanyag összedolgozása; 3. a festmény színoldali restaurálása és rekonstrukciója; 4. a dioráma megtervezése és kialakítása.

A helyreállítás munkálatait egy nemzetközi bizottság felügyelte. Egy-egy munkafázis után ez a bizottság minősítette a feladat megoldását. Megnyugtató volt, hogy mindvégig elismeréssel nyilatkoztak az elvégzett munkáról, s a szakszerű dokumentáció minőségéről.

Assembly. The restoration work of the painting was stopped in 1979 because the building planned for it has not yet been finished. For the continuation and completion of the restoration – on the basis of a tender – a Polish group was commissioned, which restored a panorama in Wrocław in the first half of the 80s. With special procedures they restored the rotary hyperboloid form characteristic to panoramas.

The complementary instruments (viewer's platform, uncovering shade, airconditioning, sound effects, lights etc.) were prepared according to Hungarian plans, taking into account the consultations with the conservators.

The restoration, lasting from the autumn of 1991 to the summer of 1995, was supervised by an international expert committee which qualified the work of the restorers excellent.

Az első fázis műveletei a színoldalnak a helyi biztosításktól és a konzerváláshoz használt ragasztóanyagoktól való megtisztításával kezdődtek.⁶ Az előző konzerválás alkalmával bevasalt viasz-gyanta eltávolítását egyszerű, ám hatásos módon oldották meg. Sebbenzinrel és acetonnal átitatott fűrészporral fedték be a hátoldalt, s amikor az oldószerek kifejtették hatásukat, finom dörzsöléssel felitatták és eltávolították a masszát. A repedések, kisebb-nagyobb hiányok pótlása esetében az anyagkapcsolatot cérnahidakkal teremtették meg. A hátoldalon az illesztésekre nyolccérna darabokat ragasztottak, sokszorososan megnövelve ezzel a vászon szakítószilárdságát. A kittelés művelete az óriási felületek miatt valósággal sziszifuszi munkának látszott.

A helyreállítás programjában kulcsszerepet játszott az a koncepció, amely szerint az új hordozóvásznak forgatott hiperboloid formára alakították, és abba a konzervált, eredeti képdarabokat intarziászerűen belevágták. A helyszín fokozatosan átveődött a hangárból a körkép épületébe. A Lengyelországban leszövegetett 8 méter széles vászonsávokat a körkép tartószerkezetére történt felerősítés és összevarrás után lealapozták. Amikor fölvette a jellegzetes hasas formát, az összevarrásokat följeftették, majd darabonként leengedték a körcsarnokban összeácsolt munkapódiumra. Milliméternyi pontossággal kivágták belőle az eredeti darab formáját s helyére illesztették a konzervált elemet. Az illesztések széleit összevarrták és helyi dublázással stabilizálták. A kép felső szélére 3 méter szélességben üvegszövet övet dublázottak a munkapódium speciálisan domborított részén. Felfüggesztés után a vászon sávokat acél-dróttal összehúzták, széleiket teljes hosszukon összevarrták. A varrást ezúttal is úgy végezték, hogy az a színoldalt nem károsította, abban nyomot nem hagyott. Ezután a kép teljes hátsó felületét dublázották.⁷

Részlet a restaurált körképről

Detail of the restored panorama

A körkép plakátja, 1896

Poster of the panorama from 1896

Párhuzamosan folytak a műszaki munkálatok is. A hőmérséklet, páratartalom, megvilágítás szabályozása az általános muzeológiai szempontok szerint, a legújabb ismeretek figyelembevételével történt. Már az épület tervezése időszakában eldőlt, hogy a természetes megvilágítás esetlegességeit kiküszöbölendő csak mesterséges fény lesz a körcsarnokban. A technika ma már lehetővé teszi, hogy a fénynek ne csupán az erősségét, de minőségét is a kép igényei szerint alakítsák és szabályozzák.

Nagy pillanatai voltak a körcsarnokban folyó munkának, amikor a nagy vászonkép újra kifeszült, minden szegmense torzulás nélkül kapcsolódott a mellette levőkhöz, valamennyi megmaradt képrészlet végleges helyén függött az előzőleg már bejelölt festői horizont által meghatározva. A kép hiányzó részleteit a múzeum archívumának diapozitívjai segítségével rekonstruálták. Mind a vászonnal, mind a festékekkel kapcsolatban számos laboratóriumi vizsgálatot végeztek. A retusálás is ezek eredményeinek ismeretében folyt, az általánosan alkalmazott pontozásos módszerrel.⁸

A felfüggesztett vászonnál elvégzett összes művelet függő gondolákról történt, könnyű hozzáférhetőséget biztosítva mind a színoldali, mind a hátoldali részekben. A dioráma esetében nem beszélhetünk rekonstrukcióról, mivel azt tulajdonképpen újra kellett tervezni. Az eredetiből, illetve az 1909-ben építettből ugyanis semmi nem maradt meg. Dokumentációjuk sem maradt ránk és a körképről szóló leírások is igen szórványosan és felületesen említik egy-egy elemét. A harmincas években készült fotók kevés használható információt nyújtanak. Így a festmény elképzelt folytatásának logi-

kájából kiindulva készült egy makett, amely a további tervezés kiinduló pontja lett.

A véglegesen kialakított modell alapján tervezték meg és építették föl a dioráma acél tartószerkezetét. Ezt hullámlemez borítással látták el és kiépítették rajta a mintegy 900 m² műterepet, amely könnyű salakbeton elemekre formázott habbetonból készült.⁹ A megfelelő terepviszonyok kialakítása után a felületet impregnálták és vékony, erős ragasztott szövetrel erősítették meg. A felszínt a kép színvilágához hangolták és elhelyezték rajta a különböző tárgyakat és preparált növényeket.

Az ötletesen kimunkált felületi konfiguráció az érzékeny kolorisztikus megoldások kifogástalan optikai hatásával, valamint a dioráma alatt elrejtve felszerelt hangszórókból jövő hangeffektusok hathatósan növelik a körkép illúziókeltő hatását.

Megjegyzés

A körkép restaurálásának menetéről a lengyel szakemberek által készített vaskos dokumentációkötetből válogatott fényképeket a borító második oldalán mutatjuk be.

A körkép elhelyezésére és bemutatására szolgáló terem kialakításának fázisait bemutató felvételek a borító harmadik oldalára kerültek. Készítőjük Georg Valerius fotóművész (Köln), akinek segítségét az illusztrációs anyag gazdagításában ezúton is köszönjük.

Jegyzetek

1. Barsy Adolf, Mednyánszky László, Mihalik Dániel, Olgyai Ferenc, Pállya Celesztin, Spányi Béla, Újváry Ignác, Vágó Pál, Ziegler Károly és Fesztyné Jókai Róza.
2. A körképet 1894. május 13-án nyitották meg a közönség számára.
3. Feszty Árpád örökösei, Feszty István és Feszty Masa 1964-ben a körképet adományként átadták a Magyar Nemzeti Galériának.
4. A lengyelek „Raclawicei csata” című körképe 1896–97-ben Budapesten volt kiállítva. A képet Jan Styka Fesztyvel körülbelül egy időben kezdte festeni, megnyitása is pár héttel a Fesztyé után volt.

5. Kisterenyei Ervin–Szűcs Árpád: Panoráma képek (körképek) helyreállítása könnyűszerkezetes hordozóelemek alkalmazásával. Múzeumi Műtárgyvédelem 4/1977. 101–108.

6. A régebbi retusok és átfestések lágyítása DC-9 preparátummal, eltávolítása sebbenzinnel történt. Az alapozás és festett réteg ragasztóhiányos helyeit AV 550 GL Lascaux lakkal itatták át megtisztított vásznakat melegen BEVA 371-es kis sűrűségű oldatával impregnálták. 7. A függőleges dublirózás módszerét a raclawicei panoráma restaurálása során kísérletezték ki, az eljárást a

Feszty-körképnél is sikerrel alkalmazták.

8. A retushoz használt anyagok: Winsor and Newton olajos festékeinek kötőanyagával kevert akvarell, ill. Lascaux akrilfestékek. A rekonstruált felületeknél Winsor and Newton olajfestéket festettek alá. A lakkozást Lascaux 570/675 félmatt, szintetikus mázzal, illetve matt akrilmázzal végezték. Utóbbit az égbolt lakkozásánál.

9. A technológiát a raclawicei panorámánál dolgozták ki. A massa alapanyaga salakbeton-por volt, a keverés során keletkező por miatt nem lehetett a körcsarnokban előállítani. Külön helyiségben készítették és a keverőgépből csővezetéken juttatták fel a diorámára.

From Mystery to Reality

The permanent archeological exhibition in Ópusztaszer confronts the visitor of the Feszty panorama with the reality recallable by the findings.

The exhibition shows the history of the neighbourhood from the conquest of Hungary, the settlement and its monastery of the Árpád period (11th–13th century) and the remains of the 14th–15th century market-town.

The orientation is helped by explanatory drawings, authentic representations, graphic reconstructions and maquettes.

The objects in the vitrines give a good and exact picture about the culture our conquering forefathers allocated in the Carpathian basin, how this culture changed until the establishment of the state, and later, after our integration into Europe.

Részlet a régészeti kiállításról

Detail of the archaeological exhibition

A misztériumtól a valóságig

Az ópusztaszeri állandó régészeti kiállításról

Selmeczi László

Többször jártam az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkban. Láttam abban az állapotában, amikor a régészeti feltárások még csak megkezdődtek. Majd volt alkalmam látni azt is, hogy a semmiből hogyan bontakozik ki a hatalmas szabadtéri múzeum. Láttam Ópusztaszeren a körkép épülete nélkül és az üres épülettel. Láttam a kép restaurálásának különféle fázisait és volt alkalmam megcsodálni a Feszty-körképet restaurált, immár végleges állapotában a hozzáillő fényekkel és hanghatásokkal. A körkép rám is úgy hatott, mint a látogatók nagy többségére: mintha egy misztériumba avattak volna be.

Feltehetően hasonló hatásra számíthattak azok a muzeológusok, különösen a körkép újrafelállításának ötletgazdája, Trogmayer Ottó, amikor a műalkotást befogadó épületet úgy tervezte meg, hogy annak oldalszárnyaiban kiállításokat lehessen bemutatni. Volt olyan időszaka is az életnek, amikor viszonylag közelről volt alkalmam végigkísérni a „körkép-múzeum” sorsát. Tudom, hogy Feszty és festőtársainak műve mellé mindig is terveztek egy olyan kiállítást, amely elsősorban az ópusztaszeri, tágabban a Csongrád megyei honfoglalás-kori, Árpád-kori és középkori régészeti leletek alapján kívánt hiteles képet rajzolni részben a honfoglalás koráról – tehát az egész 10. századról és nem a honfoglalás néhány évig tartó egyszerű aktuálisáról –, és részben, cáfolandó az anonymusi legendát, Ópusztaszer történetéről.

Nos, ahogyan a körkép, a kiállítás is elkészült és minden nagyobb ceremónia nélkül átadásra került. Mindez azt jelenti, hogy a Feszty-körkép hatásának bővítésében lévő néző, kijöve a folyosóra, az oldalszárnyban megsejmelheti a honfoglaló magyaroktól származó régészeti leleteket és szembesülhet Szer monostora és Szer mezőváros történetének hiteles tanúságtevő leleteivel.

Milyen is ez a kiállítás? Első látszatra olyan, mint a többi, mégis más, mint az eddig látott hasonló jellegűek. Mindezt megmutat, amit lehet, a tárgyra helyezi a hangsúlyt. (Rá kell döbbernünk arra a nyilvánvaló tényre, hogy a középkori tárgyi anyagot múzeumaink gyűjteményei számára a régészet szolgáltatja. Ez olyan sajátosság, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni.) A megértést szolgáló magyarázatok is a látvány szerves részei, mivel azok nem mások, mint korabeli, az adott témához illő, azok megértését segítő ábrázolások.

Az ópusztaszeri állandó régészeti kiállítás öt nagy logikai egységből áll: a honfoglalás kora; az Árpád-kori település; Szer monostora; valamint kora; Szer mezőváros emlékei. A kiállítás rendezői nem zsúfolták tele a tárlókat magyarázó szövegekkel. Korabeli forráshelyek jellemzőnek talált részletei hivatottak arra, hogy a magyarázatokat pótolják. Valamennyi nagyobb témát idézet indítja és zárja le. Minden más, a látogatót eligazító didaktikai fogás vagy korabeli ábrázolás vagy értelmező rajz, rajzos rekonstrukció, illetve makett. Utóbbiak Szer monostora legjellemzőbb építési periódusait mutatják be, a megszokottnál nagyobb léptékben. Ily módon az egykori épületek tömeghatásából is megsejtette valamit. Ízlésesek és szépek a rekonstrukciók, amelyeknek egy része, minthogy pontos ásatási megfigyelések alapján készült, még méretarányos is.

A kiállítás anyagát a látogató önállóan, tudásszintjének megfelelően dolgozhatja fel. A tárlókban elhelyezett tárgyak jól érzékeltetik, hogy honfoglaló eleink milyen kultúrát telepítettek a Kárpát-medencébe, közelebbről Szerre és környékére. Azonban azt is érzékeltetik, hogy ez a kultúra miként változott az államalapításig, s Európába történt beilleszkedésünk után hogyan változott tovább.

E kiállítás ötletadó gazdája is Trogmayer Ottó volt. Az egyes kiállítási egységeket Kürti Béla, Vályi Katalin, Béres Mária és Nagy Ádám tervezték. A kiállítás designere Varjas Miklós és Molnár Zsuzsa voltak, ők készítették a maketteket is. A vitrineket Szekeres Mihály tervezte. A rendezők külön falon tüntették fel annak a közel nyolcszázötven résztvevőnek a nevét, akik az ópusztaszeri feltárásokon dolgoztak. Megérdemlik, hiszen szelben, forrásban, esőben, néha jó időben is, két kezük munkájával járultak hozzá történelmi múltunk egy szeletének föltáráshoz.

Az ópusztaszeri állandó régészeti kiállítás nívós bemutatónak. Jól egészíti ki a körkép nyújtotta látványt. Kár, hogy jó magyar szokás szerint – pedig de nagy szükség volna rá – sem katalógus kinyomatására, sem egyéb propagandaanyag megjelenítésére nem jutott pénz. Holott, ha már a megyei múzeumnak erre nem volt fedezete, a körképet üzemeltetésre átvett közhasznú társaságnak gondolnia kellene erre. De még most sem késő.

Közhasznú gondolatok

Nagy László

(A szerző az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Társaság ügyvezető igazgatója)

Írhattam volna „közhasznú társasági”-s gondolatokról is, a lényegen mit sem változtatna. Az egyik magabiztos, a másik alighanem érthetetlen – tehát címnek mindenképp rossz. Pedig ezúttal a cím a fontos. E körül zajlott majd két esztendősi vita a szakmában, az önkormányzatban, a tulajdonosok és a múzeumiak között. Történt mindez Csongrád megyében, ahol végül is szeptember végén a közgyűlés döntött: az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark – a Móra Ferenc Múzeum addigi önálló osztálya – közhasznú társasággá alakult. Az átalakulás valójában része annak a már-már kétségbeesett helyzetnek, melyben ki-ki menti a még menthetőt: szociálistát, kulturálist, gazdaságit és egyebet. Mindez a szabadság szüleménye, abból az időből való, amikor a magamfajta kultúrkapitányok szabadon evezhettek költségvetésük 02/8-as tengerén. Sokan bizonyára tudják, az úgynevezett egyéb személyi kiadásokról van szó. Jó tíz esztendeje szabadon evickélhettem a szegedi színház költségvetési kiadásainak zátonyai között, élvezve a felismert szükségszerűséget, a szabadságot. Bár sem az érzéshez, sem a színgazgatói státushoz nem ragaszkodtam, egy évtizedet hajóztam ezeken a vizeken. A megelőző tízben a nép-, ill. a közművelők hajójában eveztem. Aztán három év szabadúszás a sajtó tengerében, most meg ezek a közhasznú gondolatok, melyeknél végül is kikötöttem.

Hogy miért?

Mert vallom, hogy elődeim – a Móra Ferenc Múzeum munkatársai, Trogmayer Ottó igazgatóval az élen – a köz javára dolgoztak negyedszázadon át Ópusztaszeren. Hiszem, hogy az Erdei Ferenc, László Gyula és mások nevével fémjelzett Emlékbizottság önzetlen munkája jó ügyet szolgált. Hiszem, hogy Ópusztaszer – e legendák és valóság ötvözött történelmi táj – a Feszty-körképpel együtt része a magyar nép honfoglalástól a földosztáson át, a Nemzeti Történelmi Emlékpark megszületéséig tartó történetének. Hiszem, hogy a honfoglalás jelképe a széthullás helyett az összetartozás szimbóluma lesz. A Kárpát-medencén innen, s a tengeren is túl megtérő magyarok (és nem magyarok?!) nagy zarándokhelye. Felüdülés, mementó, gondolkodás és szórakozás. Kolostor, körkép, skanzen, őshonos növény- és állatpark, sportpályák, barátságtáborok, népművészek, kézművesek, táncosok, lovasok, alkalmi vurstlik a szobori búcsúkor. Folytonos szellemi találkozás köz- és ünnepnapokon. Talpalatnyi tiszta magyar föld. Megőrzött történelem, megvédett táj, megszeretett, megmenett, megismert haza. Egy közhasznúvá minősült társasággal, melynek vezetésével jómagam bíztam meg. Kultúra és áru. Kulturális áru?

Megbékélt tűz és víz? A lehetséges lehetetlen?

Az évezred utolsó évtizedének magyar műalkotása, kényszerű közhasznúság, közhasznú kényszerűség.

Törzstőke, tulajdonosok, taggyűlés, felügyelőbizottság, könyvvizsgáló és ügyvezető, aki számára – számomra – a megőrzendő, ápolandó és továbbfejlesztendő történelem. Amelyért pénzt és fáradságot kell áldozni. Pénzt gyűjteni és szerezni kulturált módon. Tudatosan vállalva, hogy mindezt az értéket be kell mutatni, meg kell ismertetni, de el is kell adni. Magyaroknak s nem magyaroknak egyaránt. Ehhez kell a közhasznú tevékenység mellett a nem kevésbé közhasznú. A kereskedelem, a szórakoztatás, az idegenforgalom, hogy bevételeiből folytathassuk a feltárásokat, bővíthessük a skanzen, vendégül lássuk a határainkon túl élő magyarokat, meghív-hassuk nyelvtestvéreinket, s fogadhassuk mindazokat a népeket, akik kíváncsiak ránk. A feladat nem egyszerű. Járatlan, nem kitaposott út, várt és váratlan buktatók, túl optimista hitek kísérik már az induláskor. És rengeteg munka, feladat.

A cégalakítástól a bankokon át a reklámon keresztül a társasággá válásig. És persze az elődök érthető érzékenysége. Azoké, akik meglévő jó kapcsolataink ellenére is fájlalják a történeteket. Akik hitük szerint múzeumként is a köz hasznára tevékenykedtek.

Magam a múzeumot változatlanul alapintézménynek tartom a közhasznú társaságban. Szakmai felkészültségükre, tanácsaikra – nem csupán a törvények miatt – továbbra is meghatározó módon számítok. A múzeum számomra a szakmai biztonság és a történelmi folytonosság. Velük közösen kívánok ténykedni a jövőben az esetleges érdeellentétekkel együtt is. S mindazokkal, akik valaha egyetlen jót is tettek Ópusztaszerért. Vagyis még a társaság megalakulása előtt, kimondatlanul is közhasznúak voltak. Ópusztaszert a társadalmi cselekvés teheti igazán közhasznúvá. Akkor válhat igazán értelmessé a gondolat, ha a hely a nemzeti egymásra találás, a közös szándék és cselekvés szimbóluma lesz. E nélkül a kultúra bármiféle közhasznúsítása hiábavaló. S afféle „kulturakuruc”-ként mondom: nem is az egyetlen, a kultúra minden betegsége ellen szóló gyógyszer. Csak remény, hogy itt és most, Ópusztaszeren segít a gondokon.

1100 esztendővel a honfoglalás után, reményeim szerint Ópusztaszeren valódi közhasznú társaság születik. Ha mindenki akarja.

Melocco Miklós:
Arató pár

Miklós Melocco:
Harvesting couple

Thoughts on
Public Service

Following a two year long debate – hardly two months ago – the National Historical Memorial Park in Ópusztaszer has taken a new form of operation: the former department of the museum of County Museum of Csongrád has become a public service corporation. This was a forced decision, to save what could be saved in a situation when the state is withdrawing more and more from the financing of culture. Time and the efficiency of common action will decide whether this form will be successful, being one, but not the only way of promoting culture.

The success of change lies on public service activity, not only in Ópusztaszer, but all throughout Hungary.

A készülő jogszabály elé

Mihály Mária

Bár évek óta folyik a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztályán az új „múzeumi törvény” tervezetének elkészítése, sok vita és több szövegváltozat után, ez év tavaszán új törvénykoncepció megfogalmazásáról határoztak. Fel kellett ismerni, hogy az elmúlt évek törvényelőkészítő munkálatai során összegyűjtött anyag és tapasztalat korántsem bizonyult elégségesnek az előttünk álló feladat megoldásához. Pl. a védettséggel, kiviteli engedéllyel, a műkereskedelm szabályozásával kapcsolatos hazai helyzet feltárása, vagy a régészet igen sajátos és bonyolult kérdéskörének minden irányú vizsgálata, a magyar jogrendszer más területeit illető módosítási javaslatok kimunkálása, a jogösszehasonlítás és a nemzetközi jogharmonizáció elvégzése még csak részben történt meg, vagy a munka csak a kezdeténél tart.

Igaz, hogy a törvényelőkészítés során készültek olyan feltáró, elemző anyagok, amelyek túlmutattak a korábbi törvénytervezet által elfogadott elveken, s a most készülő törvénykoncepció fontos alapanyagául szolgálnak.¹ Ezek múzeumi kollégáink munkájának eredményeként születtek meg, s nem egy kérdést helyeztek a korábbihoz képest más megvilágításba. Ezekon túl támaszkodunk minden olyan, az évek során hozzánk eljuttatott véleményre, amelyek korábban visszhang nélkül maradtak, holott nem hagyhatók figyelmen kívül.² El kellett fogadnunk az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalását, miszerint törvényt csak törvényi szintű rendezést igénylő kérdésekről hozhatunk, s mindazon kérdéseket, amelyek a törvényi szintű rendezést nem igénylik, alacsonyabb szintű jogszabályban, pl. a miniszteri rendeletben kell szabályozni.

Természetesen a törvény figyelemmel lesz a hazai viszonyokra és sajátosságokra, támaszkodni kíván a hazai hagyományokra, de a korábban készült tervezetnél nagyobb figyelmet fog szentelni a nemzetközi jogszabályok által előírt kötelezettségeinknek.

A jogösszehasonlítás a nemzeti jogalkotás mindenkor fontos eleme. *„A kodifikációban a jogösszehasonlítás akkor hasznosul, ha a kodifikációnak van megfelelő tudományos támogatottsága. Magyarországon a törvényelőkészítés különböző területein ennek mértéke eltérő. A klasszikus civilizisztikai kodifikációnak például kifejezetten jó a tudományos támogatottsága, a gazdasággal összefüggő joganyagé viszont nem kielégítő.”*³ Elmondhatjuk, hogy a kultúrával összefüggő, ezen belül a kulturális javak védelmére vonatkozó joganyagot illetően sajnos még ez utóbbinál is rosszabb a hazai helyzet.

Ritka kivételtől eltekintve, sem a múzeumi terület munkatársai, sem a jogászok, jogtudósok között nincs e vonatkozásban a jogalkotáshoz kellő felkészültséggel rendelkező szakember és egyszerűen nincsen hazai szakirodalom. Az Országgyűlési Könyvtár jogi részlegében a különböző országok idevonatkozó joganyagának gyűjtése esetleges. Nem jobb a helyzet múzeumaink könyvtáraiban sem, de nem gyűjtötte a jogalkotáshoz szükséges háttéranyagot maga a jogalkotással megbízott kulturális minisztérium sem.

Régiókban és hazánkban az 1989 óta bekövetkezett politikai, gazdasági változások szükségessé tették hazai jogrendszerünk megváltoztatását. Szakterületünkön is kívánatos a törvények megújítása. A változtatás sürgőssége, valamint a szakmai és tudományos eszköztár szinte teljes hiányából fakadó felkészületlenség miatt a Múzeumi Osztály a szükséges jogösszehasonlítás nélkül vágott bele a kodifikálásba. Ennek hiányában aztán eldöntetlenül maradtak egyszerű alapkérdések, nem volt hivatkozási alap meddő és szakszerűtlen viták megnyugtató lezárására.

Hagyományainkban nem példa nélküli, hogy hazánk a fejlődés érdekében nemzetközi példákra támaszkodott. A magyar jog alapvetően sohasem zárkózott el a külföldi jog elemeinek átvételétől. Éppen ellenkezőleg. Mivel a magyar jog tradicionálisan európai jog, nemzeti jogrendszerünk reformja, javítása arra kell, hogy ösztönözzön bennünket, hogy éljünk a jogösszehasonlítás eszközével saját területünkön is.⁴ Idevonatkozó korábbi hazai törvényeink is felhasználták a jogösszehasonlítás adta tapasztalatokat.⁵

Múzeumi kollégáink egybevetették a korábbi törvényalkotó szándékokat a megvalósult törvényekkel. Arra a következtetésekre jutottak, hogy a szakterületekre szétszabdalt törvénykezés, amely inkább az intézményrendszer jogállását helyezte a törvény középpontjába, nem tekinthető számunkra követendő hagyománynak – melyre sokan hivatkoznak –, mert az eredeti törvényalkotói szándék az ingó és ingatlan kulturális örökség egészének egységes törvénybe foglalt védelme volt.⁶ A történelmi viszontagságok, a kultúrára vonatkozó magyar joganyag tudományos háttérének gyengesége volt az az ok, amely a folyamatot rendre visszavetette. Ez a szándék, amely már 1847-ben a Henszlmann Imre féle akadémiai felhívásban megfogalmazódott, leszámítva a mindössze néhány évig hatályos 1949. évi 13. számú törvényerejű rendeletet, a mai napig nem valósult meg. A szakterületek előrehaladott állapotban lévő és külön-

In Anticipation of a Law in Preparation

The author expounds, from the law-maker's side, the difficulties arisen during the preparation of the law on museums and the requirements the new law has to meet.

The political, social and economic changes which have taken place in our region and our country since 1989 necessitated the change of our legal system. There is a need in our professional field too to renew the legal provisions. The laws related to the different fields of cultural heritage should have been renewed at the same time and in the interest of the same objectives. Still no unified law has been born on the protection of cultural heritage, although that was the intention already in the middle of the last century. In Hungary the movable and immovable parts of the cultural heritage are supervised by two different ministries. This summer the Parliament adopted the law on archives and the law on the protection of monuments will be submitted to it in the near future. The law on museums, on movable cultural goods, on archeology, after preparation of several years, has arrived only to the level of conception forming. The reasons of this are the imperfection of the professional-scientific background needed for the legislation, and the serious backwardness of the relevant parts of the whole Hungarian legal system. The starting point of the new law should be the keeping in mind of the entirety of the national cultural heritage, the standing of museums is really given by the codification of their role in the protection of the heritage and in its presentation.

bőző készségű fókú törvényelőkészítő munkája miatt, ma már nem valószínű, hogy a kulturális örökség egészét átfogó egységes törvény szülessen.

A már megszövegezett műemlékvédelmi törvénytervezet alkotói azért tekintik nagy vívmánynak egy önálló műemlékvédelmi törvény megalkotását, mert az 1964-es törvényük az építésügyről szóló törvény részét képezte csupán. Tehát ők sem az eredeti szándékhoz, hanem egy későbbi, elhibázott lépéshez igazították jelenlegi törvényalkotó szándékukat.

Míg a jogösszehasonlítás nélkülözhetetlen eleme az eredményes törvényalkotó munkának, a nemzetközi egyezmények és a hazai jog összhangjának biztosítása Alkotmányunk és a nemzetközi jog alapján kötelezettségünk. Az elfogadott nemzetközi egyezményeket be kell építeni a nemzeti törvényhozásba. Az UNESCO egyezményeiről rövid tájékoztatást adtam e folyóirat első számában,⁷ de az Európa Tanács egyezményeinek és ajánlásainak akárcsak rövid összefoglalása is meghaladja a jelen cikk kereteit.

A nemzetközi egyezmények alapelveit, szellemét, rendelkezéseit hazai megfogalmazásban meg kell jelenítenünk törvényünkben. Azonban sem a nemzetközi jog nem írja elő, sem a mi törvényalkotó szándékunk nem az automatikus, a hazai sajátosságokat figyelmen kívül hagyó átvétel. Viszont negatív tendenciákra és folyamatokra, csak azért, mert nálunk már annak van hagyománya, ne alapozunk jogrendszert és intézkedéseket, hanem váltsuk fel őket másutt már bevált megoldásokkal.

Újabb keletű kötelezettségünk, hogy eleget kell tennünk az Európai Unió jogharmonizációs követelményének. Az Európai Unió jogharmonizációt szolgáló jogforrásai a szerződések, a rendeletek, az irányelvek és az ajánlások. Magyarországnak az Európai Közösségekkel és azok tagállamaival kötött Társulási Megállapodása, az ún. Európai Megállapodás kimondja, hogy a magyar jogrendszert összhangba kell hozni a közösségi joggal: *„A Szerződő Felek elismerik, hogy Magyarországnak a Közösségekbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető feltétele az, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország biztosítja, hogy amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők lesznek.”*

A Társulási Megállapodás a magyar jogrendszert csak a Közösség ún. „másodlagos joganyagával” hozta kapcsolatba, vagyis a közösségi rendeletek, irányelvek, ajánlások és vélemények érintik a társult tagokat. A közösség „elsődleges joganyagával”, tulajdonképpen „közjogával” majd csak akkor kapcsolódik össze a magyar jogrendszer, ha hazánk az Európai Unió tagállama lesz.

A direktívák, irányelvek elfogadása társult tagok számára is kötelező, de ellentétben a közösségi szerződéssel, nem kell azonnal közvetlenül alkalmazni. A direktíva a szándékolt eredményt tekintve kötelező a tagállamokra nézve, de a megvalósítás formájának és módszereinek megválasztása a nemzeti hatóságokra marad.

Bizonyos jogterületeken, pl. környezetvédelem, a kulturális örökség védelme stb. tárgykörökkel kapcsolatban nem kell a jogharmonizációra kötelezett államoknak átvenniük a közösségi jogot, ha nemzeti joguk a védelemnek magasabb szintjét nyújtja.⁸

Az Európai Unió másodlagos joganyagából egy szabályzat és egy direktíva vonatkozik szakterületünkre, az előbbi a kulturális javak exportjáról,⁹ az utóbbi a tagállamok területéről jogellenesen elszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról rendelkezik.¹⁰

Jogharmonizációs követelmény jogrendszerünk áttekinthetővé tétele. Fontos, hogy hazai jogszabályaink megfelelő szinten és szerkezetben készüljenek el. Fontos, hogy az egymással kapcsolatba hozható jogszabályok alapelveikben, rendelkezéseikben egymással ne ütközzenek, egymást ne fedjék át, és ne hagyjanak lefedetlen területeket. Az utóbbi években született új törvények között több is tartalmaz egyenlenségeket, pl. műemléki és természetvédelmi földterületeket nem lehet kárpótlásként visszaadni, míg ez nem vonatkozik a régészeti jelentőségű védett földterületekre.

Készülő törvényünknek más törvényekkel, főleg a műemlékvédelmi, természetvédelmi, környezetvédelmi törvényekkel összhangban kell lennie.

Felmerül a kérdés, hogy mit fogjon át a készülő törvény? Miután nem lehetett egy egységes, a kulturális örökség védelméről szóló törvényt megalkotni, azért az új törvény foglalja magába mindazt, amit a kulturális örökség védelméről szóló törvények másutt nem fednek le. Ennek kimunkálása nem lesz könnyű feladat. Pl. nem mondhatjuk ki, hogy a mi törvényünk csak az ingó kulturális javak védelméről szól, mert a régészeti örökség sok eleme, vagy a szabadtéri néprajzi (ipari) múzeumok „mútgárgyai” ingatlan műemlékek. Így a kulturális tárgyi örökség ingatlan részét, a két törvény: a műemlékvédelmi és a „múzeumi” együttesen fedi le. Viszont a műemlékek ingó tartozékairól rendelkezni fog az új műemlékvédelmi törvény, de elkerülhetetlen, hogy ezzel az anyaggal a mi törvényünk is foglalkozzon. Az Országgyűlés 1995. június 27-én fogadta el az új levéltári törvényt. A levéltárakról a világon mindenütt külön törvény rendelkezik, de talán nem ártana a védelemre és a kiviteli engedélyeztetésre vonatkozó eljárást, az ezzel kapcsolatos kedvezményeket és szankciókat egyhelyütt megfogalmazni. Ugyanez vonatkozhatna a könyvtári anyagra is, annál is inkább mert még nem tisztázott, lesz-e könyvtári törvény és mi lesz a tárgya.

Bizonyos törvényi átfedéseket fog okozni a nemzetközi egyezmények rendelkezéseinek átültetése. A műemlékvédelmi törvénytervezet pl. az 1954. évi Hágai Egyezmény követelményeit átemeli a törvénybe, az elfogadott levéltári törvény nem.

Koncepciónkban leszögezzük, hogy a törvény kiinduló pontja a nemzeti kulturális örökség egésze. A nemzeti kulturális örökség az országban jogszerűen található kiemelkedő jelentőségű hazai és nem hazai eredetű ingó és ingatlan kulturális javak összessége, amely természetesen egyúttal az európai ill. az egyetemes örökség része. A múzeumoknak az örökség őrzésében, védelmében és közreadásában betöltött szerepük kodifikálása adja meg igazán rangjukat.

A kulturális örökség védelme a magyar állam, ill. minden magyar állampolgár feladata. A védelem tulajdontól független, tulajdonsemleges és a tulajdonformák teljes egyenlőségén alapszik.

Fontos alapelv az alapvető emberi jogok közérdekből történő korlátozásának törvényi szabályozása ill. az en-

Jegyzetek

1. Pl. Sinkó Katalin–Szabó László: A védettség és kivitelezési engedélyezési eljárás végrehajtásáról. Szempontok egy korszerű törvény megalkotásához. (Előadás az 1993. évi nyíregyházi múzeumigazgatói értekezleten)
2. Észrevételek a múzeumi törvénykonceptióhoz. In: Dokumentumok a Pulszky Társaság... tevékenységéről. Budapest, 1993. 69–110. p. (20 szakember véleménye)
3. Kecskés László: A jogösszehasonlítás eredményei és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny, L. évf. 1995. január 26. p.
4. V.ö. Zlinszky János: A magyar jog tradicionálisan európai jog. Jogtudományi Közlöny L. évf. 1995. január, 1–8. p. és Kecskés László i.m. 18. p.
5. Lásd: Forster Gyula: Olaszország legújabb törvényhozási intézkedései a műemlékek védelme körül. Bp. 1910. – Dercsényi Dezső: Műemlékvédelem Itáliában. Magyar Szemle 1940. május.
6. Szabó László: A magyarországi műtárgyvédelem történeti előzményei. (Kézirat.) – Darkó Jenő: Az el nem készült jogszabályról. Magyar Múzeumok, 1995/1. sz. 11–13. p.
7. Mihály Mária: A kulturális örökség védelmét szolgáló UNESCO egyezmények és ajánlások. Magyar Múzeumok 1995./1. sz. 8–10. p.
8. Lásd: Kecskés László i.m. 22. p.

9. Council Regulation (EEC) No 3911/92 of December 1992 on the export of cultural goods.

10. Council Directive 93/7/EEC of 15 March 1993 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State.

11. Sinkó Katalin: A társadalmi nyilvánosság értékhorozó szerepe a múzeumokban és a műkereskedelemben. Előadás a Nemzetközi Műkereskedelmi Konferencián, Budapest, 1993.

12. UNIDROIT=Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Róma, 1995. június 24.)

13. UNIDROIT egyezmény, 3. cikk (2) bekezdés. (Nem hivatalos fordítás.)

14. A Külügyminisztérium levele a Művelődési és Köznevelési Minisztérium államtitkárához, 1994. november 14.

nek fejében kötelezően nyújtandó kedvezmények rendszerének kialakítása, törvényi biztosítása.

A kulturális örökség pótolhatatlan elemeit különleges védelemben kell részesíteni, melynek nemzetközileg is általános, hazánkban is hagyományos módja a „védetté nyilvánítás”. A még érvényben lévő törvényünk egyik legnagyobb hiányossága, hogy nem határozta meg a védettség kritériáját. Így a védettség a gyakorlatban nem magához a kulturális örökség egészéhez, hanem a cél érdekében nem releváns szempontokhoz viszonyítva történt. Ezzel tág teret adott az egyéni kutatási, intézményi kiállítási, szerzeményezési, tehát a cél szempontjából nagyon is szubjektív kiválasztási módszernek.

Az elmúlt évek egyik törvénytervezete még ennél is tovább ment, hiszen a védetté nyilvánítást a tárgy tulajdonosának akaratától tette volna függővé. *„A tárgy védelme a kulturális örökséghez, mint imaginárius tárgyegyütteshez való tartozásuk felismerésénél kezdődik, azaz a tudományos elemzés folyamatában. A védettség ezért nem függhet a tulajdonos belátásától vagy szándékától.”*¹¹

A védetté nyilvánítás nem vonatkozik a múzeumban őrzött tárgyakra, hiszen e javakat a megőrzésükre létrehozott intézmények szigorú védelmi előírásai szerint kell kezelni. A kulturális örökségen belül különleges védelemre igényt tartó rész meghatározása a szakma feladata.

A védettségnak társadalmi nyilvánosságot kell kapnia, amely egyidejűleg a személyes adatok védelmével társulna.

A korábbi törvénytervezet a védettséget alacsonyabb szintű jogszabályban kívánta szabályozni, holott erről a kérdéstről törvényi szinten kell rendelkezni. A védettség ugyanis a tulajdonosi jogok gyakorlásának korlátozását jelenti, és a védetté nyilvánítási eljárás is eltér az államigazgatási eljárás törvényben meghatározott általános szabályaitól.

Az alkotmányos jogok közérdekből való korlátozása együtt kell, hogy járjon a kedvezmények rendszerének kialakításával. Hangsúlyosan kell tehát erről szólni az új törvényben, még a megszüvegezés sorrendjében is ügyelve ennek kiemelt szerepére. Más kérdés, hogy létrejön-e a hatékony együttműködés a probléma megoldásában érintett tárcák és szervek között. Adókedvezményekre, pénzbeli, hitel vagy egyéb juttatásokra (pl. restaurálás) gondolunk, amelyeknek pénzügyi, infrastrukturális hátterét még fel kell építeni.

A védettség műfajonkénti szakmai kezelése továbbra is az országos múzeumok feladata maradna, de az egész folyamatot áttekintő, nyilvántartó, szakmailag felülvizsgáló testület és annak munkáját biztosító adminisztratív intézmény létrehozása elkerülhetetlen.

Jelenlegi jogrendszerünk hiányossága, hogy a kulturális örökség védelme büntetőjogilag nincs lefedve. A törvényben megfogalmazott kötelezettségek be nem tartóival, a bűncselekmények elkövetőivel szemben ki kell dolgozni a szankciók rendszerét, be kell vezetni e „műtárgylopás”, a „műtárgycsempészés” bűncselekményként való meghatározását, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő súlyos büntetés kiszabásával.

A korábbi törvénytervezet nem szentelt kellő figyelmet a régészet szabályozandó kérdéseinek. Magyarországon az ásatás során vagy véletlenül előkerült ré-

gészeti lelet az állam tulajdona. A törvényben rendelkezni kell a tárgy állami tulajdonból más tulajdonba való adhatóságáról és annak eljárásáról, valamint az állami tulajdonban tartás jogának feltételeiről.

A kulturális örökség védelmének eszköze a műtárgyak kivételének szabályozása. Ez a kérdés az átalakult közép-kelet-európai régióban nyitottá vált határok következtében már jóideje komoly gondot okoz, jelentős veszteségeket okozva országunknak. Mára már nyilvánvaló a szervezett bűnözés fenyegetően növekvő tényezése az illegális műkincsforgalomban. Ennek a kérdésnek törvényi és adminisztratív rendezése nemcsak kulturális örökségünk megvédésének eszköze, de egyre komolyabb nemzetközi kötelezettség is.

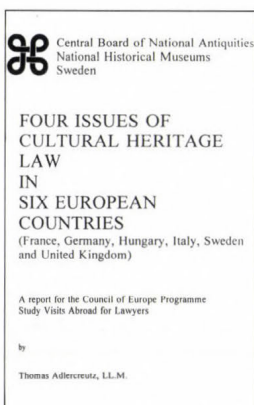
A törvényben meg kell határozni az országból ki nem vihető, az engedéllyel kivihető ill. az engedély nélkül kivihető kulturális javak kategóriáját. Az egyes műfajokra vonatkozó szakmai kívánalmakat a múzeumok szakembereinek kell megfogalmazni. Az országos múzeumok feladata lenne a továbbra is elsőfokon az engedélykérelmek elbírálása. A kategóriák megfogalmazása eleve kellő útmutatást adjon a szóban forgó tárgy tulajdonosának, vajon a tárgy engedélyköteles-e vagy nem.

A törvényben az Európai Unió direktívájával, és az UNIDROIT egyezménnyel¹² összhangban rendelkezni kell a lopott vagy törvényellenesen exportált műtárgyak visszajuttatásáról is.

A fentiekből következik, hogy a kulturális javak forgalmazóival, a régiségkereskedőkkel és műkereskedőkkel szemben is meg kell fogalmazni a követelményeket, amely nem csupán a kulturális örökség védelmét szolgálja, de előfeltétele az Európai Unió országaival való kereskedelmünknek is. Szabályozni kell a kereskedelmi engedélyek kiadásának feltételeit. Meg kell szüntetni azt a gyakorlatot, hogy használtcikk kereskedők műkereskedelmi tevékenységet folytathassanak. A műkereskedőket a tárgyak naprakész, ellenőrizhető regisztrálására kell kötelezni, az illegális forgalom megelőzése és a vásárlók érdekeinek védelme céljából. A kereskedő a tárgy eredetére és eredetiségére vonatkozó nyilatkozatot is kell adjon a vásárlóknak.

Nagyon sok visszaélés történik az illegális ásatásokból származó régészeti emlékek illegális forgalmazásakor. A nemzetközi egyezmények és legtöbb ország nemzeti jogrendje a regisztrált tárgyak védelmére helyezi a súlyt. Ez nem kivihető az illegális ásatásokból származó műtárgyak esetében. Ezért az ásatásokkal és az onnan származó javakkal kapcsolatos szabályozást körültekintően kell kidolgozni a készülő törvényben. Az UNIDROIT egyezményt elfogadó zárókonferencián az illegálisan feltárt régészeti tárgyakat lopott javaknak nyilvánították: *„A jelen Egyezmény szempontjából lopott kulturális értékű tárgynak tekintendő a jogellenesen kiásott, vagy jogszerűen kiásott, de jogellenesen visszatartott kulturális értékű tárgy is, ha e minősítés összhangban van annak az Államnak a jogával, amelyben a kiásás történt.”*¹³

Hadd álljon itt a Seuso kincsek perével foglalkozó tárcaközi bizottság megállapítása az illegális műkereskedelem visszaszorítása céljából előttünk álló feladatokról: *„A résztvevők egyetértettek abban, hogy a per vitelemben részt vett magyar szervek és személyek alaposan megismerték az illegális nemzetközi műkereskedelem*

NEMZETI GYŰJTEMÉNYEK
ELINTÉZÉSE
FELTÉTELEI
MAGYAR ORSZÁG
H A Z A F I A T

elleni állami fellépés eszközrendszerét, és annak hatékonyságát javítandónak ítélték. Szükségesnek mondták, hogy a per tapasztalatai alapján vegyék számba azokat a feltételeket, amelyeknek a megteremtése szükséges az illegális műkereskedelem visszaszorításához, illetőleg külföldre vitt műkincsek visszaszerzésének eredményes megkísérléséhez. A Bizottság komplex intézkedési terv kidolgozását szorgalmazza, mely javaslatot tenne a megfelelő törvényi, nemzetközi jogi háttér megteremtésére csakúgy, mint a szükséges kormányzati intézkedések megtételére.”¹⁴ A törvénynek elő kell írnia a kulturális örökség regisztrálásának módját, tulajdonsemlges nyilvántartását, a nem állami és önkormányzati tulajdonosoknak a regisztrálással járó kedvezményeit.

A törvénynek hangsúlyosan kell foglalkoznia a kulturális javak őrzésével megbízott intézmények és szakemberek azon kötelezettségével, amely a közvélemény formálását jelenti a javak védelmének fontosságáról. Ugyancsak szólni kell az illetékes szervek és intézmények azon kötelezettségéről, amely a kulturális javak védelmének neveléssel, oktatással kapcsolatos teendőit jelenti.

A törvénynek biztosítani kell a kultúrához való széleskörű és egyenlő hozzáférhetőséget emberi jogát, amely más államok polgáira is vonatkozik, tekintve, hogy a nemzeti kulturális örökség az egyetemes örökség része. Ugyancsak rendelkezni kell a tudományos kutatás szabadságának követelményéről, a múzeumi munkatársak „szerzői” jogáról, kedvezményeiről, mely utóbbi jogok bizonyos fókig korlátozzák az előbbi jogot. A törvényben rendelkezni kell a kulturális javak védelméért felelős összes szervek és intézmények összehangolt együttműködéséről, és a védelem teljes rendszerének kialakításáról.

Mivel hazánkban a múzeumi hálózatra a kulturális és régészeti javak védelmének nemcsak részleges szakmai-intézményi, hanem a teljes területet lefedő szakhatósági és felügyeleti feladata is hárul, a múzeumok jogállását, a múzeumi szervezetnek a felügyeleti rendszert is biztosító teljességét rögzíteni kell.

A Magyar Nemzeti Múzeum: Épület és gyűjteménystruktúra a XIX. században

Vadas Ferenc

„A nemzetek nagyságának nincs biztosabb mérlege középületeinél” – írta Eötvös József, amikor 1846 decemberében meglátogatta az új palotájában frissen berendezkedett Nemzeti Múzeumot. A termeket első látásra kellemes hatásának találta, de kifogásolta a berendezés

igénytelenségét: „...a magyar nemzet régiséggyűjteményei gyalultatlan deszkákon állítottak fel...”¹ A teljes bebútorozás évtizedekig eltartott, a palota hiányzó homlokzati díszítése azóta sem készült el. Pedig maga a hatalmas épület viszonylag gyorsan – 6–7 év alatt – megépült. A kiegészítések, korrekciók külön-külön több időt vettek igénybe, mint az építkezés. Hasonlóképp elmentmondásosan alakultak a korán jelentkező helyszűke csökkentésére tett kísérletek. Némelyikük – hosszabb-rövidebb vajúdas után – pompás új épületet teremtett, mint az Iparművészeti és a Szépművészeti Múzeum, más esetben viszont vagy több emberöltő késéssel vezetett kompromisszumos eredményre (OSZK), vagy csak a közeljövőben fog megoldódni (Természettudományi Múzeum).

A Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek kialakulását, történetét sokszor feldolgozták a múlt század dereka óta, a palota építéstörténetét ugyancsak. Az épület és a benne őrzött gyűjtemények kapcsolatát talán mégis érdemes sok ismert és néhány eddig még nem kihasznált forrás segítségével – külön is áttekinteni.

Az első épületterv, amit a múzeum számára készítettek, megelőzte az intézmény alapítását. (Persze csak akkor, ha az 1808. évi VIII. törvénycikket tekintjük a múzeum születésnapjának.) Ezt ismeretesen egy sokszorosított felhívás szétküldése előzte meg 1807-ben,² melynek melléklete Hild János múzeumterve. A jellegzetes loggias homlokzat számos reprodukcióból ismert. A csatolt alaprajzokat már ritkábban publikálták, egyik jellegzetességükről pedig nem is esett szó: arról, hogy Hild nemcsak alaprajzi elrendezést tervezett, hanem a helyiségek beosztását is megjelölte. A kifejlesztési szánt gyűjteménystruktúra elképzelése nem tőle származik, elhelyezésük részben talán igen.

A felhívás hosszasan sorolja, hogy mi mindent tartalmazna a „Magyar Tudományoknak szentelt oltár.” Erősen rövidítve: könyveket és kéziratokat, térképeket és ábrázolásokat, pecséteteket, címereket, arcképeket, márványokat, edényeket, ékszereket és használati tárgyakat, fegyvereket és találmányokat, növényeket, állatokat és ásványokat. Mindazt, ami az országban létezik, vagy valaha létezett, természetes, vagy művi úton keletkezett. Elhelyezésük egy egyemeletes palotában történt volna, a pesti ferences templom háta mögött, a mai Kossuth Lajos utca – Szép utca – Reáltanoda utca által határolt területen. A terv szerint a mind a négy oldalról körülépített telek hosszú udvarát keresztiszármány osztja ketté. A főbejárat oszlopos előcsarnokba vezet, mely jobbra hasonló jellegű kilencosztatú térben folytatódik, amely „a’ jobb nemű Oszlopoknak, Edényeknek ’s Hamv-vedreknek tartásokra” szolgál, azaz itt lenne a kőtár, mely az innen nyíló főlépcsőházban is folytatódna. Az előcsarnoktól balra a főigazgató, majd a könyvtárőr lakása következne, majd tovább is majdnem kizárólag lakások foglalnék el a földszinti helyiségeket. Kivétel a keresztiszármány középső – pavilonszerűen kiemelkedő – része, mely „általmenet a második udvarba, felírásokra szolgáló pitvarral”, valamint néhány további helyiség, amely „Ierakóhely”.

A gyűjtemények helye az emeleten lenne: a bejárat előcsarnok felett a könyvtárterem, mellette a sarokig az éremgyűjtemény, majd tovább a melléktucára nyíló

Az 1807-ben, Miller Ferdinánd tollából megjelent munka a magyar muzeológia első tanulmányának tekinthető

Ferdinand Miller's writing from 1807. the first Hungarian museological dissertation

The Hungarian National Museum: Building and the structure of the collection in the 19th century

The article deals with an until now less examined aspect of the history of the Hungarian National Museum: the relation of the building and the collections. The first plan prepared in 1807 put the library to the facade side of the second floor, the antiquities collection on the side front, the natural history gallery to the back-side, the picture gallery in the cross-wing between the two

courtyards, while the largest part of the ground floor was planned to be the living quarters of the employees. One could have walked around the halls but they were small and because of their different size it was difficult to survey the floor plan. Because of its rapid growth, the material very soon outgrew its provisional arrangement. In the 1830s–1840s the final palace was constructed, the artifact of Mihály Pollack, a main piece of the Hungarian classicist architecture. Here the representative row of spaces of the middle part and the galleries around the two courtyards are clearly separated. On the ground floor there are only the heavy stone remains of the Roman era. The library and the collection of antiques were placed on the second floor, the picture gallery and the natural history collection were put on the third floor. The unity of the larger donations was maintained for a time, otherwise the arrangement of the material was thematic. Having a universal collection line, the building of the museum was soon filled up. The collections underwent specialisation and new ones came into being (e.g. ethnographic).

**Hild János
múzeumterve:
főhomlokzat**

**Museum plan of
János Hild,
the main facade**

traktusban, egybenyíló teremsorban a drágaságok gyűjteménye, a régiségek palotája, az oldalhomlokzat közepén a fegyvertár, mellette a rézműves munkák két terme, a hátsó sarkon pedig a „*mesterséges tsinálmányok boltja*”. A hátsó homlokzatra nyíló termekben a növények, állatok és ásványok következnek, míg az udvari traktusokban és a telekhatár menti szárnyban dolgozószobák, kiszolgáló helyiségek, sőt, még itt is lakások. Végül: a keresztaszánny három emeleti helyisége lett volna a képtár.

A korszak sajátossága, hogy a gyűjtemény kezelője, vagy igazgatója az épületen belül lakik, a szóhasználatnak megfelelően „őr”. A lakások az alapterület majdnem felét elfoglalják, így a szakok többségének csak 1-1 terem jut, amelyen kívül raktárak sincsen. A termek viszont nem véletlenszerűen kerülnek egymás mellé: a könyvtár foglalja el a főhomlokzati oldalt, a régiségek az oldalhomlokzatot, a természetiek a hátsót. Mintha a gyűjtemények hierarchiája is tükröződne ebben az elhelyezésben. A teremsor körbejárható, de láthatóan nem tömeges látogatottságra számít. Ez a könyvtárnál a legfeltűnőbb: az épület szélén két kis szoba az olvasóterem. A terv szerinti ház inkább csak egy nagyobb magángyűjtemény befogadására lett volna alkalmas, s nem egy országos tárházéra. Jelzi mindenesetre, hogy készítése idején mekkorának gondolták a majdani múzeum dimenzióját.

A Hild tervtől a Pollack-féle épület megtervezéséig eltelt 30 évet a gyűjtemények szaporodása és differenciálódása töltötte ki. A folyamatot elég vázlatosan jelezni: 1808 az ásványtár megalapításának is éve, 1810-ben kerül a múzeumba a Széchényi-féle éremgyűjtemény. 1811-ben létesül az őslénytani, a rovarani és a kézműtani gyűjtemény, 1814-ben lesz önálló osztály a régiségtár.

A papnevelde, majd az egyetem épületébe zsúfolt anyag 1813 és 1817 között kerül át a végleges épület számára vett telken álló Batthyány villába.³ A villa 1815-ben még „*nevezetes tágasságú*” és „*felette alkalmas helyeztetése*” húsz év alatt szűkössé vált, az 1830-as évek híres gyarapodásait, a Jankovich gyűjteményt és az Illésházy-könyvtár anyagát már nem lehetett itt elhelyezni,⁴ a Pyrker-képtárról nem is beszélve. Az 1832/36-os országgyűlés döntése a végleges palota felépítéséről⁵ éppen időben történt.

A Pollack Mihály tervezte palota ismertnek vehető. Az alacsony földszint teljességgel alárendelt, eredetileg lakások, raktárak voltak itt. A főlépcső az I. emeletre vezet, így a látogatók nem is kellett, hogy érintsék az alsó szintet. Az I. és II. emelet alaprajza majdnem azonos, a

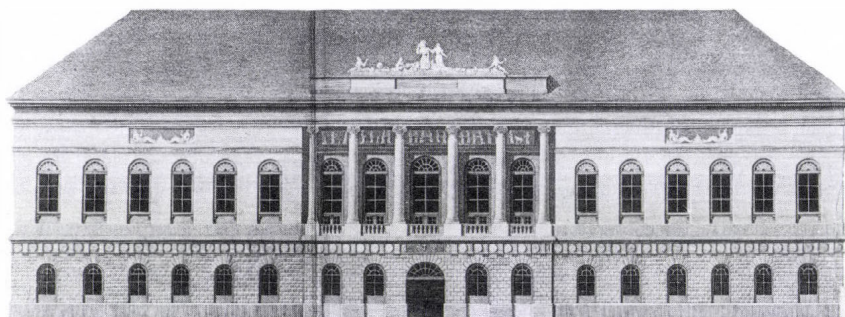
téglalap alakú – a lépcsőházak tömbjével kettéosztott – udvart folyosó futja körbe, ahonnan a négyzetes és téglalap alaprajzú termek sora nyílik.

Elrendezésük ellentéte a Hild-terven látottaknak, ahol majd mindegyik terem mérete, alaprajza eltért, az alaprajz nem volt tisztán áttekinthető. Nincs rá adat, hogy Pollack a tervezéskor figyelembe vette volna a termek majdani funkcióját, az egyöntetűség arra utal, hogy nem. Csak az északi oldalon tervezett egy-egy nagyobb (öt ablaktengely hosszúságú) termet, ahol utóbb a Széchényi termet, illetve a képtár nagytermét alakították ki. Meglepő, hogy e termek nem a logikus helyen, a keleti oldal közepén, a díszteremmel átellenben vannak. Aszimmetrikus elhelyezésük oka nem ismert. A reprezentatív térsort – az előcsarnokot, a belőle nyíló kerek csarnokot, a főlépcsőt, a panteonszerű rotundát és a dísztermet – feltehetően eredetileg nem szánták kiállítási célra, bár a szakirodalom szerint Pollack az első kettőbe tette volna a római kori kö emlékek egy részét. De Kubinyi igazgató a beköltözéstől fogva hangsúlyozta, hogy ezeket nehézségük miatt nem lehet az I. emeletre vinni. A következő évszázad bővítési tervei jelentős részben a kőanyag megfelelő – földszinti – elhelyezését próbálták megoldani.

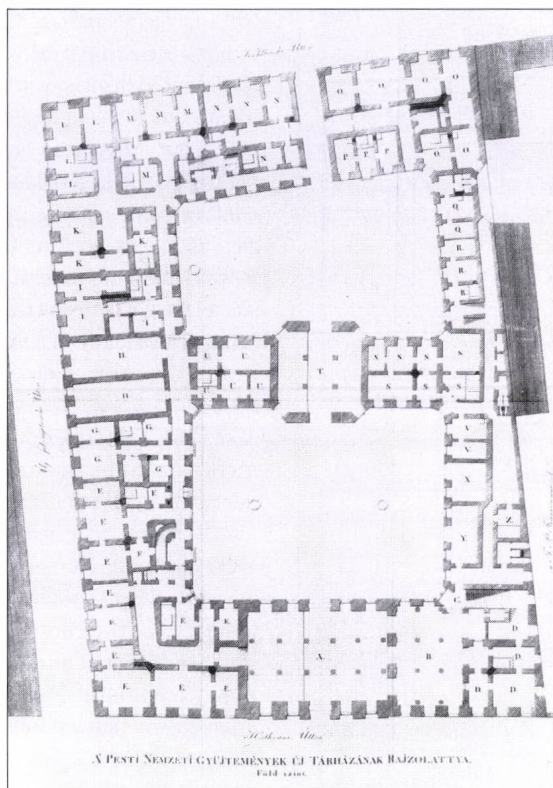
1845-ben megkezdődött a beköltözés a palotába. A két legrégebbi osztály, a könyvtár és a régiségtár került az I. emeletre, a képtár és a természetiek tára a II.-ra. Az ekkor kialakított elhelyezés sokáig nem változott lényegesen. A könyvtár a főhomlokzat bal oldalát, az északi és a keleti szárnyat foglalta el az I. emeleten, összesen 14 termet. Az anyag elrendezése eredetileg a következő volt: az első teremben oklevelek, a következő kettőben kéziratok, a negyedikben és az ötödik – a nagy – teremben a Széchényi gyűjtemény, majd a könyvtár munkaszobája következett. A sarokterem lett – s maradt – az olvasóterem. A keleti oldalon három terem a Jankovich gyűjteményé volt, a középső az Illésházy-könyvtaré, majd megint három terem Horvát István könyvtaráé. Az elhelyezés tehát úgy történt, hogy nem bontották meg az adományok egységét. Hasonlóképpen rendezték be a könyvtár felett kialakított képtárat is. Az északnyugati sarokterembe és a szomszéd szobába a Pyrker-gyűjtemény került, a nagy teremben elhelyezett általános képtárba osztották be az 1845-ben alapított nemzeti képcsarnok zömét (másik részét a Pyrker-terem túloldalán lévő helyiségben állították ki), míg a nagyteremtől keletre uralkodói portrégáliát alakítottak ki.

A többi gyűjteményt tematikus rendben állították fel. A régiségtár 9 termét (a könyvtár felől haladva) így: érmek, antik régiségek, fegyverek, kincstár, vegyes régiségek, szobrok. A II. emelet teljes keleti oldalát az állattár kapta, a délit a növénytár és ásványtár.

Amint a ház elkészült, jelentkeztek a reménybeli albérlők, azok az egyesületek és társaságok, amelyek saját székház híján bérlőhelyiségekbe szorultak. A Kisfaludy Társaság és a Természettudományi Társaság kérését megtagadta a nádor, a Magyar Tudós Társaságét (az Akadémiáét) viszont nem. A két intézmény kapcsolatára itt most nincs mód kitérni, elég arra utalni, hogy egybeolvasztásuk, könyvtárak, illetve gyűjteményeik egyesítése sokáig napirenden volt. József nádor pártolta az együttműködést és löbb helyiség átengedéséről dön-

The solution could be the enlargement of the building or moving out. The construction of a separate lapidarium or covering the yards did not take place, in the second half of the century the establishment of thematic museums eased the overcrowdedness (Museum of Applied Arts, later on the Museum of Fine Arts) but the shortage of place caused by the growth could only have been eliminated by the establishment of an independent museum of natural history and a museum of ethnography, and later on by the moving out of the library in order to let the basic building contain only a historical museum. This, however, could not be accomplished in this epoch.

A PESTI NEMZETI GYŰJTEMÉNYEK ÉS TÁRLÁSAINAK RAJZOLATYA.
Földszint.

Földszinti alaprajz

(A–B: kőtár,

D–S, U–V és Y–Z:

lakások,

T: udvarok közti átjáró,

X: lerakóhely)

Ground floor plan

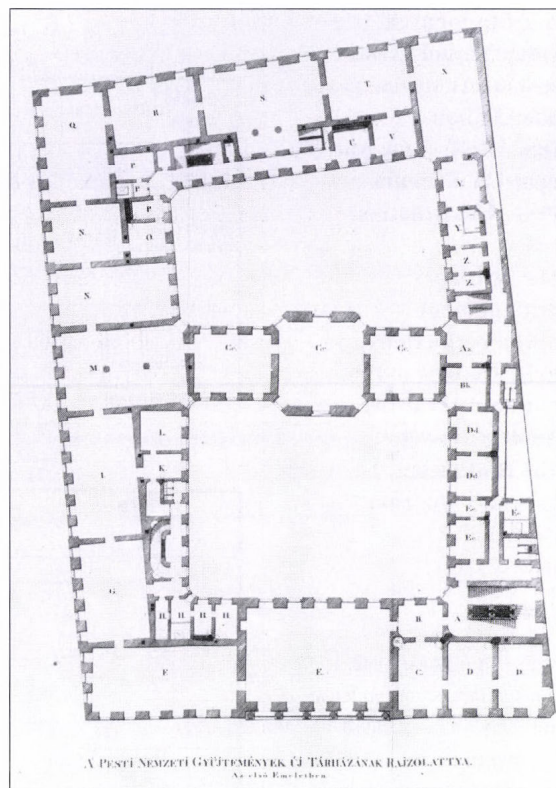
(A–B: lapidarium,

D–S, U–V and Y–Z:

flats,

T: connection between

courtyards, X: depot)

A PESTI NEMZETI GYŰJTEMÉNYEK ÉS TÁRLÁSAINAK RAJZOLATYA.
Második emelet.

Emeleti alaprajz (D–E):

könyvtár,

F: éremtár,

G: drágaságok,

I: régiségek,

L: lerakóhely,

M: fegyvertár,

N: kézműtár,

Q: műtárgyak,

R: növénytár,

S: állattár,

T, X: ásványok,

Cc: képtár,

Dd: levéltár,

C, K, U, V, Y:

munkaszobák,

B, H, P, Z: lakások)

Second floor plan

(D–E: library,

F: medal cabinet,

G: treasures,

I: antiquities,

L: depot,

M: collection of arms,

N: collection of artisanry,

Q: objects of art,

R: botanical collection,

S: zoological collection,

T, X: collection

of minerals,

Cc: paintings gallery,

Dd: archives,

C, K, U, V, Y: working

cabinets,

B, H, P, Z: flats)

Jegyzetek

1. A Nemzeti Múzeumról. Pesti Hírlap 1846. XII. 17.
2. Museum Hungaricum excelsis regni proceribus et inclitis statibus ac ordinibus exhibitum. – A' nemzeti gyűjtemények elintézése' feltételei Magyar országh hazafiai' számára. Buda, é.n. [1807]
3. A magyar nemzeti MŰZEU. Buda, 1815, 8.
4. Hivatalos tudósítás a' Magyar Nemzeti Múzeum állapotjáról és pénztáráról. é.n. [jelentés az 1830–1833-ban történetéről], 10.
5. 1836: XXXVII. törvény-cikkely. A nemzeti Múzeumról.
6. Kubinyi Ágoston: A' magyar nemzeti muzeum. Pest, 1848. 29.
7. Fejős Imre: A Nemzeti Múzeum tervezett loggiái. Magyar Építőművészet 1953/5–6. 176–177.
8. Benczur János: nemzeti mu-

tött, mint amennyit Kubinyi Ágoston elfogadhatónak tartott. Válaszképp az igazgató – mit szépítsük – elszabotálta az öt terem átengedését. Az Akadémiával való kohabitáció még egyszer napirendre került, együttesen a kőtár létesítésének tervével.

A múzeum igazgatója már 1847 nyarán kezdeményezte nyílt csarnok építését a köemlékek számára a kert keleti oldalán. Pollack el is készítette a vonatkozó terveket, ezek azonban nem maradtak fenn.⁷ 1853-ban Kubinyi felajánlotta a múzeumi telek egy részét (északkeleti sarkát) az akadémia számára. Elképzelése szerint az itt építendő házra szimmetrikus délkeleti sarkon a múzeum építkezne, a két egyforma épületet a köemlékeket tartalmazó árkásdor kötné össze. A helytartóság elutasította a tervet. Mindenesetre az első volt, mely a Nemzeti Múzeum bővítésére készült, annak jelként, hogy a hatalmas épület gyorsan, néhány év alatt megtelt.

A képzőművészeti és a természettudományi anyag gyarapodása fölvetette azt a problémát, ami az eleve Hungarica-gyűjteménynek alapított könyvtár, vagy a régiségtár esetében nem volt kérdés, hogy ti. szorítkozzék-e csak hazai anyagra a gyűjtőkör, vagy legyen egyetemes. Volt, aki már a negyvenes évek elején határozottan állást foglalt az ellen, hogy „az intézetet az ország határi törpítsék”, illetve, hogy a képzőművészeti anyag „a magyar kísérletek hideg síremléke” legyen.⁸ Ugyanő – látván a majdani túltelítettséget – kiválásra is tett (elsőként) javaslatot: a kézműtárat a leendő múzeumteremre

javasolta áttenni. Kubinyi is úgy gondolta, hogy a múzeum ne csak hazai tárgyakat gyűjtsön. Ennek következményeként viszont olyan heterogenitás jött létre, mely a részlegek elkülönülése, majd kiválása irányába hatott. A választóvonal a reorganizációs elképzelésekben itt húzódtott: az ún. nemzetközi osztályokat javasolták később önállósítani, s a nemzetieket ezen múzeum keretei között hagyni.

1848-ban váratlanul új, politikai szerepet kapott a múzeum: dísztermében ült össze a felsőház, később, 1861-ben a képviselőház. A kiegyezés után a főrendiház egészen a parlament elkészültéig itt ülésezett, kisajátítva a reprezentatív térsor egészét, így a múzeum csak a földszinti oldalbejáraton át volt megközelíthető. Ennek egyetlen előnye az volt, hogy a köemlékek – útba esvén – a földszinti folyosón kaphattak átmenetinek szánt végleges helyet. (Ez nem vetett véget a kerti loggia –

A gyűjtemények eredeti elhelyezése a Nemzeti Múzeum palotájában.
Dux Adolf: A magyar nemzeti múzeum.
Pest. 1857 (hátlap)

The original arrangement of the collections in the palace of the National Museum.
Adolf Dux:
The Hungarian National Museum.
Pest. 1857
(back cover)

seum. Társalkodó 1842. I. 5. 9. Jelentése a nemzeti museum tárgyában kiküldött választmányak. In: Az 1861-ik évi magyar országgyűlés. III. köt. Pest 1861. 432–447.

10. Kempf Ferenc: A magyar nemzeti múzeum. Budapesti Hírlap 1860. I. 20. 184–185.

11. Xantus János: A magyar nemzeti muzeum érdekében. Pesti Napló 1864. X. 21. 1–2.

12. Kubinyi Ágoston: A nemzeti museum érdekében. Uo. 1864. X. 25. 1–2.

13. Thaly Kálmán: A magyar nemzeti muzeumról. Uo. 1864. XI. 11. 2.

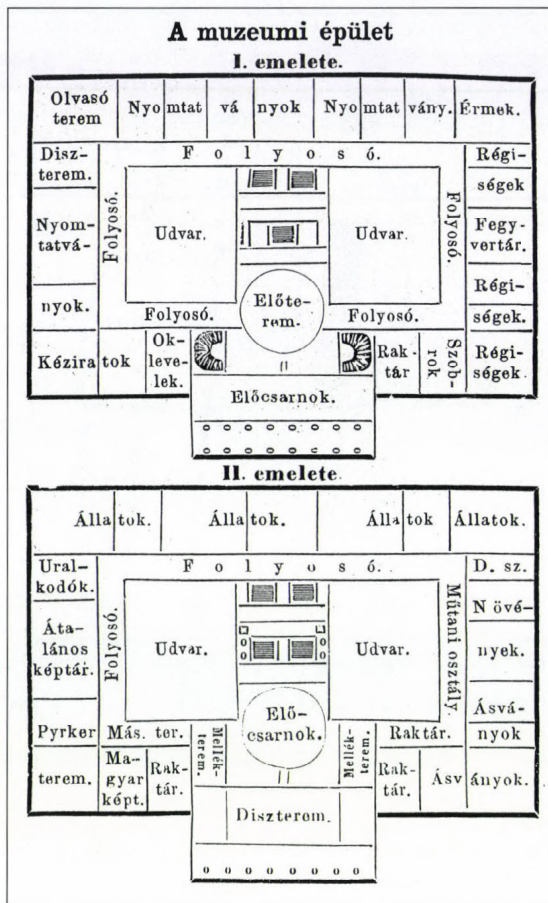
14. Emlékirat országos közgyűjteményeinkről. Összeállító: P. Szathmáry Károly. Bp. 1874. 18.

15. A Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött országos bizottság jelentése. In: 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselelőház-Irományok XXIV. köt. 1059. sz. 183. 192.

16. A nemzeti muzeum és az országos képtár. Pesti Hírlap 1891. X. 10.

17. Pulszky Ferenc: A nemzeti muzeum. Uo. 1891. XI. 27.

18. Vadas Ferenc: Új Nemzeti Múzeum és Színház tervek a századfordulón Ars Hungarica 1994/1, 137–146.

kőtár tervek sorának, melynek még 1945 után is volt – ugyancsak elvetélt – folytatása.)

De nemcsak a kőtár kérdése volt megoldatlan. Az 1861-es országgyűlés ez ügyben kiküldött választmánya hosszú listát (s nem kevésbé hosszú költségvetést) állított össze a teendőkről.⁹ Ebben a kerítések befejezetlensége, a homlokzati díszek hiánya ugyanúgy szerepelt, mint a könyvtári bekötetlen anyag, a tároló bútorok hiánya, vagy az olvasóterem fűthetlensége. A sajtó az átszervezés szükségességét is felvetette, értve ezalatt elsősorban a képtár – proveniencia szerinti – zárt gyűjteményeinek felbontását és festészeti iskolák szerinti újjárendezését.¹⁰ A legkönnyebben a bútorzat hiányain lehetett segíteni, lelkes adakozók magukra vállalták egy-egy terem berendezését. Ez persze az összhangzó rendszer hiányához vezetett – amint arra Xantus János rámutatott, féltve a múzeumot attól, hogy inkompetens, ámde adakozó kedvű személyek „ezen szépreményű intézetünket valami indiai pagodává vagy tatár khán kastélyává alakítsák.”¹¹ Maga Kubinyi védte meg e vádtól a Széchenyi terem laikus hölgyek által készített céliránytalan bútorzatát,¹² majd Thaly Kálmán Kubinyit, kárhóztatva a sajtó közönyét, megfogalmazva a bajok három fő okát: nyomorúság, nyomorúság, nyomorúság.¹³ A helyzet – legalábbis a bútorzat tekintetében – a kiegyezés javított lényegesen, a felelős kormány bepótolta a két évtizedes mulasztást. Ekkortájt szervezeti változásokra is sor került: a természettudományi gyűjtemény önálló állattárra, növénytárra, valamint ásvány- és őslénytári osztályra tagolódott, létrejött a néprajzi osztály, majd kor szerinti profiltszítást hajtott végre a muzeumi képtár és az Országos (Esterházy) képtár anyagában.

Ez utóbbi lépés már az 1870-es, az országos közgyűjtemények megvizsgálására kiküldött bizottság javaslatára történt. E bizottság számos kezdeményezést tett, így a muzeumi növénygyűjtemény egyesítését az egyetemivel, s elhelyezésüket a fűvészkertben, az ásványtár egybeolvasztását a geológiai intézetével, ez utóbbinak új elhelyezést, mégpedig „a nemzeti múzeum belső udvarán egy vas és üvegszerkezetű pavillon építése által ... melynek karzatai az első emelet folyosóival hozatnának összeköttetésbe.”¹⁴ Az etnográfiai gyűjteményt leválasztani javasolták, s a felállítandó iparmúzeumba elhelyezni. A homlokzat díszítésére Ybl Miklóssal készítették költségvetést.

A kézműtár átkerülése az éppen megalakult iparművészeti múzeumba volt az első kiválás, mely az addigi tendencia megfordulását jelezte: a gyűjtemények számának növekedése megfordult, csökkenni kezdett. Az 1880-ban kiküldött újabb bizottság több olyan ötletet is felvetett, mely később többször is előkerült: az udvar vasszerkezetű lefedését a köemelek ottani elhelyezésére, az ideiglenes országház igénybevételét képtár, vagy természettudományi gyűjtemények számára.¹⁵ Ekkorra a palota valóban zsúfolttá vált, a néprajzi gyűjtemény teljes egészében a folyosóra szorult. Bár az osztályok házon belüli elhelyezkedésében nem történt változás, két gyűjtemény elrendezése érdemlegesen módosult. A könyvtár anyaga tematikus rend szerint rendeztetett át, mégpedig az ekkor bevezetett müncheni szakrendszer felosztását követve. A képtár anyagát is átcsoportosították: elkülönítették a hazai és külföldi mestereket, az eredetiket és a másolatokat. Külön termet kapott Markó Károly. A természeti tárukban eleve adott volt a tematikus elkülönítés, a régiségtárban pedig a régészeti anyag kronologikus tagolása történt meg.

Az 1889-ben életre hívott legújabb bizottság külön művészettörténeti és természettudományi múzeum létesítését irányozta elő – ez a program valósult meg (részben) – a századfordulón. A régi épület feladatát illetően – tekintettel a közelgő millenniumra – Berzeviczy Albert úgy fogalmazott, hogy „akkorra a nemzeti múzeum ... mint a magyar haza s a magyar nemzet történelmi múzeuma szerveztessék s nyitassék meg s e célra a jelenlegi épület építészetileg is teljesen befejeztessék és kidíszítettessék.”¹⁶

Pulszky elsősorban az új természettudományi múzeum szükségessége mellett érvelt,¹⁷ de a millennium programjába végül a Szépművészeti Múzeum építése került, s valósult meg a 20. század elejére. S noha a növénytár és a néprajzi gyűjtemény kihelyezésére is sor került (ideiglenes megoldásokkal), a helyszűke továbbra sem enyhült. A századfordulón elhelyezési variációk garmadáját vetették föl,¹⁸ melyek szerint a régi épület hol kizárólag történelmi múzeum, hol csakis nemzeti könyvtár lett volna, sőt, a természettudományi anyag itt maradása is szóba került. Mindezek áttekintése már egy másik előadás témája lehetne.

Megjegyzés

Az MTA filozófiai és történettudományok osztálya által rendezett, Múzeum és kulturális örökség című tudományos ülésen, 1995. május 9-én elhangzott előadás rövidített szövege.

Herman Ottó a Magyar Nemzeti Múzeumról

Szabadfalvi József

Herman Ottó talán a legpublikáltabb tudósunk. Több önálló kötet és megszámlálhatatlan tanulmány foglalkozik nagyívű életpályájával. Közöltek leveleiből, naplóból, tudományos eredményeiről, tudósokhoz és városokhoz fűződő kapcsolatairól, s újabban közéleti tevékenységéről is. Úgy tűnik azonban, hogy szinte beláthatatlan életpályája még további meglepetésekkel szolgál. Az elmúlt két esztendőben áttanulmányoztam Herman Ottó 1879 és 1897 közötti parlamenti képviselői tevékenységét és kigvűjtöttem elmondott több száz beszédét. Ezekből sajtó alá rendeztem és tanulmánnyal láttam el egy válogatást „*Herman Ottó a parlamenti képviselő*” címmel, amely rövidesen megjelenik. E kutatás egyes részei azonban külön tanulmányokba kívánkoznak, ezek egyike az alábbi.

Köztudott, hogy Herman Ottó 1875-től 1879-ig a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának segédőre, majd őre volt. Így hát mi sem természetesebb, hogy parlamenti képviselőse során is szóba hozta a múzeum ügyét. 1880 április 19-én, képviselőségének tizedik beszédét szentelte egykori munkahelye költségvetésének elemzésére.¹ „... A magyar nemzeti múzeum, a mint az általánosan ismeretes, keletkezett 1802-ben a gróf Széchényi Ferencz által tett alapítványból és pedig a tisztán ezen célra szánt alapból. Az alapító okmány meghatározza az intézetnek berendezését, a hivatalnokok státusát, ezek számát és megteszi mindazt, a mit az alapító okmány értelmében az intézet szükséglete akkoriban meg is kívánt. Az akkori hivatalnokok statusa állott, egy könyvtárból, egy skriptorból, egy szolgából és egy fűtőből. 1880-ban a magyar nemzeti múzeum hivatalnokainak statusa 36 ember...

A jelenlegi állapot, tisztelt ház, a következő osztályokat tünteti elő. Rendkívül gazdag könyvtár, régiség- és éremtár, az állattani osztály, a földtani osztály, a fűvészet osztály, a néprajzi osztály és azonkívül egy, a hazai művészeti termékek befogadására szánt képtár, mely egyszersmind szobrászati osztály is. Mindezek az osztályok az utolsó 10 év alatt nyerték meg az utolsó kiképzést, kivált Pulszky Ferencz buzgó hozzáértő vezetésével, hogy mint osztályok valóban kezdtek működni és pedig úgy befelé, mint egyszersmind kifelé is. A mi a nemzeti irányban való működést illeti, t. ház, ennek talán legjobb bizonyítéka az, hogy a magyar nemzeti múzeum az országnak egyik legnépszerűbb intézete, tanúsítja ezt azon körülmény, hogy évenként átlag véve 200,000 ember látogatja. De ez még nem elég mert még az is kimutatható, hogy a vidéken keletkező múzeumok az első impulzust, a berendezésre vonatkozó tanácsokat, majdnem kizárólag a magyar nemzeti múzeumtól veszik.”

Megemlítette a múzeum szakembereinek külföldi kapcsolatait, a sikeres nemzetközi archeológiai kongresszust, az intézmény két önálló folyóiratát, s hangoztatta a rendszeres tudományos munkálkodás fontosságát az intézmény életében. Mindezek után rámutatott az intézmény legfőbb hiányosságára, mely szerint az intézmény fejlődésével nem tartott lépést a szervezeti rendszer: „Az intézetnek egyetlen egy hibája van, az, hogy ti. nincsen véglegesen szervezve. A szervezetlenség egyik eclatans példája az, hogy az igazgató, tehát az intézmény vezetője kap 2100 frtot, az aligazgató pedig, tehát az igazgatónak alárendeltje 2500 frtot, tehát 400 frttal többet. Ez úgy történt, hogy az igazgató fizetése 1830-ban sistemisaltott, az igazgatói óré, az aligazgatóé pedig az újabb alkotmányos érában. A tisztviselők az ország tisztviselőinek statusába beosztva nincsenek: nyugdíj tekintetében nem tudják hova tartoznak.”

Kívánnivalókat hagy maga után a múzeum közbiztonsága. Nem lehet betartani a költségvetés rendjét, „az igazgató kénytelen a dologi kiadásokra szánt összegekből elvonni bizonyos összegeket és más célra fordítani...” A nemzeti múzeum tudományosan képzett alkalmazottai nagyon kevés fizetéssel kénytelenek beérni: „A magyar nemzeti múzeumban tudományosan képzett ... egyének, a kiknek működése nemcsak az országnak, nemcsak az egyleti életnek, nemcsak a tudományos académiának, hanem e körökön túl, a külföldön repraesentálja azt a mit e téren tenni képesek vagyunk, ezek oly nyomasztó és alárendelt helyzetben vannak az anyagi tekintetében, hogy ha nem látnák az összeget a budgetben, nyugateurópai művelt ember elhinni nem tudná. Ezen emberek évi 600 frt fizetés mellett művelik a magyar tudomány egyes szakmáit. Ennek illusztrálására csak egyet hozok fel. Midőn magam, mint a múzeum segédőre, 600 frtra voltam szorítva, midőn nem volt módomban keresetemet szaporítani, valahányszor beteg voltam, az orvos véleménye mindig az volt, hogy az alap ok a rossz táplálkozás és egészségtelen lakás. Ezen állapotokon segítő, az igen t. minister úr, az igazgatóval egyetértve megengedte, hogy ezen embereknek évenként 200 frt pótlék adassék. Ez is elismerésre méltó tett volt, azonban megjegyzem, hogy nehezebbre esik a tudományokkal foglalkozó és kötelességét híven teljesítő embernek, hogy csak mint pótlékot huzza azt, a mire teljes igénye volna. A baj annál nagyobb, miután ez a pótlék, a mely adatik, a dologi kiadások rovására történik és ekként a dologi kiadások csökkenvén, az intézet működésében is meg van akasztva.”

Beszéde végén határozati javaslatot terjesztett elő: „Határozati javaslat. Tekintettel arra, hogy a magyar nemzeti múzeum mely eredetileg csak könyvtár volt, immár felállította és működteti mindazokat az osztályokat, a melyek egy múzeum modern fogalmához tartoznak, u.m. 1. a könyvtárt; 2. a régiség és az éremtárt; 3. az állattani osztályt; 4. az ásvány-földtani osztályt; 5. a fűvészet osztályt; tekintettel továbbá arra, hogy az 1802-ben kelt Széchényi-féle alapító levélben foglalt szervezési és szolgálati szabályzat, úgy az is, a mely 1818-ban a nádor rendeletére készült s a mely még ma is érvényben van, a nemzeti múzeum mai állapotának többé meg nem felel; és végül, tekintettel arra, hogy az

**Ottó Herman
on the Hungarian
National Museum**

Ottó Herman, who was considered to be the last Hungarian polyhistor, was born in 1835 and died in 1914 in Budapest. In the first half of his grownup life he dealt with natural sciences, he published numerous books and innumerable studies mainly in the field of ornithology. From 1875 to 1879 he worked in the Zoological Department of the Hungarian National Museum, later he founded the Institute of Ornithology in Budapest, directing it until his death. From the 1880s he published studies and monographs of ethnography, mainly from the theme of ancient craft. In the last two decades of his life he laid down the base of Hungarian prehistoric archeology. In all three scientific fields his work has international significance.

Between 1879 and 1897 he was – with smaller interruptions – a member of the Hungarian Parliament where he dealt mainly with scientific, cultural and political questions. He himself was a leading representative of the oppositional Liberal Party, parliamentary activity he devoted several interventions to the cause of the Hungarian museums, first of all that of the Hungarian National Museum. He endeavoured to help its organizational development, the independence of its collections and the material and moral appreciation of its scientific collaborators. The process of becoming independent of the Hungarian National Museum's departments of fine arts, of applied arts and of ethnography has started in these decades. In the study the author summed up the relevant activity of Ottó Herman.

Irodalom

1. Lambrecht Kálmán: Herman Ottó, az utolsó magyar polihisztor élete és kora. Bp., 1920.
2. Székely Sándor: Herman Ottó. Bp., 1955.
3. Varga Domokos: Herman Ottó. A kalandos és küzdelmes sorsú magyar tudós élete. Bp., 1976.
4. Erdődy Gábor: Herman Ottó és a társadalmi-nemzeti felemelkedés ügye. Bp., 1984.
5. Szabadfalvi József: Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról. Miskolc, 1987. Borsodi Kismonográfia, 25.
6. Szabadfalvi József: Herman Ottó a kultúrpolitikusi Valóság, 1995.
7. Szabadfalvi József: Herman Ottó a Néprajzi Múzeum megteremtéséért. Ethnographia, megjelenés alatt

Herman Ottó levele
Mocsáry SándorhozOtto Herman's letter
to Sándor Mocsáry

Jegyzetek

1. A Magyar Nemzeti Múzeum költségvetése ügyében. Képviselőházi Napló 1878–81. XII. 189–191.
2. A Nemzeti Múzeumról. Képviselőházi Napló 1878–81. XIX. 25–27.
3. A Haynald-gyűjtemény végül is 1892-ben került a növénytárba.
4. A Nemzeti Múzeum Bóvítéséről. Képviselőházi Napló 1887–1892. XVI. 20–21.
5. Erről részletesebben az Ethnographia hasábjain írok, az 1890 november 29-i beszéde alapján: A Néprajzi Múzeum létesítéséről. Képviselőházi Napló 1887–1892. XX. 215–218.

egymás után keletkezett osztályokhoz kinevezett tisztviselőknek az állami tisztviselők sorában elfoglalt állása úgy rang, mint nyugdíj tekintetében megállapítva nincs; küldjön ki a képviselőház kebeléből egy hetes bizottságot oly utasítással, hogy a bizottság a magyar nemzeti muzeum jelenlegi állapotát számba vegye s ehhez képest tegyen indokolt javaslatot a magyar nemzeti múzeumnak, mint immár állami intézetnek végleges szervezése iránt.”

Alig egy év múlva, 1881 május 13-án vetette fel ismét a képviselőházban a Nemzeti Múzeum gondjait.² Lassúnak tartja a határozati javaslat alapján kiküldött bizottság tevékenységét. Az intézmény belső irányítását javasolja átalakítani: „... a múzeum ügyeinek vitele adassék arra való férfiak kezébe... másodsor anyagi tekintetben láttassék el az intézet annyi dotációval, amely annak rendszeres fejlődését, működését egyáltalában lehetségessé teszi.” Megemlítette, hogy P. Szathmáry Károly 1877. évi képviselőházi beszédében már szóvá tette a tudományos munkatársak alacsony fizetését. A gondolatsort így folytatta: „Egy országos központi intézetnek legkisebb hivatalnokai is kénytelen bizonyos te-

kintben reprezentálni. Ebből tehát az következik: először is nem járhat meztelenül ki és be; másodsor, hogy nem lehet minden tekintetben a legnagyobb nyomorban, holott qualificatio dolgában a tudomány-egyetemi tanárokkal egy vonalon áll. És be tudom bizonyítani, hogy azon reputatio a melylyel a magyar tudományosság, különösen a természettudományok terén a külföldön bír, egyenesen a múzeum alsóbb rendű tisztviselői működésének, munkálkodásának köszönhető, úgyannyira, hogy akármelyik francia vagy angol munkát vesszük elő, mely a természettudományok művelését kimutatja, azokban épen a múzeum tisztviselői vannak leginkább representálva.”

Javasolta, hogy az ún. fűvészkerti osztály legyen teljesen egyenrangú a többi osztályokkal. A tervezett 8000 Ft-nyi dotációelvonáshoz megjegyezte: „A fűvészeti osztály egyenrangú a többi osztálylyal, az kétségbe nem vonható, mert a természet három országában az értékre nézve különbséget tenni nem lehet. Ennek az osztálynak a legnagyobb baja az, hogy működése meg van akasztva egy oly dolog által, a melyről bajos nyilatkozni, de ennek már meg kell történni. T. i. Haynald Lajos kalocsai érsek és bíbornok azt a szándékát tudatta, hogy halála után az ő nagybecsű könyvtárát és összes botanikai gyűjteményeit a múzeumnak hagyományozza és innen eredt az, hogy a múzeum fűvészeti osztályának nem adatik meg a kellő dotatio, mert mindig az mondatik, hogy hiszen majd mikor a bíbornok érsek meghal, akkor úgy is megkap ez az osztály mindent, a mire szüksége van.”³

Üdvözölte, hogy a kiküldött bizottság támogatta az Iparmúzeum nemzeti múzeumtól való különválasztását. Vitatta azonban annak feladatát: „De én részemről azt vagyok bátor hangsúlyozni, hogy az iparmúzeumot jelenlegi berendezésében nem tartom annak, a minek Magyarországon az iparmúzeumnak lenni kell, nem tartom élő intézménynek ... kívánom, hogy az ipari oktatóval egyenes összeköttetésben hozassék ... hogy ne az úgy nevezett iparművészeti tudományos szárnyra használtassék fel, hanem egyenesen magyar ipar emelésére, a magyar ipar, művészeti ízlés nemesítésére.”

Beszédét így fejezte be: „... kérem a t. minister urat, méltóztassék épen úgy, mint a tisztelt előadó úr is hangsúlyozta, különösen azt a nagy akadályt, mely a 8000 ft levonásában rejlik, első sorban megszüntetni. Méltóztassék második sorban a tisztviselők helyzetének javítását eszközölni és harmadik sorban – a mire különös súlyt fektetek – minden osztálynak a maga budgetjét biztosítani, mert úgy, a mint eddig ment a dolog, tovább fenn nem tartható. Eddig az egyes osztályok felemésztették a többi osztályok budgetjét és azok az osztályok, a melyeknek a budgetje felemésztetik, adósságba merülnek. Ez tarthatatlan állapot. Én tehát arra kérem a súlyt fektetni, hogy a jövő évtől fogva a dotatiók úgy adassanak az osztályoknak a mint meg is szavaztatnak. A mi azt illeti, hogy ily intézetnél fordulnak elő rendkívüli esetek, azt elismerem... De hogy az osztályőrök megtudják az év elején, hogy ennyi meg ennyi illeti őket és az év végén kitudják, hogy ennek alig egyharmada jutott azon osztályra, holott az osztályőr az egész esztendőn át a megszavazott budgethez mérte, intézte ügyeit; ez tarthatatlan állapot. Kívánom és el is várom, hogy az

Budapesten 1890 január 22.

Igen tisztelt Uram!

A magyar Nemzeti Múzeum segédőrei, a ki 18 kán kellett, a dorkhan, Köszönetre érdemes dnynek Lúndetik jól azt, hogy és a magyar országgyűlés Képviselő házában közölkelték, ígyi bizottságában költés, sem a segédőreik anyagi hely. retőlük javításra érdemében. Susum cuique!

Azt is megvallom, hogy jól volt kívünnem az a tudat, hogy egykori Kollegáim barátai, qui indulattal viseltetnek irántam, emlékeznek rám, kérem is, legyen oly kegyes stúdossa velők egyenként is ősszeem igaz tiszteltemet és teljes sokmunkámat.

Tisztelettel vagyok

Kézírtás hűve
Herman Ottó
o. képviselő.

igen t. minister úr ezen túl is figyelmet fog fordítani ezen ügyre."

Herman Ottó legközelebb csak 1890. január 31-én szentelt önálló beszédet a múzeum bővítésének.⁴ *"Felkérem a t. minister úr figyelmét különösen arra, hogy a nemzeti múzeum épülete a 38-iki árvíz előtt tervezetett és már építésben is volt, mikor az árvíz magasságát látták. Meggyőződött az illető építész és vezető, hogy a múzeum kissé alant van tervezve. Az eredeti terv szerint azok a mostani katakombák és épületek alatt lettek volna a tulajdonképeni földszint. Az épületet magasabbra tették, de az épület alatt a rengeteg félig száraz és valószínűleg katakomba helyiségek megvannak. Ha ezt a részt az udvar felől kiássuk és az ki tud szikkadni, száradni, ott kőművek roppant számmal elhelyezhetők mindaddig, míg módunk lesz a gyűjteményeket decentralisálni és az egyes csoportoknak külön épületeket emelni."*

Szóba hozta a fegyverzeti gyűjtemény függetlenülését fegyverzeti múzeummá, hangoztatva, hogy az ne a Nemzeti Múzeumban, hanem másutt legyen elhelyezve: *"Én nem szeretném a fegyverzeti múzeumot a magyar nemzeti muzeummal hozni kapcsolatba, mert az elvégre katonai dolog és legjobb, ha egyszer magyar ügynevezett – Zeughausban lesz bemutatva, hogy lássák a fegyverzet fejlődését."*

Javaslatot tett az önálló országos képtár megépítésére és a gyűjtemények összevonására: *"... a mi a képzőművészek tekintetében fontos, azt kifejeztem már a közoktatási bizottságban is, hogy tudniillik építtessék, a mint lehet, egy országos képtár, ha tetszik egy képzőművészeti palota, mert az tény, hogy képtáraink rosszul vannak elhelyezve, az egyes képek is oly helyen vannak, hogy azokat sem élvezni, sem megtekinteni nem lehet, tanulmányozni pedig legkevésbé sem."*

Ha a palota meglesz, ha az országos képtár egyesítve lesz a muzeum képtárával: akkor a természetrajzi és egyéb ágak kellő helyet fognak nyerni a muzeumban s akkor ez az épület még számos éven keresztül, mint a magyar tudományosság központja, igen jó szolgáltatásokat fog tenni."

Igen szívesen hallom azt, sőt óhajtom, hogy jussunk is el egyszer odáig, hogy minden fontos tárgynak külön palotát építhessünk, de csak akkor, ha ezen tárgyak már annyira felgyűltek, hogy látjuk a gyűjtemények tagolását, a mikor azután az épületeket is racionálisan az anyaghoz képest leszünk képesek felépíteni."

Beszédének végén javaslatot tett a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi tárának egy külön épületben való elhelyezésére is.⁵

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy Herman Ottó országgyűlési képviselőként is igyekezett szolgálni a Magyar Nemzeti Múzeum ügyét és az egyes muzeális gyűjtemények, a képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi intézmények önállósulását. Az 1885. évi, még inkább az 1896. évi millenniumi kiállítás tevőleges résztvevőjeként szintén elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar múzeumügyben.

Régészeti örökség és a Magyar Nemzeti Múzeum

Kovács Tibor

Az alább olvasható írás rövidebb változata a Magyar Tudományos Akadémia 1995. évi közgyűlésén, a Filozófiai és Történettudományok Osztálya által rendezett tudományos ülésen hangzott el „Régészeti örökség és Nemzeti Múzeum” címmel. A most közölt szöveget – felkérésre – az országos múzeumigazgatói értekezleten mondtam el Szolnokon. 1995 májusában, kapcsolódva Gedai István és Szikossy Ferenc azon előadásaihoz, amelyek a Nemzeti Múzeum tevékenységét történeti-művelődéstörténeti aspektusból taglalták. Esmefuttatásunkat mind Budapesten, mind Szolnokon, vitaindítóknak szántuk. A polémia, sajnos, mindkét helyen elmaradt. Talán nem érdekeltségéből.

Egyébként évtizedek óta, világszerte vitatott a nemzeti múzeumok szerepének és működésének milyensége, amely földrajzi környezettől, társadalmi berendezkedéstől, s nem utolsósorban a nemzeti hagyományok jellegétől függően megannyi eltérést mutat. Amint különbözik a 19. század és korunk múzeumideálja is. És mégis – vagy éppen ezért –, majd minden múzeum jellegét és tevékenységét döntően befolyásolja a hagyomány és korszerűség optimális aránya, esetleg kényes egyensúly, vagy éppen merev kétpólusossága.

„Midőn 1880-ban a N. Múzeum megcsonkításával vették meg a történeti képtár alapjait, akkor csak ismétlődött, a mi már 1877-ben történt, amikor az országos iparművészeti múzeumnak lehető gyorsan és lehetőleg kevés költséggel kellett létezési jogot adni. Akkor több száz régiségtárgyat, kezdve az egyiptomi kor emlékeitől le egészen a Rómer által nagy gonddal egybegyűjtött népies majolikakészítményekig és a Szalay Ágost-féle gyűjteményből szerzett bábsütő formákig, elvittek ideiglenes letétül az új múzeumba, és amikor utóbb Zichy gróf konstantinápolyi nagykövet a N. Múzeumnak ciprusi edényeket ajándékozott, azokat is elnyelte az új ambíciókkal világnak induló fiókintézet, sőt mikor 1899-ben Pulszky Ferencz magángyűjteményéből a N. Múzeum költségén egy jeles bronzkanna vétetett meg, melynek az archaeológiában mint Grimani vázának régóta megalapozott híre volt, ezt is hatóságilag az új múzeumba utalták, az anyaintézet így táplálván, mint egy áldozatkész óriás pelikán, saját épsége árán aprait. A jelentékeny hátrányokat, melyek a N. Múzeumot ily módon érték, csak ideiglenes bajoknak tartjuk.”¹

E sorokat Hampel Józseftől idéztük, aki 1870-től 1913-ig működött a Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtő társaságában, s a segédőrtől az osztályigazgatóig (1901-től haláláig) rövidebb-hosszabb ideig betöltött minden létező posztot. Egyébként a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt, egyetemi tanár, nemzetközi szinten jegyzett tudós, aki főleg a bronzkor és a népvándorlások kutatásában máig ható műveket írt. (Mellesleg an-

Archeological Heritage and the Hungarian National Museum

As almost everywhere in Europe in the last century, the Hungarian National Museum, in the decades following its establishment in 1802, also embodied the ideal of an institute with universal collecting and tasks. The outstanding archaeological remains were transferred here from the whole country on the basis of the right to select – assured by law up to 1949.

The National Museum has been unable to fully adapt itself to the changed circumstances of the last almost half century. The concept of perfecting or maintaining a national archeological collection of representative value has been outdated long ago. It seems that the „vertical completeness” of the National Museum’s archeological collections (its character of giving a kind of a cross-section view) could be realized only in larger perspectives, thinking decades in advance. The intellectual capacity and material resources of the National Museum should be concentrated on the research of a certain period or a few themes under optimal circumstances. The collections of the central institute should be enlarged only with high-level documented groups of finds of full representative value, although less in number. This however can be imagined only on the basis of open relations on the basis of equality built with the local museums.

Since all the important finds can not get into the National Museum because of the modern museological practice, the institution of national deposit should be created in order to cultivate the traditions and in the light of the present realities. Thus, the

nak a Pulszky Ferencnek a veje, aki 1869–1894 között volt a Nemzeti Múzeum igazgatója.) Tevékenysége azokra az évtizedekre esett, amikor a szaktudományok polarizálódása nyomán az univerzális központi (nemzeti) múzeum ideálját felváltotta a szakmúzeumok létrehozásának gyakorlata.

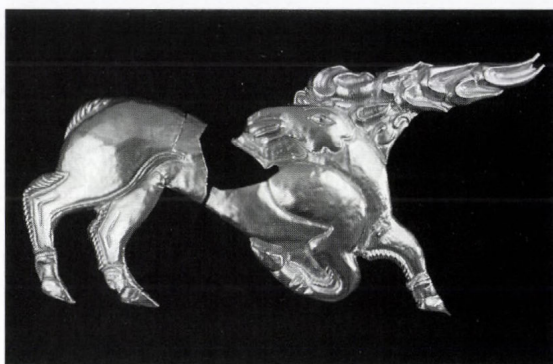
Hampel és számos kortársának aggodalmát, amely sokkal inkább érzelmi mint szakmai gyökerű volt – ma már tudjuk –, az idő nem igazolta. Ha az önállóan kifejlődött országos szakmúzeumok oldaláról nézzük. Ám ha részleteiben és konkrétan összehasonlítanánk a 19. század végi és a mai Nemzeti Múzeumot, vizsgálnánk az adott korban betöltött társadalmi szerepét, tudományos súlyát, megfontolódott eltéréseket tapasztalnánk.

A „miértet” nem könnyű megválaszolni. Századunkban is többször körvonalazták, majd korrigálták a Nemzeti Múzeum feladatrendszerét (tematikailag izoláltan, vagy éppen az egészet egységben látva), ám csak ritkán próbálták – erre építve – az intézmény lényegét meghatározni.² Akkor sem mindig sikerrel. Valljuk meg, a bizonytalanság kérdőjelei még ma is bennünk vannak. Ezért és főleg a jövő érdekében, kell róla beszélni – sine ira et studio.

Amint világszerte, a magyarországi múzeumok feladatrendszere is gyakran módosult. A különböző társadalmi rendszerek, az eltérő, olykor szélsőséges politikai kurzusok, nem egyszer – részben vagy teljesen – más, alapfeladatától eltérő politikai szerepet is szántak e fontos intézményhálózatnak. Úgy tűnik – sok vonatkozásban tényekkel is igazolható –, a muzeológusok megfelelő tudományos felkészültséggel, szakmai elhivatottsággal tompítani tudták az ebből fakadó anomáliák hatását. Más szavakkal és röviden: a regresszív, vagy éppen káros ideológia csábításaival és erőszakolt követelményeivel szemben a múzeum mindig védettebb volt, mint a mindenkor „gazdasági nehézségekkel”, finansziális szűklátókörűséggel szemben. Ha a gyűjteményfejlesztés, műtárgyvédelem terén pótolhatatlan hiányokról, éppenséggel elkerülhető károkról is beszélhetünk, az nem egyszer ez utóbbiak következménye volt.³

Az utóbbi időben mind gyakrabban foglalkoztak a nemzeti (vagy egyesek szerint az „úgymond” vagy „ügynevezett nemzeti”) intézményekkel. Megítélésük nem egyszer sokkal inkább politikai, mint szakmai szempontok szerint történt. S ez nem feltétlen jó, sőt, nagyobb távlatokban káros is lehet. E téren még szakmai körökben is élesen konfrontálódnak a nézetek. Ami a Nemzeti Múzeumot illeti, két, egymástól sokban eltérő véleményből idézünk:

„... a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeiből alakult új múzeumok következtében gyakorlatilag megszűnt a Magyar Nemzeti Múzeum, mert ezt azoknak a szakgyűjteményeknek az összessége jelentené, amelyek most önálló múzeumok.” ... „A Magyar Nemzeti Múzeum mai gyűjteményei tehát a Magyar Nemzeti Múzeum fikciója.”⁴ „Azt hiszem, a Nemzeti Múzeum esetében nincs szó fikcióról, annál inkább ellentmondásról, amely egyfelől a megvalósítható gyűjteménypolitika a mai körülmények, társadalmi elvárások, másfelől a reformkorban megfogalmazott, a nemzeti totalitásra törekvő feladatok között feszül. ... A „nemzeti múzeum” fogalma minden nyelvben azt jelenti: az állam, vagy a kormány által ala-

pított és központi költségvetésből működtetett múzeum. A fogalomnak ideológiai tartalma nincs, mint ahogy műfaji megköötöttsége sem, és lehet belőle több is egy országban.”⁵

A két idézett vélemény esetleges, lehet szélsőséges is, mégis kifejeződik bennük mindaz, ami e kérdésben elméletileg és a gyakorlatban is problematikus.

Mi hát a Nemzeti Múzeum feladata, szerepe kulturális életünkben, s várhatóan mi lesz 15, 20, 25 év múlva? Valójában erről kellene beszélni, mielőtt a régészet helyzetéről szót ejtenék. Ehelyett, szerves környezetéből részben kiragadva, archeológiánk néhány aspektusáról szólhatok, a Nemzeti Múzeumból nézve, a Nemzeti Múzeumra kihegyezve. Tehát, amit röviden taglalni szeretnék: a régészet helyzete, súlya a Magyar Nemzeti Múzeum tevékenységében.

Ez, egyre inkább nyilvánvaló – a kezdetekhez viszonyítva –, mind abszolút, mind relatív értelemben, folyamatosan csökken. Ennek egyik oka (legalábbis feltételezésünk szerint) az 1949. és az 1963. évi múzeumi tv-ekben keresendő. Hiszen ezek nyomán vesztette el az intézmény a kiemelkedő műtárgyak kiválasztásának (azaz: más múzeumoktól történő átvételének) jogát, továbbá, olyan helyzetbe került, hogy az ország egyetlen négyzetméterén sem felelős a földben rejlő régészeti (történeti) emlékekért.⁶ Ez valójában azt jelenti, hogy amíg korábban adott korok kiemelkedő értékű, legjellegzetesebb emlékei, ha nem is feltétlen automatikusan, de mégiscsak a Nemzeti Múzeumba kerültek, lassan fél évszázada az intézmény gyűjteménygyarapítása csak annyira céltudatos és hatékony, amennyire azt az anyagi eszközök lehetővé teszik. Persze, nemcsak erről van szó. Vitatott, mit és mennyit kell a Nemzeti Múzeumnak feltárnia, illetve mivel kell bázisgyűjteményét kiteljesítenie, vagy legalábbis szinten tartania? S egyáltalán mi és mennyi az a forrásanyag, ami egyes korszakokat optimálisan reprezentál? Egy a lehetséges, erősen leegyszerűsített válaszok közül: amíg „korábban” jellegzetes kiemelkedő értékű egyedi tárgy volt a gyűjtés igazi célja, ma a teljesen feltárt objektum.

Ha vertikálisan, tehát az idő függvényében nézzük, durván a következő korszakok, vagy népszerűségeikkel kifejezhető időszakok jöhetnek szóba: az őskoron belül öt (paleolitikum, neolitikum, rézkor, bronzkor, vaskor), a római kor négy évszázadra bontva, a népvándorláskor három szakasza (hunok, germánok, avarok), a honfoglaláskor, az Árpád-kor, a késő középkor. E nagyon leegyszerűsített, ha tetszik, vitathatóan hiányos képlet szerint is minimum 15 korszak (nevezzük így) forrásanyagát kellene biztosítani. Ami a horizontális, azaz te-

Arany pajzsdísz, Mezőkeresztes–Zöldhalompusztá. A földtulajdonosnak és a találonak járó megváltási összeget a Magyar Nemzeti Múzeum csak nagy nehézségek árán tudta előteremteni az 1920-as évek végén.

Golden shield ornament. Mezőkeresztes–Zöldhalompusztá. It was discovered in a tumulus of the sixth century B.C. The Hungarian National Museum was able to pay the compensation due to the owner of the land and to the finder with great difficulties at the end of the twenties.

art objects which are important, and of high value from the point of scientific or cultural history, could be presented for longer or shorter time in the National Museum. Besides its tradition, its „moral weight” and its usefulness for the cultural policy this institution would have the advantage of making it possible to ensure the continuous protection of the highly valuable relics in laboratories built and operated according to a determined system.

We believe that the future place and role of the Hungarian National Museum in museology and archeology should be sought with in this system of professional tasks. Of course, the proper organizational framework and financial background have to be assured for this.

rületi különbségeket (azon belül etnikai eltéréseket) illeti, a teljesség igényét előtérbe állító tudományos szempontok többszörös szorzószámot jelentenek.

Itt érdemes felsorolni az utóbbi évtizedben a Nemzeti Múzeum által finanszírozott, és a múzeum gyűjteményeit gyarapító ásatásokat: Tiszaluc-Sarkad puszta (rézkori telep), Dombóvár-Alsóhetény puszta (római kori erőd), Kölked-Feketekapu (avarkori telep és temető), Zalavár (kora középkori szláv központ), Hajdúdorog (honfoglalás-kori temető és kora középkori templom), Sály (8–13. századi falu), Visegrád-Várkert (Árpád-kori telep). Említhető még a veresegyházi 10–13. századi telep ásatása, amely a közelmúltban befejeződött: a somlóvásárhelyi római település két éve kezdődött feltárása, valamint a különböző lelőhelyeken (Pilismarót, Mogyorósbánya, Mezőgyász) folyamatosan végzett őskőkori telepkutatás.

A többnyire 10–15 évig tartó feltárások száma, korszakonkénti és területi megoszlása is sejteti, hogy még egy redukált gyűjteményi teljesség igényével is csak nagyobb, akár negyed vagy fél évszázados távlatokban lehet gondolkodni. Előtérbe állítva a több korszakot reprezentáló lelőhelyeket, illetve a jól kiválasztott tájegységeken végzett mikroregionális kutatásokat. Az elmúlt évtizedben a Magyar Nemzeti Múzeum évente cca. 1–1,3 millió forintot fordított ásatásokra, ennek mintegy 70–75 százalékát saját költségvetéséből. Ez a nagyságrend messze az optimális szükséglet alatt van, különösen akkor, ha a feltárások minőségi követelményeit is szem előtt tartjuk. Nem mindig tudjuk biztosítani azokat a körülményeket, amelyek a múlt emléket előbukkanásának pillanatától a mai kor tudományos felkészültségének, fejlett technikájának a rendszerébe építik.

Amíg valamely művelődéstörténeti emlékez, de mondhatjuk, a legtöbb már múzeumban őrzött műtárgyhoz (szellemi és fizikai értelemben egyaránt) évtizedek, nem egyszer évszázadok ízlésének eltérő, hasonló vagy azonos megítélésének egymásra rakódott patinája, esetleg éppen „szennye” is tapad, a földből frissen kikerülő tárgy és korunk kapcsolata közvetlen és tiszta a szó legszélesebb értelmében. Ezért az új régészeti forrásanyag feltárásakor a mindenkori jelen felelőssége konkrétan körülhatárolható. Hosszan lehetne taglalni, hogy az ásatások minőségi követelményeihez miként is miért úgy viszonyul a hazai régészet, s e téren mi történik a világban. Mert más az, ami csak kiművelt fejekben fogalmazódik meg (akárcsak külföldi adaptációként is), más ha az tudatosan rendszerbe foglalt, s megint valami más, ha a minőség – egyfajta célként is – a szakmai követelmények meghatározó részévé válik. Nem tartunk itt.

Egy ásatás szakmai hitelességét nálunk csupán a szakember felkészültsége, tudományos becsülete garantálja. A korszerű hitelesség szempontrendszere ténylegesen ki sincs dolgozva. Tehát nincs mit célként figyelembe venni, s nincs mit betartani. Más kérdés, hogy sok helyütt az anyagi háttérrel sem lehetne biztosítani egy minőségi követelményrendszer működtetéséhez.⁷ De lehet-e feladni az igényt? Lehet-e – többnyire tényleg kényszerből – tudományosan csökkent értékű forrásanyagra építeni régészeti kutatásunk nagy részét, s ezt hagyni örökül – múzeumainkban jórészt nem is optimális körülmények között tárolva – a közeli-távoli jövőre? Mondom mindezt annak tudatában, hogy a magyaror-

szági régészet (a múlt századi vasútfejlesztéstől a mai autópálya építésig) döntően régészeti leleteket ment, s kevesebb lehetősége volt/van a kor tudományos-technikai adottságait messzemenően kihasználó, tudatos forrásfeltárássra.

Úgy vélem, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteményeinek vertikális teljességre törekvő fejlesztését csak nagyobb távlatokban, évtizedekre előre gondolva lehet elképzelni. Persze meglehetősen nyitott kérdés, mi lesz 10 vagy 25 év múlva egy ma megfogalmazott koncepció sorsa? Már régen irreálisnak tűnik az országosan reprezentációs értékű, univerzális régészeti gyűjtemény kifejlesztésének lehetősége. Ami pedig a közeljövőt illeti: valamelyik korszak, vagy valamelyik téma optimális körülmények között végzett kutatására koncentrálnám szellemi és anyagi erőforrásainkat. Számban ugyan kevesebb, de csak teljes reprezentációs értékű leletegyüttesekkel bővíteném a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeit. Biztosítva ehhez a komplex feltárás és feldolgozás, s nem utolsó sorban a korszerű tárolás lehetőségeit. Az ehhez szükséges, arra érdemes lelőhelyek kiválasztása és „felszabadítása” természetesen csak – az egyébként ellenérdekelte – területi, megyei múzeumokkal egyeztetve-együttműködve képzelhető el. De legalább annyira feltehető lenne valamennyi, régészettel foglalkozó intézmény tudományos feladatrendszerének ismételt összehangolása, részbeni újrafogalmazása.

Mindez, látszólag vagy ténylegesen, némileg ellentmondásban van a Magyar Nemzeti Múzeum egyik vagy másik alapfeladatával, nevezetesen azzal is, hogy állandó kiállításon kell keresztmetszetszerű képet adni az itt élt népekről és a magyar nép történetéről. Igazán jó színvonalon ez csak megfelelő módon feltárt, illetve az adott kor, az adott nép anyagi és szellemi kultúráját legjobban kifejező emlékekkel képzelhető el. Ez a követelmény fogalmazódik meg szakmai körökben, ez a „mindenkori fenntartó” elvárása, és ezt kívánja, (miután műveltsége és a tömegkommunikáció révén erre van felkészülve) maga a látogató is. Különösen vonatkozik ez a Magyar Nemzeti Múzeumra, holott az igények így már régen nem teljesíthetők. A mind nagyobb méretű és mind igényesebb vidéki múzeumi kiállítások csak részben nélkülözhetik gyűjtőterületük karakterisztikus műtárgyait, ebből következően egyre kevesebb az az emlék, amelyet a Nemzeti

Jegyzetek

1. Hampel József: Az érem-és régiségtár története. In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene alapításának századik évfordulója alkalmából. Budapest 1902. 86.
2. Szalay Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása és fejlődése a mai napig. In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja ... VII–XI. Fejős Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum története, 1802–1847. Folia Archaeologica 16, 1964. 267–281; U.ő.: A Magyar Nemzeti Múzeum története, 1848–1944. Folia Archaeologica 17, 1965. 258–301; Korek József: A Magyar Nemzeti Múzeum története, 1945–1964; Folia Archaeologica 17, 1965. 303–326; Korek József–Kovács Tibor: A múzeum és gyűjteményeinek története. In: Magyar Nemzeti Múzeum. Corvina Budapest 1962. 6–13; Fodor István: Der Gedanke des „Nationalmuseums” in Vergangenheit und Gegenwart Ungarns. In: Marie-Louise Plessen, Die Nation und ihre Museen. Frankfurt/New York 1992. 148–154.

Elektronból készült csésze, Szeged–Nagyszéksós. Az 5. századból származó hun királyi(?) temetkezés többi leletét a szegedi múzeum őrzi. A csésze hosszú viták után került a Magyar Nemzeti Múzeumba 1934-ben.

Cup made of electron. Szeged–Nagyszéksós. The other findings of the Hun royal (?) burial from the fifth century are taken care of by the Móra Ferenc Museum (Szeged). The cup got to the Hungarian National Museum only after long debates in 1934.

3. Lehet túlzás, vagy vízió-szerű rémkép, mégis elképzelhető: az, hogy már sok évtizede az állami költségvetésben a kultúra, a tudomány támogatásánál a „maradék-érvényesül, összességében olyan károkat okozott, ami nagyságrendben – természetesen bizonyos „költői túlzással” – a világháborúk e téren okozott pusztításaihoz mérhető. Aligha lehet itt ennek minden összetevőjét, következményét felsorolni. Elég, ha a nem kellő időben elvégzett, vagy máig nem realizált épületrekonstrukciók, épülethiányok miatt nedves pinceraktárakban károsodott, rosszul, vagy későn restaurált, illetve épület, pénz, szakember hiányában be nem gyűjtött, elkallódott (külföldre vitt) műtárgyakra gondolunk. Ám ami igazán veszélyes: a gazdasági nehézségekből fakadó szűk keretek – magyarul, a pénztelenség – deformálja (deformálhatja) a szakmai gondolkodást, tudományos igénytelenséghez, netán elvtelen kompromisszumokhoz vezet (vezethet).

4. Gedai István: Gondolatok a Magyar Nemzeti Múzeumról. Múzeumi Hírlevél 1994/12. 329–331.

5. Buzinkay Géza: Zuboly és a múzeumi struktúra. Múzeumi Hírlevél 1995/2. 25–26.

6. Kivéve Sárospatak, Visegrád, Esztergom, „kis területre érvényes” önálló gyűjtőkörét.

7. Újabb az autópályák építéséhez kapcsolódó leletmentő feltárások finanszírozásának támogatása tesz lehetővé magasabb minőségi színvonalú feltárásokat. Ám ezt a többnyire igen szűkre szabott idő miatt nemigen lehet megvalósítani.

8. Keveset beszélünk arról, hogy bizonyos tárgyak „sorsa” – éppen értékük miatt – az, hogy állandó kiállításon szerepelnek. Sajnos, ma még többnyire nem megfelelő körülmények között, ezért veszélyeztetettségük nagyobb.

Múzeum kölcsönként hosszabb időre beépíthet állandó kiállításába. Mindezek után kérdés, mennyire találunk partnert, és mennyire váltanánk ki vihart azal, ha felvetnénk a „nemzeti letét” fogalmának intézményét. Ez alatt valami olyat értek, hogy bármely szempontból fontos, vagy kiemelkedő értékű műtárgyak, inkább rövidebb, mint hosszabb ideig, bemutatásra kerülnének a Nemzeti Múzeumban. Egyik oldalról így érezném biztosítva, hogy a megváltozott körülmények között is megmarad valami a Magyar Nemzeti Múzeum régi hagyományaiból. Nevezetesen abból, hogy az ország legjelentősebb műtárgyainak bizonyos része gyűjteményeibe került, és ezért lett ténylegesen nemzeti múzeum. A „nemzeti letét” intézményének erkölcsi súlya és jóértelmű kultúrpolitikai hasznossága mellett olyan előnye is lehetne, hogy meghatározott szempontrendszer szerint, megfelelően kiépített és működtetett laboratóriumokban az átlagnál nagyobb értékű műtárgyak vizsgálatát, folyamatos kontrollját is biztosítani lehetne.⁸ Tehát, ha nemzeti letétről beszélek, akkor egyfajta viszonyosságra gondolok. Azaz: a Magyar Nemzeti Múzeum nemcsak kedvezményezett lenne, hanem történelmi értékeket védő ellenszolgáltatást is biztosítana.

Fejedelmi sír bronzedénye, Ártánd (Hajdú-Bihar megye). A Kr. e. 6. századi szkíta-kori temetkezési leletek 1955-ben, szakmai testület javaslata alapján kerültek a Nemzeti Múzeumba.

Bronze vessel from a princely grave, Ártánd (Hajdú-Bihar county). The burial findings originated in the Scythian era of the sixth century B.C. and got to the Hungarian National Museum on the recommendation of a professional body in 1955.

Ahhoz, hogy az imént jól-rosszul, de mindenképpen vázlatosan és hiányosan felvetettek szerint a közeljövőben pozitív irányban valamiféle elmozdulás történjék, az alábbiakat kellene figyelembe venni, ill. szerencsés esetben megvalósítani:

– A Magyar Nemzeti Múzeum „elszürkülése” nem törvényszerű. Részben új „munkamegosztás”, feladatváltás szükséges, egy magasabb szintű tudományos gondolkodás bázisán. Talán így biztosítható az egyéni ötletekből, ambíciókból építkező hazai régészet intézményeinek nemzetközi mércével is mérhető, szakszerű együttműködése.

– Egyéni érdekeket, lokális szempontokat mellőzve, kiemelkedő tudományos értékű lelőhelyek kutatásának távlati tervezése, ill. a „minőségi kutatást” segítő természettudományos vizsgálatok lehetőségének megteremtése.

– Hazai műtárgycsere, műtárgykölcsönzés, műtárgylelet új rendszerének kidolgozása.

– A kiemelkedő értékű műtárgyak központi nyilvántartásának, időnkénti állapotvizsgálatának biztosítása a változó műtárgyvédelmi lehetőségek és követelmények függvényében.

Meggyőződésem, hogy ebbe a szakmai feladatrendszerbe ágyazva kell keresni a Magyar Nemzeti Múzeum jövőbeni helyét és szerepét a muzeológiában és a régészet tudományban, s biztosítani mindehhez a megfelelő szervezeti kereteket és finansziális hátteret.

Persze, mindaz amiről eddig szó volt, csak kis része annak a mihamarabb konszenzust kívánó polémiának, hogy milyen lesz, milyennek kell lenni a következő század Nemzeti Múzeumának. Egy olyan nemzet múzeumának, amely nemzet háromnegyed százada már csak gondolkodásában, irodalmában, levéltárainak, múzeumainak mélyén őrzi teljes történelmi múltjának megmaradt valóságát.

Múzeumi bentlakásos iskola Szentendrén 1950 őszén

Kaposvári Gyula

A szolnoki Városi Könyvtár és Múzeum könyvtári részét 1948. március 15-én nyitottuk meg újra. Hadifogságból hazajövelem után hónapokon át, társadalmi munkában méter magas szeméthalmaz és törmelék alól könyveket és múzeumi anyagot válogattam. 1949. március 5-én a szolnoki csata 100 éves jubileumán emlékkiállítást rendeztem a városháza nagytermében. A kiállítást követően 1949. április 1-től Szolnok város polgármestere kinevezett a múzeum és a könyvtár vezetőjévé. Tanári pálya helyett így kerültem múzeumi beosztásba.

Boarding School for Museologists in Szentendre in the Autumn of 1950

In 1945 the Hungarian museums started their work with the elimination of the havoc of war. The revitalization of the countryside museums was, first of all, the result of the centralization plans. Already in 1948, in the process of the new legislation on museums, efforts were made to secure the personnel and the budget of the countryside museums to be taken into state management soon. Up to that time, between the two world wars, hardly any experts worked in the countryside museums. Between 1950 and 1952 the museums in the capital and in the countryside operated under the direction of the National Centre for Museums and Monuments created on the basis of the law on museums and monuments adopted at the end of 1949.

In 1950, besides the professional information given to help the work of the museologists, as a consequence of the political changes, an "ideological indoctrination" was also demanded: the education of the basic principles of Marxism-Leninism. This kind of education – understandably – was not given before to the museologists.

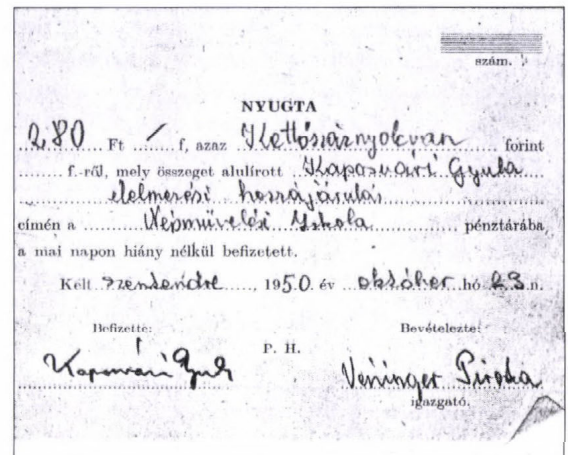
The author recalls his experiences as a participant, in October 1950, for about a month in a boarding school course organized with a barracks discipline. Among the group of 40 people (in the 25–35 age bracket), besides 12 directors from countryside museums, there were outstanding professionals from Budapest museums as well. Although it started out as an ideological indoctrination, brain-washing, the being together of the arche-

Eközben folyt a múzeumi törvény előkészítése, amely a múzeumok állami kezelésbe vételét is jelentette. Ezért a Közgűjtemények Országos Főfelügyelőisége (KOF) a vidéki múzeumok számára igyekezett az átmenetet előkészíteni. Az új költségvetéshez kértek adatokat, a múzeumi alkalmazottakról kellett nyilvántartási lapot feltekinteni. A 963/1949. számú körlevelük már politikai vonatkozású: „*Felkérem Igazgató urat, hogy a vezetése alatt álló intézmény valamennyi alkalmazottját szíveskedjék utasítani, hogy részletes életrajzát készítse el. Az életrajznak tartalmaznia kell, hogy hol tartózkodott, mivel foglalkozott a felszabadulást közvetlenül megelőző időben, a felszabadulás alatt és után; milyen társadalmi tevékenységet fejt ki jelenleg és tagja-e valamelyik pártnak? Az életrajzokat (sajátját is beleértve) 3 példányban 3 napon belül hozzám betérjeszteni szíveskedjék.*” Aláírás: Dr. Radnóti Aladár sk. egyet. m. tanár, a főfelügyelő állandó helyettese.

A múzeumokról és műemlékekről szóló 1949. évi 13. sz. tvr.-t 1949. nov. 14-én hagyta jóvá a Népköztársaság Elnöki Tanácsa. A törvény alapján létesített Múzeumok és Műemlékek Országos Központja (MMOK) 1949. december 15-én kezdte meg működését. Ezzel a KOF helyett a MMOK vette át a múzeumok irányítását. A személyi ügyeket is igyekeztek rendezni az önkormányzatokkal. Radnóti Aladár két alkalommal is járt Szolnokon, Urayné személyzeti előadóval, aki az önéletrajzomból tudta, hogy édesapám a MÁV-műhelyben volt mérleglakatos. Így munkásszármazású lévén, igyekezett engem rábeszélni, hogy lépjek be a pártba. Én elmondtam, hogy egy pártnak sem voltam tagja és most sem óhajtok belépni. Különben is a háború végén amerikai hadifogolyként kerültem haza 1946 júliusában mint tartalékos zászlós. Tehát „nyugatos” voltam, s ez Szolnokon „főbenjáró” bűnnek számított.

Jellemző, hogy az 1947. augusztus 31-i választásokra jogosultak sorából mint „nyugatos” töröltek és a fellebbezésemet elutasították. Radnóti Aladárt a mondanivalóm elgondolkodtatta, de Urayné erősködött, hogy a Városi Pártbizottságon utánanézz. Kissé letörve érkezett vissza, mert nemleges választ kapott.

Mégsem hagyott fel a pártba való beszervezéssel, mert – mint elmondta – „munkásszármazású, egyetemet végzett múzeumi szakember alig van, de terveik vannak velem, kétéves iskolára küldenének.” Én próbáltam szabadkozni, már József Attila korú vagyok, Szolnokon születtem és mint Versegly-s diák közreműködtem a Városi Könyvtár és Múzeum létrejöttében, amely a városi bérház alagsorában van 1934 óta. Az alapító dr. Balogh Béla egy. magántanárnak nem sikerült más helyet találnia az értékes anyag számára. 1941-ben a megyei önkormányzat a Könyvtár és Múzeum egyetlen, státusban lévő hadirokkant takarítói állását is megszüntette, pedig az ő feladata volt a restaurálás és az őrzés. Szolnoknak fekvésénél fogva, már eddig is a vidék legnagyobb művésztelepe, színháza, elegendő iskolája van, itt komoly múzeumnak is kell lennie – mondtam. Úgy érzem, az itteni emberektől tudok annyi segítséget kapni, hogy az alagsorba került múzeumi gyűjtemény a napvilágra, méltó épületbe kerüljön. Nem tudtam érveléssel eltéríteni Urayné szándékától. 1950 márciusában sikerült rábírnia Radnóti,

hogy újra Szolnokra jöjjenek a MMOK nevében, mégpedig a megyéhez, de eredményt nem tudtak elérni.

1950 április 20–21–22-én került sor „A Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának Első Összmúzeumi Konferenciája” megrendezésére Budapesten. A társadalmi és politikai viszonyok megnehezültek, de mégis örültünk, hogy találkozzunk fővárosi és vidéki kollégákkal, régi és új ismerősökkel, meghányjuk-vetjük gondjainkat, dolgainkat.

A múzeumi törvény és a MMOK munkájának ismertetése után Radvánszky Rózsa keltett meglepetést és nem kis riadalmat nemcsak mondanivalójával, hanem előadásának hangvételével. Bevezetőként Lázár Györgynek a Társadalmi Szemlében megjelent cikkét említette, aki sürgette a nevelés területének a „pedológiai” (individualista polgári szemlélet) irányzatot vallóktól való megtisztítását.

„Pártunk ma még nem nyúlt hozzá közvetlenül ilyen formában a muzeológia területéhez. Ma még van lehetőség arra, hogy elsajátítsák azt az ideológiát, mely alkalmassá teszi Önöket arra, hogy átértékelhessék tudományukat. De az biztos, hogy azokra vár a közvetlen feladat, akik már birtokában vannak a leghaladóbb tudományoknak: a marxizmus–leninizmusnak... Volt alkalmam tájékozódni arról, hogy kartársaim általában milyen mértékben ismerkedtek meg a marxizmus–leninizmus tanításaival... azt kell megállapítani, hogy nagy egésszükben még igen távol vannak attól... Meg kell tanulniok az orosz nyelvet olyannyira, hogy eredetiben legyenek képesek oroszul olvasni. Mindezek érdekében szervez meg a MMOK kétesztendő egyéni tanulást a muzeológia egy-egy ágáról kidolgozott tematikával, annak érdekében, hogy ezt az első lépést hosszú évtizedek komoly munkája kövesse... hogy nyomába léphessünk az élenjáró marx–lenini ideológia segítségével annak a múzeumpolitikának, melyet ... a dicsőséges Szovjetunió már meg is valósított...”

Az egy neofita szöveggel elhangzott szavakat kevés hozzászólás követte. A tanácskozás gyorsírással készült jegyzőkönyvből idéztem, amelyet sokszorosítva megküldtek a múzeumoknak.

A második múzeumvezetői értekezletre szeptember 18–21 között került sor. A 146 oldalas jegyzőkönyvből kitűnik, hogy az első napon László Gyula tartott előadást „A régészet és néprajz elméleti és gyakorlati problémái múzeumainkban” címmel, délután a budai vár ásatásainak megtekintése következett. Másnap Boros

ologists, ethnographers, art-historians, natural scientists, who hardly knew each-other, became an exchange of professional experiences. Thus the political leadership never again organized similar boarding schools for the museologists.

A good part of the persons appearing on the group picture for decades formed the main body of army in the field of museums.

István előadása hangzott el: „Múzeumaink feladata a természettudományok terén – a szovjet muzeológia eredményeinek felhasználásának lehetőségei” címmel. A múzeumi értekezlet negyedik napján esett szó a készülő szentendrei bentlakásos iskoláról, Pogány Ö. Gábor, a MMOK alelnöke előadásában: *„Amikor a múzeum területén megindul az egyéni tanulás, ugyanakkor munkában lesz – mégpedig a legrövidebb időn belül – a Népművelési Minisztérium támogatásával megrendezni az első egyhónapos bentlakásos iskolát is. Ezen az iskolán kb. 45 muzeológus vehet részt és állandó tanulással, a legközvetlenebb irányítás mellett sajátíthatja el első sorban a szakmájával kapcsolatos ideológiai problémákat. Ez a lehetőség rendkívül gyors fejlődést fog eredményezni kádereink munkájában és az egész muzeológia területén. Lehetővé teszi azt, hogy gyorsított ütemben neveljük szocialista tudóssá kádereinket, a mi területünkön dolgozó szakembereket.”*

Felmerülő kérdésekre Pogány Ö. Gábor az egyéni tanulásról elmondta: *„egy-egy nagyobb vidéki városban, ahol múzeum is van, fogjuk összehívni egynapos konzultációs megbeszélésre a kartársakat és elvtársakat, a környék városaiból Debrecenbe, Szegedre, Győrbe, Pécsre stb. ... legyenek regionális tájértekezletek a múzeumok számára, az egy területhez tartozó múzeumok dolgozói időnként jöjjenek össze és az őket közelebbről érintő problémákat beszéljék meg...”*

Időben egy kissé előreugorva megemlítem, hogy nekem és a miskolci és nyíregyházi kollégának Debrecenbe kellett hathetenként elmenni, de nem a múzeumba, hanem a Kossuth Lajos Tudományegyetem tanáraival közös konferenciára, ahová Budapestről Harasztiné Takács Marianna művészettörténész érkezett a Szépművészeti Múzeumból vitavezetőnek. Barta István professzor, Szabó István, Gunda Béla, Kádár Zoltán, Bán Imre egyetemi tanárok társaságában művelődéstörténeti továbbképzés is folyt, hiszen Bán Imre arról beszélt, hogyan sikerült Gyöngyösön a ferencesek értékes könyvtárát az OSZK-val műemléki könyvtárként levédetni, engem arról faggattak, miként tudtuk Szolnokon a papírgyár zúzdájából a debreceni nemzetőr zászlóalj levéltári anyagát, kb. 18 mázsa iratot kimenteni. Az újabb ásatások eredményei is mindig érdeklődést keltőek voltak.

Röviddel a szeptemberi konferencia után Radnóti és Urayné ismét Szolnokra jöttek, hogy a város vezetőinek egyetértését kérjék a szentendrei iskolára való küldéshez. Engem is megkérdeztek, van-e akadálya a tanfolyamra utazásomnak? Nincs, válaszoltam, de a múzeum most kapott egy új épületet, ahová be kellene költöztetni a hat helyen ideiglenesen raktározott múzeumi anyagunkat, nehogy valaki távollétem alatt magának kösse le az épületet. Urayné megnyugtatót, gondoskodni fognak arról, hogy a kiutalás a múzeumé maradjon. Mire egy hónap múlva hazajöttem, katonaság volt az épületben.

1950. október 1-jén délután érkeztünk meg az ország minden részéről Szentendrére, egy egyemeletes kertes házba. Alig ismertük egymást, de szerencsére akadt évfolyamtárs az egyetemről. Lipták Pál antropológussal együtt hallgattuk Bartucz Lajos előadásait, Patay Pál régészt Benda Kálmán osztálytársaként ismertem meg, 1948-ban a tószegi ásatáson találkoztunk legutóbb.

Kaszab Zoltánnal 1934-től Entz-Dudich állattani előadásaira és állatboncolási gyakorlataira jártunk. 1948-ban találkoztunk újra, nemrégiben jött haza szovjet hadifogságából, kiderült, hogy mindketten múzeumban dolgozunk, pedig egyetemi éveim alatt erre nem is gondoltam. Béres András etnográfust a 48-as néptáncverseny szolnoki döntője győzteseként ismertem meg, míg Balanyi Béla nagykőrösi múzeumvezetővel 1948-ban Nyársapáti a középkori faluásatáson barátkoztunk össze. Emeletes ágyakon elhelyezkedtünk, elfogyasztottuk magunkkal hozott vacsoránkat és kisebb-nagyobb csoportokban folytattuk a beszélgetést.

Hosszú szociológiai feldolgozást érdemelne, hogyan közelednek egymás felé, hogyan oldódik az idegenkedés, a fenntartás a kisebb csoportok között. Voltak fiatalok, akik akkor kerültek ki az egyetemekről és voltak velem korúak, sőt idősebbek is. De nemcsak korban különbözőnk egymástól, hanem szakmák szerint is. Mint megtudtuk 8 régész, 14 néprajzos, 10 természettudományos, 5 művészettörténész, 2 történész jött össze. Területi megoszlásban: 28 Budapestről, 12 vidéki múzeumból jött. Végül a nemek szerinti megoszlás: 32 férfi és 8 nő.

A kort jellemző bizalmatlanság, visszafogottság nem ült el egyhamar. Mindenkin feszültség tükröződik, amikor bejelentik, hogy az iskolavezető irodájában este 7-kor káderezés kezdődik. Bíró Antal iskolavezető, Bodrogi Tibor és Kaszab Zoltán szemináriumvezetők és Nagy Piroska személyzetis elé egyenként jutnak be, akik sorra kerülnek. Van, aki 10 percig van odabent, akad, aki félóráig. Számolni kezdünk: ilyen ütemben reggelig se kerülünk sorra. Akik már túlestek a káderezésen, alig beszélnek. S ez még növeli a feszültséget. Éjfélig az iskola résztvevőinek egyharmada se került sorra.

A feszültséget oldandó hadifogoly történetekbe kezdenek, én is elmeséltem, hogy amerikai fogságban egy nagy depot-ban dolgoztunk, ahová konvojokban érkezett a ruházat, háztartási felszerelés, élelem az UNRRA (az Egyesült Nemzetek segélyszervezete) számára. Naponta 50–60 teherautó rakományát kellett 4–4 embernek lerakni és elraktározni. Meglepett bennünket az a bőség és pazarlás, amit ott láttunk. Minden cikknél 30% volt a káló, azaz pl. 100 ezer paplanból csak 70 ezret kellett elszámolni. Érthető, hogy az ellátásunk is jó volt, nemcsak a munkánk sok.

Amerikai katonák közt élve, önzésüket megismerve gyakran emlegettük Zrínyi mondását: „Akinak nem borja, nem nyálja”. Nem várhatunk az amerikaiaktól segítséget, hiába reménykednek ebben egyesek. Meglepett, hogy az ottlévők milyen figyelemmel hallgattak.

Egyszer csak engem szólítanak a káderezők elé, a négy közül csak Kaszab Zoltán az ismerős. Nyilván beszélhetek rólam, mert Bíró Antal a szolnoki papírgyár zúzdájából kimentett könyvanyagáról kérdezett. Hallotta Ortutay Gyula engem dicsérő szavait a szeptemberi múzeumvezetői értekezleten. Tíz percnyi idő sem telt el, már mehettünk.

Éjfél jóval elmúlt már, amikor közölték, hogy mehetünk aludni. Nem kellett ringatni senkit sem.

Reggeltől kezdve a kihirdetett tanrend szerinti előadások. A leninizmus kérdéseiről Bíró Antal tartott előadássorozatot, jegyzet hiányában magunk próbáltuk rögzíteni.

1. sor

1. Fehér Géza régész, turkológus,
Magyar Nemzeti Múzeum (MNM)
2. Diószegi Vilmos néprajzos,
Néprajzi Múzeum (NM)
3. Némethy Endre néprajzos, MMOK
4. Szolnoki Lajos néprajzos, NM
5. Pesovár Ernő néprajzos, Kőszeg
6. Szentmihályi Imre néprajzos,
Nagykanizsa
7. Pusztai Rezső régész,
Mosonmagyaróvár
8. Rajnai Miklós művészettörténész,
Szépművészeti Múzeum (SzM)
9. Mithay Sándor régész, Győr
10. Sági Károly régész, MMOK
11. Dely Olivér zoológus,
Természettudományi Múzeum (TTM)
12. Kovács István zoológus, MMOK

2. sor

13. Balanyi Béla történész, Nagykőrös
14. Rózsa György művészettörténész, MNM
15. Gábori Miklós régész,
Budapesti Történeti Múzeum
16. Kárpáti István botanikus, TTM
17. Párducz Mihály régész, MNM
18. Meller Péter művészettörténész, SzM
19. Kaposvári Gyula történész, Szolnok
20. Patay Pál régész, Balassagyarmat
21. Lipták Pál antropológus, TTM
22. Boros Marietta néprajzos, MMOK
23. Solymos Ede néprajzos, Baja
24. Allodiátoris Irma antropológus, TTM

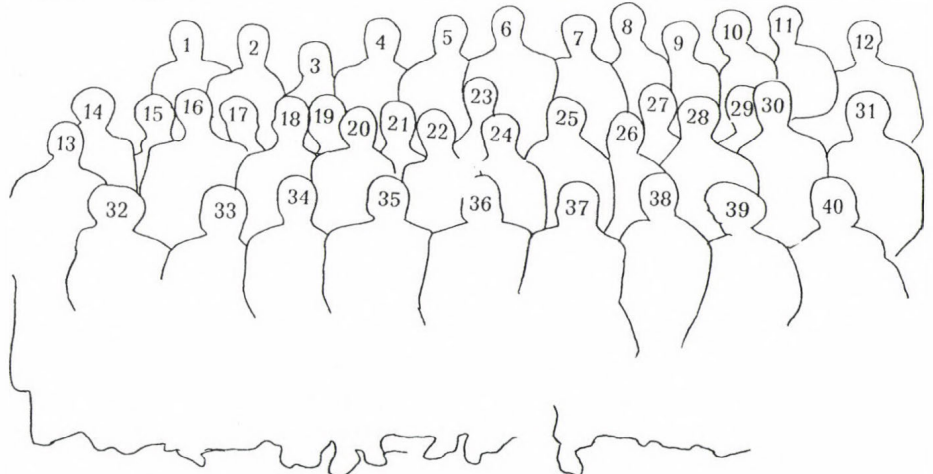
25. Pataki Dénes művészettörténész, SzM
26. Csillag Gyula restaurátor, NM
27. Gaál Károly néprajzos,
Kiskunfélegyháza
28. Kodolányi János néprajzos, Pécs
29. Vágvolgyi Gábor zoológus, TTM
30. Béres András néprajzos, Debrecen
31. Nagy Gyula néprajzos, Orosháza

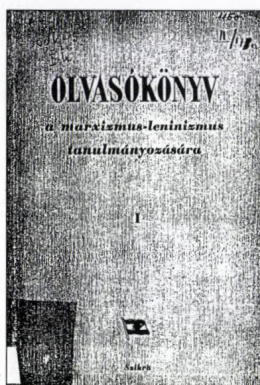
Ülő sor

32. Kis Kocsis Imréné zoológus, TTM
33. Nagy Emese régész, MNM
34. Bártai Erzsébet antropológus, TTM
35. Kaszab Zoltán zoológus, TTM
36. Bíró Antal iskolavezető, MMOK
37. Bodrogi Tibor néprajzos, NM
38. Bodnár Éva művészettörténész, SzM
39. Nagy Piroska néprajzos, MMOK
40. Somfai Edit zoológus, TTM

zíteni, mert könyvek sem voltak hozzá. Szóba hoztam az iskola vezetősége előtt a szolnoki papírgyárból kimentett könyvanyagot. Felajánlottam, ha egy napra hazamehetek Szolnokra, ellátom a tanfolyam minden hallgatóját a marxista-leninista olvasókönyv 1-2. kötetével. Nem akartak hinni a fülüknek, mikor elmondtam, hogy nemrégiben a papírgyárban a papír hulladék felét a marxista-leninista olvasókönyv kötetek alkották, amelyekben megtaláltam a NÉKOSZ bélyegzőjét. A sok könyv a NÉKOSZ felosztása után került a zúzdába. Amikor visszaérkeztem Szolnokról, akkor meg a szemüknek nem akartak hinni, de a tanfolyam jól járt, megszabadultunk a sok körmölestől.

Bíró Antal, az iskolavezető 40 év körüli, nyugodt, értelmes munkásember, jó előadó, a szocdemeknél nevelkedhetett, beosztása a MMOK-nál az egyik személyügyi. Szerencsés volt a kiválasztása. A MMOK megszűnte után a Múzeumi Főosztály személyzetise lett, a minősítéseinket ő készítette. s hogyan? Erre 1956 adta

meg a feleletet. '56 októberében a Múzeumi Főosztályról ajánlott levélben megkaptam a személyi anyagomat a minősítésekkel. Nem találtam benne semmi kivetnivalót.

Időben egy kissé előregorva, 1962 szeptemberében, már a tanácsi kezelésbeadást követően a Megyei Tanács Művelődési Osztályának személyzetise sopánkodott, hogy az önéletrajzomon kívül nincs más káderanyag nála az elmúlt évtizedről. Közbeszéltem: de nekem van! Másnapra bevittem s így a Bíró Antal által írt minősítem még „továbbszolgált” a nyugdíjazásomig. A délelőtti előadások anyagát délután tanulókörönként kellett feldolgozni. Az iskolavezetés 4-5 fős tanulókörökbe osztotta a tanfolyam résztvevőit. Én az egyik tanulókör vezetője lettem, a Kaszab Zoltán vezette szemináriumban. Hozzám került Lipták Pál, Pusztai Rezső, Mithay Sándor, Nagy Gyula és Nagy Piroska, az iskola személyzetise is. Az udvar egyik sarkában találtunk helyet magunknak s az olvasókönyvből kerestük ki az irodalmat. Különösen megjegyeztük Lenin 1917-ben kiadott három dekrétumát: a békéről, a muzeális értékek védelméről, valamint a levéltári és irattári anyag megóvásáról és gondos védeléséről.

A második hét szombatján a nagyteremben gyűltünk össze, ahol sor került a tanulókörök beszámoltatására. Voltam már munkaértekezleten, de ez más volt, az önkritikának szinte az önmarcangolásba hajló változata. Különösen az egyetemről most kikerült fiatalabbnál látszott ez inkább. A velemkorúak számára nevetségesnek tűnt olyan önkritikus megjegyzés, hogy „a déli pihenőidőt nem használtam fel az élenjáró ideológia még jobb elsajátítására.” De úgy látszott, hogy az egyetemen, kollégiumban bevett gyakorlat volt az ilyen, sokszor önmocskolódásba átmenő kritika-önkritika.

Elmondom a magam történetét. Kezdetben az anyag feldolgozása nehezen indult s nem is felettésszerűen folyt a foglalkozás, hanem közös feldolgozással, ankét-szerűen. Láthatólag ez eredményesebb is volt, én a tanulókör munkáját megfelelőnek és jónak tartom. Nyomban utánam szót kért Nagy Piroska, az iskola személyzetise: „Nem lehet az jó! – önkritikusan bevallja – hiszen ő maga több alkalommal kisebb-nagyobb késéssel érkezett a tanulókörbe, s ezzel akadályozta az ottani munkát.”

Őszintén megvallom, meglepett ez a kritika, de az önkritika is. Egy-két felszólalás után, magam is szót kértem újra, mondván: „Nagy Piroska kritizáló megjegyzéseire a válaszom az lehet: tudtam én, hogy hányszor érkezett késve a tanulókörbe, de egy ilyen fejlett elvtársnőtől, az iskola személyzetiséről fel sem mertem tételni, hogy távolmaradása nem hivatalos ügy miatt történt, mert különben elvártam volna tőle, hogy ott a tanulókörben gyakoroljon önkritikát.” Megvallom, udvarias szoktam lenni a nőekkel szemben, de nem tudtam lenyelni, hogy meghazudtoljanak, végignézve a jelenlévőkön láttam, nekem adnak igazat.

A délutáni programok közt jutott idő röplabdázásra, sőt versenyre is a szakmák között, de amikor a fiatalokból álló néprajzosok alulmaradtak a Párducz Mihály vezette régész csapat mögött, a néprajzosok már nem álltak ki további mérkőzésre a term. tudorokkal.

Az ideológiai képzéssel párhuzamosan szakmai előadásokra is sor került. Az ásatásokról, leletmentésekről Radnóti Aladár, a képzőművészetről, művészettörténetről Pogány Ö. Gábor tartott egy-egy előadást. László Gyulától a régészet és néprajz kapcsolatáról vártunk előadást, végül is a régészeti kiállítások modern rendezési elveiről és gyakorlati megvalósításáról beszélt, példaként említve Hódmezővásárhely neolitikus kiállítását – Korek József rendezésében –, ahol Banner János professzor évtizedes ásatásaiból olyan világszenzációt jelentő leletek kerültek a közönség elé, mint a „kökénydombi Vénusz”, s amely kiállítás – mint Bóna István írja – „a magyar múzeumügy valóságos reklámja lett.” A délutáni program gazdagítására Párducz Mihály, Patay Pál, Nagy Emese kezdeményezésére elértük, hogy közösen megnézhetjük a budai vár 1948-tól folyó ásatásait, a Zsigmond kápolna feltárását és magyaráztunk, hogyan épül újjá a királyi palota múzeumi célzatú hasznosítással.

Az egy hónapig tartó múzeumi bentlakásos iskola eseményeiről, belső életéről még sokat lehetne mondani. Az összezártság közelebb is hozta a kezdetben elkülönülő kis csoportokat. Az is haszna volt, hogy megismertük egymást, hiszen szabadidős beszélgetéseink állandó témája volt a másik múzeumban folyó munka.

A résztvevők közül sokan már nincsenek közöttünk. Őrizze emléküket a megmaradt csoportkép. A szentendrei iskola eredményessége jórészt az egyes szakmákból kiválasztott muzeológusokon múlt, akik számára ez az egy hónap szakmai továbbképzés is volt. Bizonyítéka, hogy a résztvevők legtöbbje a múzeumi terület derékhadát képezte évtizedeken át.

Múzeumépítés kisipari módszerekkel Sárospatak Rákóczi Múzeum 1950-52

Bakó Ferenc

Július elsején volt 45 éve annak, hogy a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja kinevezett Sárospatakra, a vármúzeum megszervezésére. 1952. december 1-ig szolgáltam ezen a helyen, akkor helyeztek át Egerbe. Ahogy közeledett július elseje, annál többet foglalkoztattott a gondolat, hogy érdemes lenne a két és fél év emlékeit, tapasztalatait megírni. Hiszen ekkor kezdődött hazánk egyik leglátogatottabb múzeumának története, politikailag mozgalmas korszakban. Sárospatak abban a korban az ország végvidéke volt. Az a vélemény járta, hogy minél távolabb esik egy hely a fővárostól, annál

kevésbé vonzó mint munkahely, mert annál nagyobb lehetőségük volt az alsó szintű politikai erőknek arra, hogy a hatalmat a törvények mérsékelt betartásával gyakorolják. A Pestről Patakra való áthelyezés valamilyen számkivetettségnek számított. Ilyen érzéseim voltak, amikor megkaptam kinevezésem a pataki múzeumhoz, ami akkor ténylegesen még nem is létezett. Három évvel korábban tértem vissza amerikai fogságból. Ez idő alatt nem tudtam állandó, ún. kinevezett státusú munkához jutni. A kinevezési okmányomon ez állt: „múzeumi segédgondnok” annak ellenére, hogy egyetemi végzettséggel korábban csak múzeumokban dolgoztam. Ilyen viszonyok voltak 1950-ben. Nemcsak a költözési segítyt kellett kikönyörögni, de három hónapon át fizetést sem folyósítottak számomra. Nem tudom, mi történt volna, ha nem kapunk étkezést a Művészotthonban, természetesen hitelben és ha nem adtak volna kölcsön pénzt a Református Kollégium tanárai.

A várkastély abban az időben már állami tulajdonban volt. Használatát tekintve két részből állt. Az egyik a már néhány éve működő *Művészotthon*, a másik pedig a „múzeum”, amely a Vörös tornyot és a Perényi szárnyat jelentette. A *Művészotthon* folyamatosan működő intézmény volt, több alkalmazottal, konyhával és minden szükségességgel, míg a múzeumi részen egyetlen fizikai dolgozó tevékenykedett, aki takarított és bemutatta az épületeket. Számunkra a MMOK szolgálati lakást juttatott a Perényi szárnyon.

A Perényi szárny emeletén még lakott valaki: *Rácz István*, a *Művészotthon* korábbi gondnoka, akinek a megbízatása lejárt. Meg is bíztak azzal, hogy a kiköltözést sürgessem és segítsem elő. Akkor én magát *Rácz Istvánt* sem ismertem, de később értesültem arról, mi volt a szerepe a pataki vár történetében és milyen sors várt rá addig és azután. Amikor végül a kiköltözés megtörtént, a lakás helyiségeibe enteriőr jellegű iparművészeti-történeti kiállítás került.

A Vármúzeum sokrétű és tényleges munkáját az irattár elküldött és kapott levelei, iratai alapján rekonstruálhatnánk. Az irattár azonban nincs meg, pontosabban: ennek 1960 előtti része ismeretlen helyen van, állítólag 1976-ban kiselejtezték. Ugyanez a sors érte az iktatókönyvet is, de az adattárban megvan az *Irattári mutató*, amely az 1951. évvel kezdődik, működésem első feléve tehát valamilyen okból innen is hiányzik.

Az *Irattári mutató* utalásából következtetni lehet néhány múzeumtörténeti eseményre. Véleményem szerint kétségtelen, hogy a múzeumot a MMOK 1950 július 1-vel alapította, amikor engem annak vezetőjévé kinevezett. Attól kezdve van a múzeumnak költségvetése, állandóan foglalkoztatott dolgozói, leltárkönyvei, bankszámlája, hivatalos bélyegzője. Szervezetileg közvetlenül a budapesti központi intézményekhez (MMOK, Magyar Nemzeti Múzeum) tartozik, amelyek szakmai, személyzeti és gazdasági felügyeletet gyakorolnak felette.

Értékesek a *Mutató*nak azok az utalásai, amelyek különböző tárgyak vagy együttesek, gyűjtemények megszerzésére, Sárospatakra kerülésére vonatkoznak.

A MNM Történeti Múzeum adta át Sárospataknak az ún. *Dormándi-féle fegyvergyűjteményt*, amelynek nagy részét az állandó kiállítás termeiben helyeztük el. Az

egész ország területén működő *Elhagyott Javak Kormánybiztossága* révén néhány kastély, kúria ingóságai is bekerültek a múzeumba. Ilyenek voltak az egykori *Rákóczi kastély* (Felsővadász) ingóságai, a *Zichy-Péchy kastély* (Boldogkőváralja) könyvszekerényei. Téves az az állítás, miszerint a könyvszekerények a sátoraljaújhegyi piaristáktól származnak. Egyébként a piarista könyvtár anyagát is én vettem át és vittem be a Vármúzeumba, helyeztem el a több ezer könyvet a Perényi szárny alatt húzódó egykori istállóban.

A múzeum bútorgyűjteményének jelentős gyarapodását jelentette a *Vay család* ingóságainak elszállítása a vajai kastélyból. A muzeális értékű XVII–XVIII. századi tárgyak egy csoportját Sárospatakon kívánták elhelyezni, s ezeket el is hoztam, a szállításról pedig fényképeket készítettem. A felsorolt bútorok és a korábban, 1950 előtt átvett tárgyak restaurálását, konzerválását a MMOK megbízásából az Iparművészeti Múzeum szakembere, *Gerenday József* végezte. Ő volt talán akkor az egyetlen múzeumban dolgozó bútorrestaurátor az országban. 1950-ben befejeződött a Vörös-torony és a Perényi szárny helyreállítása és megkezdődött a két épület múzeumi kiállítászerű berendezése. A bútorok és a fegyvergyűjtemény mellett a rendezők (*Fügedi Erik*, *Dercsényi Dezső*, *Gerő László*) javaslatára, a MMOK megbízásából el kellett járnom néhány tárgyi emlék megszerzése, ill. kölcsönvétele érdekében.

A legkényesebb és legnehezebb feladatok az egyházi kölcsönzések voltak. Patakon a református egyháznak akkor már jól rendezett, gazdag és nyilvánosan bemutatott muzeális gyűjteménye volt, hasonlólt kezdeményezett a római katolikus egyház is. A Rákóczi várkastélyban kialakuló állami múzeum megvalósulása egyházi oldalról talán úgy hatott, mintha a pártállam az ő befolyásukat, a látogatókra gyakorolt hatásukat igyekezne ellensúlyozni.

Bakó Ferenc, Sárospatak
nagy szobrászteremtés,
Székesfehérvárról
1962. F. P. Egri

Museum Construction with Small-Scale Industry Methods

(The Rákóczi Museum in Sárospatak 1950–1952)

The State founded the Rákóczi Museum in the country's most beautiful and largest renaissance castle in Sárospatak and appointed the author of the present study as its first director as of the first of July, 1950, 45 years ago. The anniversary gave opportunity for the former director to collect the data of the history of his activity of two and a half years, based mainly on his souvenirs. Namely, the official documents have been destroyed in the meantime. Because of its historical traditions, its monument character the castle always had a great number of visitors, even before 1951 when its permanent historic exhibition was opened. The museum fulfilled its functions of collecting, protecting and processing, from the beginning significantly contributed to by the educational task, the presentation of the castle and the museum to more than 100 000 visitors annually. Besides laying the foundations of the collections, the library, the photo- and the manuscript collection were created also at that time.

Egri Viktor
karikatúrája
a szerzőről

Viktor Egri's
caricature on
the author

A Vörös-torony harmadik szintjén lévő téglalap alaprajzú kisebb termet a hercegi család kápolnaként használt. Minden valószínűség szerint ennek a funkciónak középkori gyökerei vannak. A kiállításrendezés ennél fogva itt a várkápolnát kívánta felidézni. Kevés lévén az ideillő, hiteles emlék, felmerült, hogy át kellene hozni a sárospataki plébániatemplomból *Pálóczy Mihály* és *Antal* vörösmárványból faragott, 1519-ből való síremlékét. A síremléket a kápolna padlóján helyezték el, ezzel a rendezők megteremtették a helyiség vallásos, kegyeletes hangulatát.

Műtárgyszállítás 1950-ben a vajai kastélyból (Fotó: Bakó)

Transport of objects of art from the castle of Vaja in 1950 (Photo Bakó)

1950-ben Patakhoz tartozott *Széphalmon* a *Kazinczy-mauzózeum*, amelynek éppen nem volt gondnoka. Egyik feladatomból a célra megfelelő személyt találni. Sikertörténet is, *Zelina Miklós* személyében. Felesége a legutóbbi időig vezette a kis intézményt, amelynek felügyeletét mi láttuk el. Kulturális tevékenység, intézmények tekintetében Sárospataknak mindig erős versenytársa volt *Sátoraljaiújhely*, Zemplén vármegye egykori székhelye. Tudomásomra jutott, hogy ott is folyik múzeumszervezés, a piaristák gimnáziumához kapcsolódva őriznek egy kisebb gyűjteményt. Tárgyalásaim annak érdekében, hogy muzeális értékű tárgyaikat adják át Pataknak, nem vezettek eredményre. *Tokaj* gyűjtőterületünk egyik jelentős helysége volt. Kapcsolatba kerültem *Pap Miklóssal*, akit bevontam a néprajzi gyűjtőmunkába és aki később megalapította a *Tokaji Múzeumot*. A *monoki Kossuth Emlékmúzeum* 1949 óta működött. A közlekedés nehézségei és a viszonylag nagy távolság miatt a kapcsolatunk gyenge volt. A *Pácín* községben álló *Mágoóczi várkastély* abban az időben iskolai tanítók és mások szükségelték, eléggé elhanyagolt állapotban. A MMOK rendelkezésére leletmentésszerűen elhoztuk a kastély főbejáratánál álló két kőfaragványt, amelyek összekötözött búzakévéket ábrázoltak.

A tárgyak, az adattári iratok és a fotónegatívok leltárkönyvei 1950–52-ről ma is megvannak. Közöttük legfontosabb a *tárgyleltárkönyv*. A múzeumba gyűjtött és leltározott néprajzi tárgyak száma kb. 700, amelyek legnagyobb részét *Bakó Ferenc* több esetben *Román Jánossal* együttműködve, továbbá *Gunda Béla* segítségével gyűjtötte.

Az *Adattár* leltárkönyvében 19 tétel alatt 132 gépelt lap néprajzi szöveget őriznek, ezeket én gyűjtöttem. A *Fotónegatív leltárkönyv* szerint 785 felvételt készítettem és leltároztam be. Ezek 33 településen készültek a múzeum gyűjtőterületén. Tárgykörük néprajz, műemlék, aktuális közérdekű események.

Az adattár az eddigiek mellett tartalmaz még egy jelentős dokumentumot, amely az 1946 és 1950 között a várkastélyban elhelyezett intézmények működéséről tájékoztató. A bekötött, kéziratos könyv címe: *Sárospataki Szabadművelődési Akadémia Iktatókönyve*. Az államosítás után az épületet a Kollégium kapta meg, amely 1946-ban már népfőiskolát, internátust szervezett itt. Szellemi és gazdasági vezetője, ügyeinek szervezője *Rác István* kollégiumi tanár volt, akinek tervei szerint és kezdeményezésére elkezdődött egy művészotthon és a múzeum megszervezése. 1949-ben nyílt meg a művészotthon, illetve *Alkotóház*.

A Művészotthon tehát 1950-ben már második éve működött, vezetését ekkor *Weisz Ödön* látta el.

A Szabadművelődési Akadémia iktatókönyvét úgy tűnik, *Rác István* vezette. A rövid ideig funkcionáló Akadémia után ebbe került minden, a várral, intézményeivel kapcsolatos hivatalos irat. Az első bejegyzés 1946. X. 22-én kelt, az utolsó pedig 1950. II. 3-án. Az iratok nagyobb része a Művészotthonnal kapcsolatos, de akad közöttük néhány, amely magával a várkastéllyal, a szervezés alatt álló múzeummal foglalkozik.

– 1948 február 17-én *Tolnai Gábor* megbízza *Rác Istvánt* a vár „gondnoki teendőinek” ellátásával;

– 1948 július 20-án értesíti Miskolcon az Építési és Munkaügyi Főigazgatóságot, hogy a Vörös-torony átalakítására kapott 50 000 forintra pályázatot hirdetett meg;

– 1949 augusztus 19-én jelenti a Minisztériumnak, név szerint *Bényi Lászlónak*, hogy a lovagterem elkészült. Együttal kéri a múzeum kályháinak kijavítását.

– 1948 június 30. Elszámol a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak a művészotthon berendezésére, bútorok vásárlására kapott 15 000 Ft-ról;

– 1949 július 20. Jelentés a művészotthon 1949. első félévi működéséről;

– 1949-ben nyolc akta foglalkozik a *múzeum* ügyeivel. Közöttük talán a legfontosabb az, hogy *Rác* február 2-án elküldi *Tolnai Gábornak* a múzeum megszervezésére vonatkozó javaslatát, elképzeléseit. Május 5-én minisztériumi bizottság jelent meg a helyszínen és közölte véleményét a tervezetről. Május 20-án *Bényi Lászlónak* címzett levelében „a múzeumi bizottság látogatásával kapcsolatos kifogásokra válaszol”. *Rác* november 18-án *Radnóti Aladár*hoz írt levelében a „múzeum szervezése után érdeklődik”.

Úgy látszik, a minisztérium és *Rác István* között megromlott a kapcsolat, tervezetét nem fogadták el. Az 1950. február 3-án kelt levélben a Magyar Nemzeti Múzeum Gazdasági Hivatala pénzkézeltésre ad utasítást, ami tulajdonképpen a felmondást készíthette elő. Ezzel a bejegyzéssel az iktatás megszűnik, *Rác* utódainak iratai már nincsenek a múzeumban.

Bármennyire szerette volna *Rác István* a múzeumot létrehozni, ez nem sikerült. A múzeum kialakításának tervéből és folyamatából csak egy mozzanat valósult

meg: *Gabóczy Lajos* személyében egy fizikai munkát is elvégző gondnok őrizte a múzeumnak kiszemelt épületeket.

1950-ben, munkába állásom idejében a várkastélyban a Művészotthon vezetője volt az, aki megszabott hatáskörrel, hatalommal és anyagiakkal rendelkezett. Weisz Ödön a pataki vasútállomáson várt bennünket az egyetlen konflissal és vitt be a várkastélyba. Tőle kaptunk ágyneműt. Néhány nap múlva, amikor kis pénzünk elfogyott, felajánlotta, hogy étkezhetünk az Otthon konyhájáról. Majd megadjuk, ha érkezik számunkra is pénz a MMOK-tól. Így hát hónapokig együtt étkeztünk a vendégekkel és volt alkalmunk velük megismerkedni, sőt össze is barátkozni. *Egri Viktor* karikatúrát is rajzolt rólam, bár a hízogató felirat nem volt rajta igaz.

A pataki „egyszemélyes múzeumban” a legehezebb, érdeklődési körömtől és képzettségemtől legtávolabb a gazdasági, gondnoki feladatok álltak. A várkastély a mellette elterülő parkkal, s benne a várfal maradványokkal egy tulajdost képezett, aminek lényegében és a gyakorlatban két kezelője volt: a múzeum és a Művészotthon. Az utóbbit kizárólag azok az épületszárnyak érdekelték, amit ők használtak, a többinek fenntartási gondjai teljesen ránk hárultak, pénzügyileg természetesen a MMOK-ra. A park alatt húzódó nagyméretű Rákóczi pincét azonban valamiféle gazdasági csoportosulás magának szerezte meg, s ezzel nem volt gondunk. A

A lakótorony és a Perényi-szárny a Bodrog felől, 1950-es évek

Donjon and the Perényi-wing, from the side of the River Bodrog, 1950s

napjainkban bejárható pincék a Bretzenheim és a Lorántffy szárnyak alatt és a Vörös torony olasz bástyájában, abban az időben még nem voltak feltárva.

A Vörös torony helyreállítása 1950 első felében már végbement, a kastély udvara teljes rendezettségét mutatott. A várkastély birtoklásának, fenntartásának gyakorlati terhei közül kettőre emlékszem. Az egyik a vízvezeték ügye. A hercegi család valamikor a Vörös torony legfelső szintjének egyik helyiségébe hatalmas víztartályt szereltetett, amelybe a Bodrogból szivattyúzták a vizet és onnan csövek vezették a kastély különböző részeibe. A herceg a szomszédos házak lakóinak – elsősorban a „Szent-negyedben” – juttatott valamennyit ebből a vízből, amiért havonta bizonyos összeget fizettek.

Működésem alatt ez a rendszer zavartalanul tovább működött, csak éppen a vízdíj beszedése hárult ránk. A vár vízszolgáltatását később, a városi hálózat kiépítése szüntette meg.

Az ingatlanhoz kapcsolódó másik tennivalóm a park illetéktelen használatához fűződött. Abban az időben a kastélyparknak nem volt kerítése, az egykori várfalak és bástyák alatt húzódó vízesárkot pedig az idő múlása feltöltötte. Így szabad bejárása volt mindenkinek a parkba, amiből többen azt a következtetést vonták le, hogy ez köztulajdon, tehát mindenkié, bárki használhatja. Esténként azt vettük észre, hogy a szomszédos Husztác (Sárospatak déli külvárosa) lakói itt legettetik állataikat. Siettem ezek után panaszt tenni a községi tanácsnál, aminek hatására közhírré tették, hogy tilos a parkban legettetni. Ám, hasztalan. Az állatok továbbra is odajártak, gazdáik a tilalmat nem vették tudomásul. Hogy véget vessünk ennek, egy este beteretlünk a legelésző állatokat a kastély udvarára és bezártuk a kaput. Amikor gazdáik keresték őket, csak azzal a feltétellel kapták vissza, ha a parkban okozott kárt takarítással, kerti munkával megtérítik. Rácz István könyvéből értesültem arról, hogy a módszert korábban már ő is alkalmazta. Mindezt az tette lehetővé, hogy a vár környékiek a földreform után még egy ideig nem tudtak megszabadulni a feudális függés érzéseitől.

Az ingatlannal összefüggő gondnoki jellegű teendők mellett feladatomból a pénzügyek intézése is. Működésem második esztendejében már lehetőség nyílt adminisztratív dolgozók alkalmazására.

Nehéz és fáradságos feladat, munkára volt a várkastélyban az ismeretterjesztés. Valószínűleg már 1945 előtt is bemutatták a Vörös tornyot a látogatóknak. Az államosítás után helyreállítások folytak a toronyban, a látogatás tehát egy időre szünetelt. 1950 derekán kezdődött el az idegenvezetés, akkor még csak a Vörös toronyban. Maga Henczel „bácsi”, a herceg komornyikja is tudott egy szöveget a torony történetéről, valószínű, hogy Gabóczy Lajos tőle vette át és ezt adta elő, mielőtt munkába álltam. Én ezt nem találtam hitelesnek, s ezért felkértem Fügedi Eriket, Dercsényi Dezsőt és Gerő Lászlót, akik a vár történetével foglalkoztak, hogy írjanak elfogadható szöveget. Működésem idején a múzeumban teremőr nem volt. A látogatók csak csoportosan, egy-egy vezető kíséretében mehettek végig a kastélyon. A Vörös torony bejárata és az egyes szobák ajtajai kulcsra voltak zárva, ezért a vezető egy vaskarikára fűzött kulcs csomót vitt magával, hogy nyitni és zárni tudja az ajtókat. Az első hónapokban ketten vezettünk a gondnokkal, amikor megnyílt az állandó kiállítás, attól kezdve hárman. A látogatók száma 1951–1952-ben emlékezetem szerint 40 000 körül mozgott, és egy-egy vezetés félórát vett igénybe. Nemcsak időben tartott ez sokáig, hanem fáradságos is volt, mert előbb a torony öt szintjét, majd a Perényi szárnyat kellett bejárni. A vezetés szövegében pontosítani kellett egyes események dátumát és lefolyását, s ugyanakkor ki kellett hagyni belőle olyan hagyományos vagy hamis szövegeket, szövegrészeket, amelyek valótlannak bizonyultak. 1950–1952 között tehát háziilag összeállított, de szakértők közlése nyomán írt szöveggel vezettünk.

A Vármúzeum első állandó kiállítását a helyreállított Vörös-toronyban és a Perényi szárnyban 1951-ben nyitottuk meg, ünnepélyes külsőségek között. A megnyitó beszédet emlékezetem szerint a MMOK képviselőjében Dercsényi Dezső tartotta, majd Fügedi Erik bemutatta az épületet és a kiállítást a közönségnek.

A fentebbi sorokban érzékeltettem az adminisztrációs és ismeretterjesztési munka nehézségeit, fáradalmait. Kissé bántott, hogy én nem erre, hanem tudományos pályára készültem. Az egyetemen azért tanultam néprajzot, történelmet, hogy ha végzek, a tudományt fogom valahol művelni. Az eddigiekből kitűnt, hogy terem csak részben valósulhatott meg. Ma a legtöbb kol-

Sárospatak környéki juhászok látogatása a várban (Fotó: Bakó)

Visit of shepherds from around Sárospatak to the castle (Photo Bakó)

Irodalom

Dankó Imre: A sárospataki múzeum története. Magyar Múzeumok 1945–1955 (szerk. Solymár István). Budapest 1955. 145–148.
Janó Ákos: Sárospatak és vidéke helytörténeti és néprajzi irodalma. Miskolc 1987.
Paládi-Kovács Attila: Ortutay Gyula. A múlt magyar tudósai. Budapest 1991.
Rác István: Egy fotográfus vallomása. Békéscsaba 1988.
U. ő.: A Semmi partján. Budapest 1991.

léga már nem tudja, hogy 1940 körül néprajzi diplomával nem volt könnyű munkahelyet szerezni. Kézenfekvő lett volna a múzeumi elhelyezkedés, de múzeum az országban kevés volt, a néprajzot pedig sokan nem tartották igazi tudománynak, úgyhogy erre a képzettségre alig volt igény. Időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a múzeumok és munkahelyeik száma gyarapodjék, a néprajzot pedig a többivel egyenlő szintű tudománynak ismerjék el. Ennek a folyamatnak lettem a részese, amikor 1950-ben alkalmaztatást nyertem a pataki múzeumban. Így érthető, hogy célom a múzeumban is a tudományos kutatás maradt.

Ki kell térnem a városban kialakított hivatali jellegű kapcsolataimra. Az 1950-es esztendő a nagy politikai események, változások kezdete volt, 1952-ben történt meg a Református Kollégium államosítása. Előtte azonban már folyamatosan „élesedett az osztályharc”. A Párt képviselői óva intettek attól, hogy kapcsolatot tartsak fenn a Kollégiummal. Ahhoz viszont, hogy modern, több funkciós múzeumot alakíthassak ki Patakon, helyi ismeretekre volt szükség és ezeket elsősorban a Kollégium gyűjteményeiben, szakembereitől kaphattam meg. (Pl. *Újszászy Kálmán* vagy az ő tanítványa, Román János). A két pólus között egyensúlyozva kellett vállalom a felelősséget.

A pártállam helyi vezetőivel zavartalan kapcsolatot tudtam fenntartani, a Párt legfelsőbb vezetői közül többen megfordultak a Vármúzeumban, mert a Hegy-

köz északi részén fekvő László-tanya pártüdülő volt, ahová sűrűn kijártak.

A pataki társadalommal kialakult kapcsolataimat többé-kevésbé meghatározta az a törekvés, hogy építsek a kontinuitásra, amely a vár és a város között évszázadokon keresztül fennállott. Talán furcsán hat az a megállapításom, hogy hajdan a Rákóczi – majd a történelem torz fintoraként – a Windischgrätz-familia gazdasági és politikai hatalmára alapozott tekintélyét a várkastély jelenkori használója, ha kisebb mértékben is, de képviselte, örökölte. Érezhető volt ez a polgárok mindennapi magatartásában, az iparosok, vállalkozók túlzó előzenyességében. A Református Kollégium nagy érdeklődéssel figyelte a vár eseményeit, szinte munkatársi együttműködésük és erkölcsi támogatásuk megnyitotta a múzeum előtt sok ember szívét, számos intézmény kapuját és áttörte a bizalmatlanság légkörét.

A hercegi időszak és a „jelenkor” között halványan fennálló folyamatosságot az ingatlan és a várkastély berendezése mellett más, személyi tényezők is biztosították. Ezeket ilyen tekintetben is „Jeltárba vettem”. Legfontosabb volt az a „stáb”, amely a birtokcsere után is megmaradt a várkastélyban. *Henczel József* Windischgrätz Lajos komornyikja volt, majd a Művészotthon belső gondnoka lett. A hercegi család gazdasági alkalmazotti gárdájából maradt meg a *Vrablovich házaspár*. A férj a Károlyi grófok jószágkormányzójaként került erre a tájra, onnan került át a pataki uradalomba. Egy történetére emlékszem, ami feudális, szinte középkori szokást őriz az úr és alárendeltje kapcsolatában. Amikor – 1890 körül – pályázatát elfogadták, Füzérványba rendelték, ott kellett a grófnál jelentkeznie. Egy terembe vezették, ahol az uradalom magasabb rangú alkalmazottai várakoztak. Az ajtótól hosszú futószőnyeg vezetett a terem végébe, ahol egy pódiumon, trónszerű karosszékben ült a gróf. Ahogy végigment a szőnyegen, minden szem feléje fordult. Ahogy a „trónszékhez” ért, a gróf kezét nyújtott neki, amit ő kényszeredetten ugyan, de megcsókolt. Így fogadta be Károlyi az uradalom szolgálatába.

Vrablovich Géza felesége, Hodinka Augusztia, a Művészotthon szeretett *Dusi néni*je egyike volt az Andrássy grófok jószágkormányzója tizenhat gyermekének. Származása, neveltetése biztosíték volt arra, hogy öröklő és az új körülmények között is gyakorolja a magyar arisztokrácia gasztronómiai szokásait, készíti a régi magyar konyha ételeit. Szakácsművészetét így módon élvezhették a jelenkor művészei és mellettük mi is.

Ennyi az, amit a sárospataki múzeum első éveiről le tudtam jegyezni.

Számvetés

Vajon láthatóvá válik-e a láthatatlan múzeum? Országos Műszaki Múzeum 1989–1994

Vámos Éva–Szabadváry Ferenc

Műszaki múzeum a föld legtöbb országában van. Magyarországon is, legalább nevében és raktáraiban. Időnként egy-egy időszakos kiállítása nyílik egy alkalmi kiállítóhelyen. Időnként a sajtó, rádió vagy a televízió is megemlékezik róla, rendszerint „láthatatlan múzeumnak” nevezve. Bár van is, nincs is, hosszú múltja 1808-ig nyúlik vissza. A Magyar Nemzeti Múzeumot alapító törvény egy technikai osztályt is előírta. Mire megépült a múzeum palotája, a technikai osztály elfelejtődött. A következő alapítás a Technológiai Iparmúzeum volt 1883-ban. 1889-ben a múzeum beköltözött erre a célra épült palotájába a Nagykörút és a Népszínház utca sarkán, amelyben ma minőségellenőrző intézetek vannak. Ezek az akkori Technológiai Iparmúzeum vezetőségének tudatos és folyamatos „pályatézisének” eredményeként kerültek oda. Így az intézményt 1922-ben Technológiai és Anyagvizsgáló Intézetté minősítették át. A Magyar Mérnök és Építészegylet és azon belül Lósy-Schmidt Ede fáradhatatlansága folytán 1935-ben megnyílt újra egy Magyar Műszaki Múzeum, ideiglenes épületben, a budai Mészáros utcában. Itt működött 1938-ig, akkor a minisztérium Kassára telepítette át. Ott is maradt.

1954-ben a Művelődési Minisztérium ún. Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportot hozott létre. Ennek első raktára épült a jelenlegi telephelyre. Az elmúlt évtizedek folyamán a múzeum új raktáregyületekkel ugyan gyarapodott, de ami a múzeumot igazán múzeummá teszi, saját kiállítási helyisége még nincs.

Az OMM gyűjtési munkáját a rendszerváltás, az ipar átrendeződése mindennapjaiban érinti. Szerencsésebb esetekben a 100 éves gépeket vegre leszerelik és felajánlják a múzeumnak. A Vulkán Gépgyár karusszelesztergája 101 éves korában került az OMM kertjébe. A 60 tonnás gép beszállítási költsége Budapest egyik végéből a másikba annyi volt, amennyiből egy kisebb kiállítást el lehet készíteni. A Magyar Optikai Művek privatizálása

során kis híján múzeumi gyűjteményünk gyári kiállításra költözött tárgyai vándoroltak volna az új tulajdonos kezébe. Mivel új raktárterületet utoljára 12 évvel ezelőtt kaptunk, a több mint 1200 tárgyat, amellyel a gyűjtemény az elmúlt 5 évben gyarapodott, már nem volt könnyű a raktárakban elhelyezni. A tárgyi gyűjtemény szakmai hozzáférhetősége azonban sokat javult. A számítógépes nyilvántartás ezen időszak gyűjtéseit már át fogja.

A szakmai munka statisztikái az adott lehetőségek jó kihasználását tükrözik. Saját kiállítási csarnok nélkül 4 állandó kiállításunk volt látogatható. (Nagycenk, Széchenyi Emlékmúzeum; Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalat; Államigazgatási Számítógépes Szolgálat). Negyedik állandó kiállításunk Vácott 1993-ig szolgálta a közművelődést. Két máig szereplő vándorkiállítás közül az egyik, az „Alkotó magyarok” a Delhi–Bombay–Bangalore útvonalat járta be, „A technika- és tudománytörténet kiemelkedő magyar alakjai” című pedig Szófia, Bécs, Szombathely után vár a további bemutatásokra. Hat nagyobb időszakos kiállításunkat olyan gonddal terveztük, mintha állandó kiállításnak készülne. Társ-múzeumok és más kulturális intézmények azonban csak 2 hónaptól 1 évig terjedő időre tudtak helyet biztosítani számunkra. (Néprajzi Múzeum, Nyíregyháza-Sóstó, Országos Műszaki és Információs Központ és Könyvtár, Legújabbkori Történelmi Múzeum.)

„Magyarország partner volt az innovációban és ma is az” címmel szerepelt Magyarország 1994-ben a Hannoveri Vásáron. Az OMM ottani kiállítása „Ezer év technika és innováció Magyarországon” 10 nap alatt több látogatót hozott a múzeumba, mint más rendezvény egy fél év alatt.

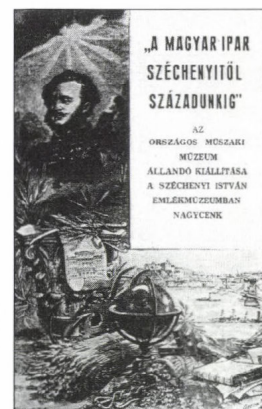
Mivel Magyarországon a tudomány- és technikatörténeti kutatásoknak sem kutatóintézeti osztálya, sem egyetemi tanszéke nincs, az OMM alapításától kezdve a tudományág legfontosabb hazai műhelye. A kutatás főbb irányai: a hazai és nemzetközi műszaki múzeumügy múltjának feltárása; a hazai technika fejlődésének vizsgálata az ipar- és világkiállítások tükrében, a nemzetközi technikatranszfer figyelembevételével; a hazai technikatörténet-írás és -írók munkásságának feltárása és értékelése; a magyar műszaki alkotók élete és munkássága; a természettudományos kutatás nemzetközi kapcsolódásai; egyes gyűjtemények katalógusszerű feldolgozása; nők szerepe a természettudományokban és a technikában. Mindezen kutatások eredményei: 6 könyv és könyvrészlet, 4 kisebb kiadvány, 170 közlemény és 190 tudományos előadás. A közlemények mintegy harmada idegen nyelven jelent meg. Az előadások közül

Will the Invisible Museum become visible? (Hungarian Museum for Science and Technology 1989–1994)

The Hungarian Museum for Science and Technology (HMST) has been the fourth attempt at establishing a museum representing the history of scientific and technical development together with the history of Hungarian industry. However, the building in Budapest, though it houses beautiful study collections, has no exhibition hall open to the public. Nevertheless, the museum without an exhibition hall has, at present, 3 permanent exhibitions, in Budapest and Nagycenk.

The rapid changes in the structure of Hungarian industry have brought about new challenges for the collecting policy of the museum. Huge, hundred-year-old machines out of use have been offered to the museum.

The HMST is an important research centre for the history of science and technology in Hungary. During the past 5 years the colleagues of the museum published 10 books and booklets, resp.,

170 scientific articles and read 190 scientific papers at domestic and international meetings.

The museum participates, on the average, in the organization of one domestic and one international scientific conference yearly. It publishes the yearbook "Review of the History of Technology" which contains also articles in German and English and serves for exchange purposes as well.

Having lost support from the industry, three smaller industrial museums, industrial monuments themselves, have become affiliated to the HMST. Fifteen industrial branch museums depend of support of the Ministry of Culture and Education, the HMST is trustee of. The HMST is right now hoping for obtaining a permanent exhibition hall in the Budapest City Park. The building erected 1885 served originally as an exhibition hall.

sokat tartottak a múzeum munkatársai külföldön, Ausztriában, Németországban, Csehországban, Dániában, Finnországban, Norvégiában, Spanyolországban, Koreában, az USA-ban és Kanadában. A fentiek révén a múzeum lehetőségeit és adottságait felülmúló nemzetközi ismertségre tett szert. 1974 óta tagja az intézmény az ICOM tudomány- és technikatörténeti múzeumokat tömörítő szakosztályának, a CIMUSET-nek. Mind Szabváry Ferenc, mind Vámos Éva többször töltöttek be a CIMUSET-ben vezető tisztséget.

Az OMM évente általában egy-egy nagyobb hazai, illetve nemzetközi tudományos konferencia főrendezője. A hazai rendezvényeket a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségi Kamarájával közösen szervezi.

A nemzetközi rendezvények közül sok új elméleti megfontolással ismerkedhetünk meg a „The intellectual and organizational interface of science” (A tudomány intellektuális és szervezeti kölcsönhatásai) című Veszprémben 1989 nyarán. Ezt az European Association for the Study of Science and Technology (EASST), a Természettudományok és a Technika Kutatásának Európai Egyesülete felkérésére szerveztük. 1991-ben Budapesten tartotta alakuló ülését a Közép-európai Műszaki Múzeumok Együttműködési Uniója. Ugyanebben az évben zajlott le Veszprémben „First Mineralkontor International Conference on the History of Chemistry and Chemical Industry” (Első Mineralkontor Kémia- és Vegyipartörténeti Nemzetközi Konferencia) c. rendezvényünk. Sopronban rendeztük 1992-ben az „International Workshop on the History of Women in Science, Technology and Medicine” (Nemzetközi Találkozó – Nők a tudomány, technika és orvoslás történetében). 1994-ben aktív részt vettünk az EASST „Természettudományok, technika és változás – új elméletek, új tények és intézmények” c. nagrendezvényének szervezésében. Az OMM évkönyv jellegű kiadványa, a Technikatörténeti Szemle az egyetlen hazai kiadvány, mely 20–30 ív terje-

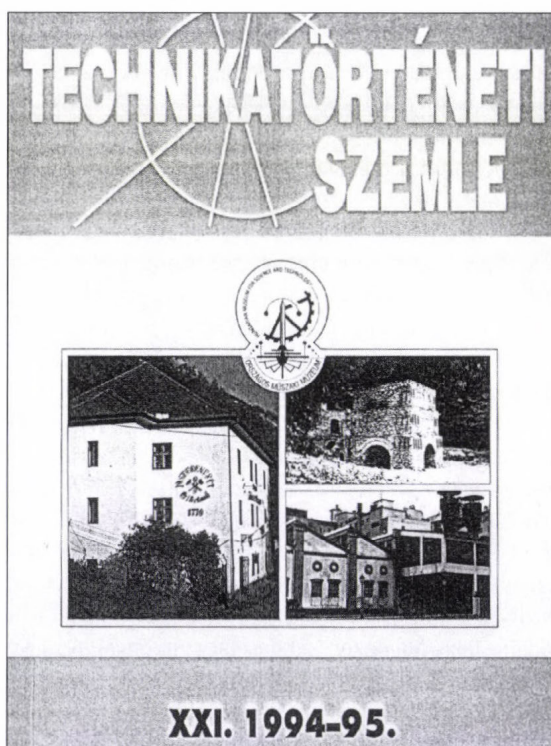
delemben publikációs lehetőséget nyújt az e területen elért tudományos eredményeknek. Cseremegállapodás alapján eljut a legfontosabb külföldi könyvtárakba és múzeumokba. E sorok írásakor jelent meg a XXI. 1994/1995-ös összevont szám. Költségvetésünkben már régen nem tudjuk fedezni a Szemle kiadását, évek óta szponzorokra szorulunk.

A rendszerváltozás az OMM szervezetében is hozott új elemeket. 1994. augusztus 22-én a miskolci Központi Kohászati Múzeum, az újmassai faszenes nagyolvasztó és a budapesti Öntődei Múzeum fiúink lettek. Ezeket a múzeumokat több évtizeden át a Lenin Kohászati Művek tartotta fenn, mely veszteséges termelése miatt először részvénytársasággá alakult, most felszámolás alatt áll. A múzeumok fenntartására pénzt áldozni tovább nem tudott, de a hitelezők azt sem engedték meg, hogy azok árverezési eljárás nélkül kerüljenek a művelődési tárca biztonságát nyújtó fennhatósága alá. Ezt a másfél évig tartó, fordulatokban gazdag történetet egyszer külön is érdemes lenne összefoglalni.

Az OMM szakfelügyelete alá tartozó ipari szakmúzeumok sorsa a rendszerváltozással kétségessé vált. Ipari minisztériumi támogatásuk 1988. dec. 31-ével megszűnt. Ennek pótlására nyújt a Művelődési és Köznevelési Minisztérium pályázható pénzközetet. A Technikatörténeti és Műtárgyvédelmi Kuratórium, amely ezért a pénzközetért felelős, az OMM életének részévé vált. Az ipari szakmúzeumok újra megnyithatták kapukat a közönség előtt, kiveszik részüket a privatizációval kapcsolatos ipartörténeti leletmentésben.

Maga az OMM az elmúlt néhány évben sokszor megpróbálkozott azzal, hogy az ipari átalakulás folytán megüregült gyári csarnokok egyikét-másikat megszerezze állandó kiállítási csarnokul. Ezeket azonban csak komoly összegekért lehetett volna megvásárolni.

Az idei év folyamán kezdtünk optimisták lenni. Egy reménysugár csillant fel. Talán a miénk lehet egy szép, történelmi épület, amely még 1885-ben épült kiállítóhelynek. Azóta sok minden volt benne, utoljára a Műcsarnok. Egyik nap bizakodunk, másik nap elcsüggedünk, ahogy ez már Magyarországon szokás. De azért reménykedünk, hogy talán még ebben az évezredben lesz saját kiállítási épületünk.

Öt esztendő a Hajdú-Bihar megyei múzeumi szervezet életéből (1989–1994)

Gazda László

Több mint három évtized telt el a vidéki múzeumok megyei fenntartásba kerülése óta. Az időszak kezdetekor Hajdú-Bihar megyében a debreceni Déri Múzeum és a

hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum és egy múzeumi kiállítóhely, a tiszacsegei Zsellérház működött. Ezt követően alakult ki a 6 múzeumból, 8 múzeumi kiállítóhelyből és 7 emlékmúzeumból/emlékkiállításból álló mai múzeumi hálózat.

A nagyarányú szervezeti, intézményi fejlődés tárgyi és személyi feltételei – a megnövekedett múzeumi feladatokhoz képest – az utóbbi években csak kisebb részben teremtődtek meg. Bár a fenntartó az alapfeladatok ellátásának pénzügyi-költségvetési hátterét biztosította, elkerülhetővé vált a működésképtelenség, de a tudományos és közművelődési munka feltételei rosszabbodtak. Viszont a műtárgy- és vagyonvédelem technikai és személyi feltételei valamelyest javultak: biztonsági berendezések korszerűsítése, a terem-, illetve vagyonőr létszám és a restaurátorok számának növelése által.

A kultúra, s azon belül a múzeumok működése fokról fokra dekonjunkturális helyzetbe került. Ennek nemcsak anyagi, hanem kultúrpolitikai, szemléleti okai vannak. A magyar múzeumok által őrzött, gyarapított műtárgyállomány nemzeti kincs. Ennek ellenére a törvényi, jogszabályi háttér nem ad kellő védelmet és biztosítékot egyben tartására, jellegének és értékének megfelelő központi és helyi kezelésére. Nincs új múzeumi törvény, amely összhangot teremthetne a szakterület központi és helyi feladatkörei, az állami és önkormányzati kötelezettségek között. Nincs a létrehozók és fenntartók kötelezettségeit meghatározó normarendszer, mintha ennek léte antidemokratikus lenne. Egy-két kivételtől eltekintve nem működik a szakfelügyelet... stb.

Ebben a helyzetben a Déri Múzeum központú megyei múzeumi hálózat működőképes maradt, ellátta alapfeladatait s ha nem is a kívánt mértékben, de figyelemreméltó eredményeket ért el.

Valamennyi múzeum és kiállítóhely műtárgyállománya együtt maradt. A helyi önkormányzatok testületei – előzetes és többszöri, jogi, fenntartói és szakmai kérdéseket tisztázó konzultációk eredményeként – úgy döntöttek, hogy a műtárgyállomány önkormányzati tulajdon képező része, helyét, szerepét és funkcióját tekintve is maradjon együtt. A fenntartásában, védelmében, gyarapításában érdekelt megyei, megyei városi és helyi önkormányzatok döntései egységes álláspontot tükröztek. Eszerint a műtárgyak, műtárgycsoportok vagyonjogát fejezzék ki a nyilvántartások, leltárak. Az ezzel kapcsolatos intézményi feladatok feltételeit biztosítsa a fenntartói feladattal felruházott megyei közgyűlés. Debrecen és a megye érdekelt helyi önkormányzatai lehetőségeikhez képest vállalják a múzeumi feladatok általános és céltámogatását. Ebben az a felismerés is közrejátszott, hogy a kialakult megyei múzeumi szakmai bázis nélkül a kisebb, nagyjából egy vagy két szakmuzeológussal rendelkező múzeumi egységek nem tudják alapfeladataikat megfelelően ellátni. Miért fontos ez? Mert szemben áll olyan egyoldalú ökonomista felfogással, amely – olykor a joghézagokat is kihasználva – kiszajátítja a nemzeti örökség részét képező kulturális értékeket.

A Hajdú-Bihar megyei múzeumi szervezet viszonylagos stabilitásához, működőképességéhez szükséges volt az „infláció-követő” fenntartói támogatásra. 1989-ben alig több mint 23 millió forintos múzeumi költségvetéssel

számolhattunk. Ez 1994-re 81 milliós nagyságrendűvé vált. Jelentősen növekedett a célfeladatok támogatása, mint a múzeumi állandó kiállítások felújítása, a Munkácsy Mihály emlékévé megrendezése, évkönyvek és kiállítási katalógusok megjelentetése, stb. Mutatva, hogy az ilyen típusú intézmények fenntartásában megnyilvánul a helyi felelősségérzet, és hogy ez a helyi akarat nem nélkülözheti a központi támogatást.

A szervezeti fejlődésről, az állandó kiállításokról

Két jelentős értékű képzőművészeti hagyatékot (Cseh Gusztáv és Miskolczy László) bemutató múzeumi egységgel gyarapodott a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum. Három éves, ún. szakaszos munkával megvalósult a Déri Múzeum várostörténeti kiállításának felújítása és újrendezése. A hajdúböszörményi egykori Hajdúkerületi Székház felújított épületében új állandó kiállítás nyílt. Álmosdon 1990 óta, Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulóján újrendezett emlékkiállítás látható. Nagykerekiben a Bocskai-várkastély felújított épületében komplex történeti kiállítás valósult meg, az előzőhöz képest ötször nagyobb területen. Erre az időszakra esik a hajdúszoboszlói Bocskai Múzeum és a balmazújvárosi Helytörténeti Múzeum kiállításának felújítása és átrendezése.

Létrejött Berettyóújfaluban egy alapítvány, amely a helyi múzeumügy problémáinak megoldását tűzte ki célul. Eredményként olyan helyi döntés született, hogy a Bihari Múzeum kerüljön méltó helyre, a város központjában lévő, teljes felújítás alatt álló épületbe.

A Déri Gyöngyösről elnevezett nagyértékű, mindmáig raktáron lévő néprajzi-népművészeti műtárgyegyüttes elhelyezésére szolgáló épület önkormányzati és egyházi birtokvita tárgya lett. E sorok megjelenésekor már van remény a gyűjtemény elhelyezésére és bemutatására Hajdú-Bihar megye és Debrecen város önkormányzatának elvi megállapodása alapján.

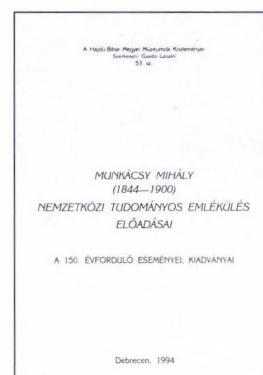
A személyi feltételekről

Szerény mértékben javultak. A muzeológiai ágakat tekintve a „vidék” egyik legösszetettebb múzeumi szervezetéről van szó. Hosszú idő után sikerült megoldani a szakmuzeológusi ellátottságot a numizmatikai, heraldikai és fegyvertörténeti gyűjteményben. Megduplázódott, bár még így sem kielégítő a műtárgy-restaurálás szakemberellátottsága. Némileg javult a gyűjteménykezelői állomány s vele a műtárgyvédelem helyzete. A múzeumi-gazgatásban 1994-ben személyi változás történt. A nyugállományba vonult Gazda László helyett pályázat útján Selmeczi László lett a megyei múzeumi-gazgató.

A személyi ellátottság még mindig minimális szintű, létszámsökkentésre az alapfeladatok ellátásának csorbítása nélkül nincs lehetőség. Egyébként is súlyos tévedés, ha a racionalizálás szándékait a szűklátókörű, csak mennyiségi és főleg pénzügyi szempontokat figyelembe vevő szemlélet határozza meg.

A gyűjteménygyarapításról

A költségkeret csupán 10%-a szolgál szakmai feladatokat. A műtárgyvásárláshoz rendelkezésre álló pénz nem elegendő egyetlen gyűjtemény jelentősebb gyarapítására sem.

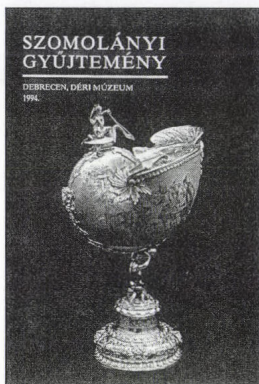
Five Years from the Life of Hajdú-Bihar County's Museums (1989-1994)

The museum organization of Hajdú-Bihar county – with its centre in Debrecen – consists of 6 museums, 7 memorial museums and 8 exhibitions. The museums operating conditions – especially their material-financial providedness – worsened in recent years.

Despite of this, the collections have been increased by valuable objects of art and groups of objects of art. The most significant of these is the Szomolányi estate. Its more than 200 pieces including goldsmith's works from the 17th and 18th centuries, 19th century furnitures, paintings of famous Hungarian and foreign artist.

The "Ecce Homo" from Mihály Munkácsy's Christ trilogy is the property of the Déri Museum. The other two pieces, the "Golgota" from the US and the "Christ in front of Pilate" from Canada have also been placed here as a longer time deposit.

Rearranged permanent exhibitions have been opened in other cities of the county too, beside the Déri Museum of Debrecen.

The scientific results of the museological activity are indicated by the year-books of the museums. In this period the Déri Museum has published four year-books, the Museum of Hajdúböszörmény two and that of Berettyóújfalú has published one year-book.

The international relations have become more regular, first of all with the partners in Poland and Rumania and occasionally with those in Germany and Austria.

The number of visitors has increased first of all in Debrecen and the Herdsman Museum in Hortobágy continues to be very popular.

A Déri Múzeum iparművészeti, kisebbrészt képzőművészeti gyűjteménye Szomolányi Elemér (1909–1992) hagyatéka révén gyarapodott. A nagyrészt a 17–18. századból származó 239 darabos örökség többször tízmilliós értékű.

1993-ban a Nemzeti Múzeummal kötött megállapodás alapján letétként került a Déri Múzeumba Munkácsy Mihály Golgota c. monumentális festménye. A restaurálást megyei, debreceni és minisztériumi támogatással végeztették el. A mű a Déri Múzeum Munkácsy termében, alkotója születésének 150. évfordulóján (1994) került az Ecce Homo mellé. (Tulajdonosa Julian Beck New York-i műgyűjtő.)

1994-ben – e sorok írójának kérésére – a Krisztus-trilógia másik nagy műve, a Krisztus Pilátus előtt kölcsönadására született letéti szerződés kanadai tulajdonosa (Joseph T. Tanenbaum) és a Déri Múzeum igazgatója között. A mű ez évben történt megérkezése és restaurálása után augusztus 25 óta látható a két másik festménnyel együtt, megfestésük óta először. A Krisztus-trilógia művei iránti érdeklődés nagy mértékben növelte a múzeumlátogatók számát. A Déri Múzeum vált az 1994-es Munkácsy évforduló rendezvényeinek központjává, itt zajlott le a három napos tudományos ülésszak első két napja. A nemzetközi konferencia anyaga a múzeum közleményei sorozatában jelent meg.

A megyei többi múzeuma is magáénak tudhat szerény mennyiségű, de kiemelkedő minőségű műtárgygyarapodást. Ezek megszerzése bizonyos mértékig véletlenszerű, hiszen a tervezett és szisztematikus műtárgybeszerzés anyagiak hiányában szinte lehetetlen.

Az M3-as autópálya nyomvonalának megyei szakaszán (Polgár térsége) folyó régészeti feltárás leletei ugyancsak kiemelkedő mennyiségű és értékű gyűjteménygyarapodást jelentenek.

A tudományos feldolgozásról

A sokféleség jellemző rá, bár a nyomdai megjelenítés

– szintén a pénzeszközök szűkössége miatt – ezt kevésbé tükrözi.

A Déri Múzeumnak négy, a Hajdúsági Múzeumnak két, a Bihari Múzeumnak egy évkönyve jelent meg. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok közleményei c. sorozat tematikus feldolgozások, tudományos tanácskozások anyagának közzétételére ad lehetőséget. '89–94 között öt száma látott napvilágot.

Valamennyi időszaki kiállításához katalógus készült – évente 12–16 – az anyagiaktól függően szerényebb vagy reprezentatívabb formában.

1989-ben jelent meg a „Népművészeti örökségünk” sorozat második köteteként a „Hajdú-Bihar megye népművészete” c. könyv (Európa kiadó), 1993-ban a „Munkácsy Mihály Krisztus képei” c. album (Déri Múzeum), s olyan település-monográfiák (Bakonszeg, Biharnagybajom, Vámospercs), valamint megyei és városi helytörténeti, idegenforgalmi jellegű könyvek (Hajdú-Bihar megye képeskönyve, Debrecen a civisváros), amelyeknek szerzői és szerkesztői munkájában a múzeumi munkatársak is részt vettek.

Erre az időszakra esik a külföldi kapcsolatok megélénkülése is. A lengyelországi Lublin és a romániai Nagyvárad múzeumaival évről évre rendszeres tapasztalat- és kiállításcsere programok valósulnak meg. Ezen kívül alkalmanként kiállításokat rendezett a Déri Múzeum Európa más országaiban (Németország, Bulgária, Ukrajna) is.

Súlyos gondja a múzeumi szervezetnek a kritikus raktárhelyzet, amelyen csak kis mértékben sikerült enyhíteni. Nem megfelelő a tudományos és közművelődési munkának és a kiállításoknak az idegennyelvű propagandája.

Tagadhatatlan, hogy a múzeumi munka iránti közfigyelem erősítése érdekében keresni kell azokat a belső és külső lehetőségeket, amelyekkel a feladatok megvalósításának gazdasági, szervezeti színvonala javítható és szélesíthető. Napjainkban történtek erre irányuló lépések, első eredményei is megmutatkoznak. Létrejött egy múzeumi alapítvány Debrecenben, aktívabb szerepet vállalnak a múzeubaráti körök (Debrecen, Berettyóújfalú, Balmazújváros), a célfeladatok támogatása sem csökken, néhány esetben az erősebb helyi érdekeltég révén kiemelkedő mértékű. Pl. a Munkácsy kép restaurálása, a balmazújvárosi és a hajdúszoboszlói múzeumok rekonstrukciója. Szükség is van erre, mert a múzeum a kultúra demokratizálásának egyik legfontosabb helye.

A Postamúzeum 1989–1995 közötti évei

Kovács Gergelyné

Elolvassa a főszerkesztő számadására kéro levelét, elgondolkodtam azon, hogy a MAGYAR MÚZEUMOK olvasói közül hányan járhattak a Postamúzeumban és kiállí-

tóhelyein? Tudom ugyanis, hogy a szakmúzeumokat, különösen, ha azok műszakiak és intézményekhez kötődnek, a múzeumi élet periferiáján tartják számon. Azt hiszem, ezért is kötelességem eleget tenni a szíves felkérésnek.

A Postamúzeum számára 1989 az „utolsó békeév” volt. A Magyar Posta szervezetében, a Posta Oktatási és Kulturális Intézet egyik osztályaként működő múzeum a postai rendtartás és ügyvitel szerint dolgozott. Aktáink zömét a „Jelentem, hogy...” kezdetű iratok tették ki, amelyek látszólagos formalitásuk mellett kiszámítható, biztonságos munkavégzést eredményeztek. Ha a szolgálati utak betartása miatt az ügyiratok útja hosszabb volt is a kívánatosnál, a posta jól szervezett országos hálózatán és szervezetén belül a házépítéstől a szerződéskötéseken át a műtárgy restaurálásig mindent „házon belül” rendezhettünk el.

1989-ben a Budapest-vidéki Postaigazgatóság Hollókőn a templom melletti műemléképület felújításával az utcai homlokzat két szobáját építtette át múzeumi kiállítóhelynek. A budai Vár-mellékközpont épületrészét (Uri u. 49. sz.) a Budapesti Távbeszélő Igazgatóság segítségével alakítottuk Telefónia Múzeummá. Az Andrássy úton befejeződtek a kiállítóterekben lévő Lotz-freskók restaurálási munkái. Sopronban sikerrel rendeztük meg a VIII. postatörténeti múzeumi tábornak szakközépiskolás diákjainknak „A távközlés és az információs társadalom” témakörben. A Postamúzeum láthatóan és tényszerűen is a Magyar Posta számon tartott intézménye volt.

1989 nyarán véglegesen döntés született arról, hogy a Magyar Posta szervezetéből önálló vállalatokká alakulva kiválják a távközlés és a műsorszórás. A kulturális, szociális, jóléti és sport intézményeket azonban nem lehet szakágakra osztva harmadolni, hiszen az megszűnésükhöz vezethetne. Ilyen intézmény volt a Bélyeg- és Postamúzeum is. Működésük és fenntartásuk biztosítékát alapítványi rendszerben találták meg. Az esztendő második fele a Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány létrehozásával telt el. A két múzeum fenntartására létrejött alapítványt kuratórium igazgatja. Tagjai az alapítók: a Magyar Posta, a Magyar Távközlési és a Magyar Műsorszóró Vállalatok kinevezett képviselői, valamint az alapítvány ügyvezető igazgatója (aki egyben a Postamúzeum vezetője is), és a Bélyegmúzeum igazgatója. Szavazati jog nélkül az alapítvány gazdasági csoportjának vezetője és a Postamúzeum igazgatóhelyettese. Elnöke a költségviselésből 50%-ban részesedő Magyar Távközlési Vállalat megbízottja lett. Az alapítvány a múzeumok fenntartására nem törzstőke hozadékot biztosított, hanem az éves működési költségek fedezését.

1989 decemberében a Magyar Posta Központja egyik utolsó központi utasítása még rendelkezett „A Posta muzeális emlékeinek összegyűjtéséről és megőrzéséről”, amely tételesen előírta tárgyak és dokumentumok archiválását, átadását a Postamúzeum részére.

1990-ben éppen ennek a rendelkezésnek alapján kezdtük el a postahivatalokban, távközlési üzemekben, adóállomásokon az „in situ” védetté nyilvánításokat. A még használatban lévő történeti értékű tárgyak és dokumentumok védetté nyilvánításával biztosítjuk azok ma-

radandó gondozását és selejtezésük esetén múzeumi beszállításukat. 1995 végén törzskönyvünk 137 védett tárgyat tart nyilván az országban.

1990 május 17-én nyílt meg a hollókői Postamúzeum. Az esztendő, restaurátori naplóink szerint 154 tárgy, 21 festmény, 70 történeti térkép és műszaki rajz restaurálásának befejezésével zárult. Több mint 20 műszerész dolgozott a Telefónia Múzeumban a 7A1 rendszerű forgógépes telefonközpont üzemképessé tételén.

1991 legnagyobb eseménye a Telefónia Múzeum megnyitása volt. Itt létesítettük az első háromnyelvű (magyar, angol, német) számítógépes információs rendszerünket, s a párba kapcsolt működő berendezések sorával lehetővé tettük, hogy a látogató azok használatával megismerje a távbeszélő működését az esőlemezes, helyi telepes központoktól a modern telematikai berendezésekig. Ezzel a kiállítással győződünk meg arról, hogy jó belsőépítészeti tervek és alkalmas installációk esetén kiállítás kivitelezést csak önerőből érdemes végezni, s olcsóbb beszerezni a szükséges eszközöket, mint kiállításkivitelezőkkel dolgoztatni.

Ekkor készültek el az első tanfilmek, a múzeumban nehezen bemutatható témakörökben (digitális átviteltechnika). Ebben az esztendőben rendeztük át az Andrássy úti kiállító termeket. A december 2-án megnyitott „Karácsnyi posta” kiállításon mutattuk be először a nagyközönségnek a szentesi postahivatalból áttelepített, 1930-ban készült felvevő korlátot, a kisújszállási postahivatal múzeumba került 1896-ban készült levélfeldolgozó szobájának bútorzatát. Ezekkel a berendezésekkel az egykori Saxlehner-lakosztály termei „színre, szagra” is postamúzeummá váltak.

1991 azonban nemcsak az építés, a bontás éve is volt. Az új debreceni távbeszélőközpont építése miatt ki kellett költöznünk a Delizsánsz kiállítótermekből. Nyár végén be kellett zárni a nagyvázsnyói Postamúzeum épületét.

1992 május 17-én, a Távközlési Világnapon azonban már meg is nyithattuk, a MATÁV Rt. soproni igazgatósága igényes felújítása nyomán a nagyvázsnyói Postamúzeum új állandó kiállítását. Ebben az évben készültek el az Andrássy úti kiállítótermek új installációi is a „Postaépítészet Magyarországon” című kiállításra, melyvel a Postai Világnapot (október 9.) és az Európa Tele-

Rádió és Televíziómúzeum (Diósd)

Radio and Television Museum (Diósd)

The Post Museum's Years between 1989 and 1995

The report gives information on the establishment of the Museological Foundation for Post and Telecommunication in the framework of which the Post Museum works since 1990. New museums and exhibition spaces were created: the Post Museum in Hollókő (1990) the Museum of Telephonia in Budapest (1991), the Museum of Radio and Television in Diósd (1995).

As a special way of enlarging the collections the founding firms of the Foundation have prescribed the assertion of museological interests in their sorting out regulations. The museum arranged for the "in situ" protection and registration of the still operating postal and telecommunication relics of historical value. At the end of the article there is a table with data on the enlargement of the collections, on the permanent and periodical exhibitions and on the publications.

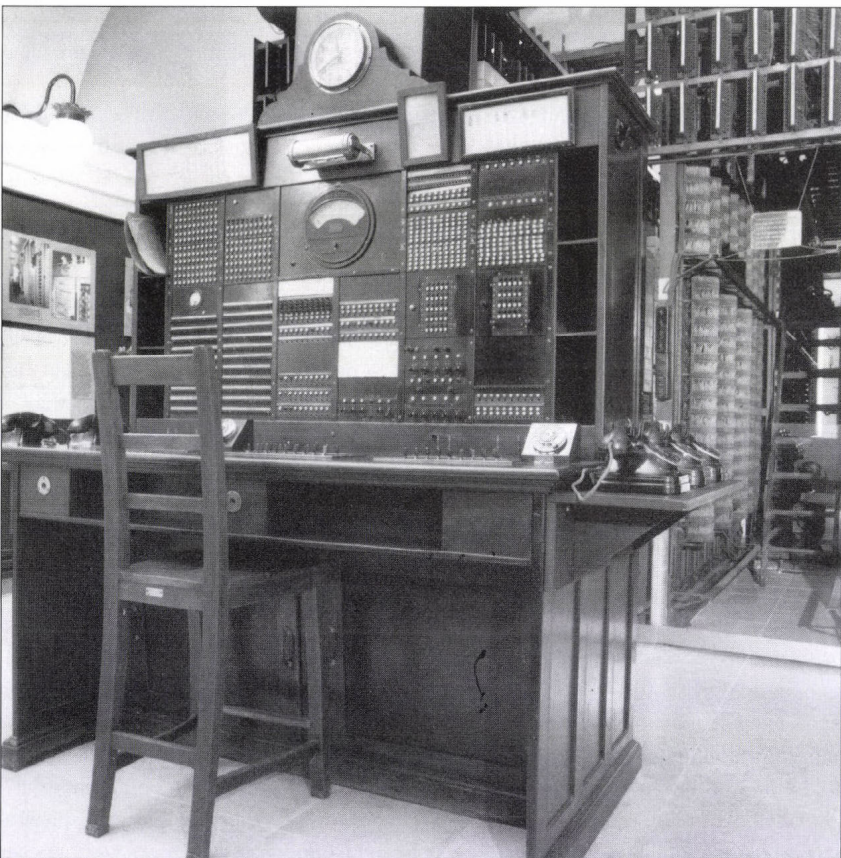
Gyűjteménygyarapodás (darab)	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Tárgyi gyűjtemények	185	224	490	302	766	2397
Dokumentációs gyűjtemények	4618	7257	3770	3768	4759	8347
Könyvtár	73	323	132	104	750	294
Állandó kiállítások	5	6	7	7	7	8
Időszaki kiállítások	6	1	2	4	5	8
Kiadványok	1	2	3	2	1	1

Állandó kiadványunk: Postamúzeumi Évkönyv (1989, 1990), majd Postai- és Távközlési Alapítvány Évkönyve (1991, 1992, 1993 és 1994)

com budapesti rendezvényeit köszöntötte a múzeum. A kiállítás az azonos című, kontinensünkön az első teljes postaépítéssel foglalkozó szakkönyv anyagára épült. 1992 esztendeje a „honfoglalás” éve volt a diósi rövidhullámú rádióállomás épületében. A Magyar Műsorszóró Vállalat, megértve, hogy a debreceni rádiótörténeti kiállítás megszűnésével, helyhiány miatt nem tudjuk hol bemutatni a magyar műsorszórás történetét, felajánlotta a diósi állomás adókorszerűsítése nyomán megüresedett egykori adótermet. Múzeumunk annak idején kezdeményezte, hogy a magyar rádiózás bölcsőhelye, a lakihegyi adóállomás adjon helyet a műsorszórás múzeumának. Most a realitást választotta az álmodozás helyett. Persze feltette a kérdéseket is: a közforgalmú járművekkel megközelíthetetlen diósi állomásra szabad-e múzeumot telepíteni? A jelenlegi lehetőségekben, vagy a jövő századiban kell-e gondolkodnunk a múzeumról? Diósd szép fekvésű, tiszta levegőjű, zaj- és rezgés-ártalmaktól mentes, múzeumi raktári anyagot is befogadni képes adottságai, még inkább az, hogy történeti jelentőségű épülete, adótoronyai, működő adója páratlanul gazdag ismereteket nyújthat a látogatóknak, a

Telefónia Múzeum (Budapest)

Telefonia Museum (Budapest)

múzeumalapítás mellett érvelt. 1995. december 1-jén, a magyar rádiózás megindulásának 70. évfordulóján nyitjuk meg a diósi Rádió- és Televíziómúzeum első állandó kiállítását.

1993 a raktárbővítések éve volt: 300 m² területtel bővültünk. Puskás Tivadar halálának 100. évfordulójára, a telefonhírmondó megindulásának centenáriumára megnyitottuk a „Halló! Itt Puskás Tivadar telefonja” című kiállításunkat.

Ebben az évben új gyűjteményi csoport jelent meg a múzeumban: a telefonkártya gyűjtemény. Sopronban a Magyar Távközlési és Magyar Posta részvénytársaságok igazgatóságainak döntése alapján a Teleki Pál utca 12 szám alatti postahivatalban létrejött a Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Soproni Gyűjteménye. 1994-ben a Postai Tervező Intézetet (később POTI Távközlési Tervező Kft.) jogutód nélkül felszámolták. Az 50-es évektől minden postai beruházás, fejlesztés terve és okmányai itt voltak archiválva. Kérdés volt, hogy ez a hatalmas anyag átkerülhet-e – a helyszínen maradván – a múzeum gondozásába? 1994 decemberében több munkaszoba aajtájára írhattuk ki a Róna utcai irodaházban: Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Dokumentációs Gyűjteménye.

1994 nyarán az alapító vállalatok minden dolgozója (összesen 72 ezer) megkapta a névre szóló állandó belépőjét az alapítványi múzeumok és kiállítóhelyek díjtalan látogatására. Az első két hónapban mért adatok szerint 2300 kollégánk élt a lehetőséggel. Ugyancsak nyár elején avathattuk fel a Közlekedési Múzeum ópaksi vasúti gyűjteményében az ott elhelyezett, felújított lengyel gyártmányú – forgalomból kikerült – mozgópostavagon kiállítását. Októberben a Postamúzeumban nyitottuk meg a „Gervay Mihály emlékezete és a magyar posta aranykora” című kiállításunkat, amely a kiegyezést követő évtizedek hatalmas fejlődését és az első országos főposta-igazgató, Gervay Mihály munkásságát mutatja be.

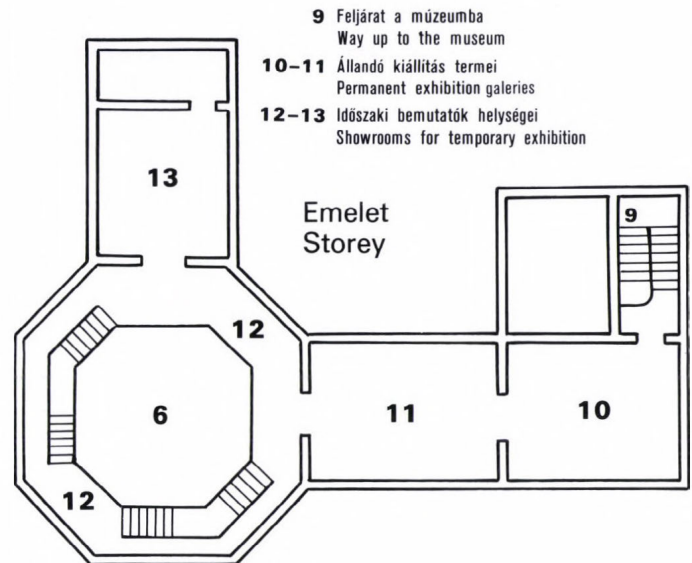
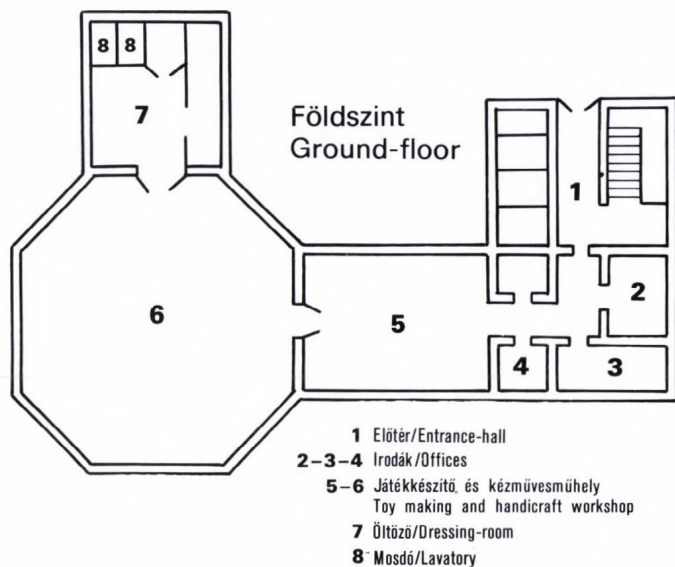
Eddig a rövid számadás. Mindarról, ami táblázatokkal áttekinthetőbb, mintegy zárszóként a fenti összefoglalást ajánlom szíves figyelmükbe.

Múzeumi játék-tájék

A 15. évébe lépő Szórakaténusz Játékmúzeumról

Dr. Kriston Vízi József

Amikor *Herrmann Antal* az *Ethnographia* 1891. évi hasábjain hírt adott a hazai gyermekélet néprajzi képe átfogó megrajzolásának nagyszabású terveiről, senki sem gondolta, hogy ezután még 90 év múlik el az első magyarországi játékmúzeum megnyitásáig.

A néprajzi muzeológia megteremtői – már a gyűjteményfejlesztések kezdetén – a szakma művelőinek figyelmébe ajánlották a játszás általuk hagyományosnak tartott tárggyűjtéseit. Ám a rendszeres vagy éppen szisztematikus gyűjtés vágya az 1960-as évek végéig legfőljebb az alkalmi fölbuzdulások látványos babamustráig terjedt. Gyakran a „kincses agrár-Magyarország” valamelyest már gépesedő gazdálkodásának miniatűr eszközei és technikai modelljei idézték a falusi-vidéki gyermekek vélt játékkedvét, s a Bátly útmutatójában is szereplő játéktárgyak, például kis méretű szerzőszámok, már mint a gyermek életre nevelésének – úgymond – kiváló eszközei szerepeltek.

Az, hogy azok a kérdések, mint pl. a játék és a játszás, a társas együttlét és a szórakozásformák jelentősége, még a mostani, oly szétzilált viszonyaink között is valamelyest érthetően artikulálódnak, – elfogult hitem szerint – jócskán köszönhető a keresztségben SZÓRAKATÉNU SZ nevet kapott játékmúzeum és a vele együtt szervesen működő kreatív (játékkészítő és kézműves) műhely létezésének.

Ez, a – most külön nem részletezendő okok nyomán, de – nem véletlenül Kecskeméten megalapított intézmény a megnyitása óta eltelt majdnem 15 év alatt sajátosan nehéz és rázó utat járt be az önálló gyűjteményű múzeummá szerveződés és a játék/játszás-módok, technikák elsajátíthatóságát megkísérlő műhelyteremtés látványos és kevésbé zajos napjaiban. Így az indulást követő első 4-5 év ambiciózus útkeresése a sokszálú szakmai bizonyítás vágyának görceivel is társult. Fő kellett ismernünk, hogy nekünk végső soron Nürnberg és Zagorszk, Salzburg, Leinfelden, Zürich vagy London játékmúzeumai csak példák, de nem elérendő vagy követendő célok lehetnek. Az sem minimál-program, hogy sajátos gyűjteményeinkkel az évek során a hazai legjelentősebb partnereit akarunk lenni.

A most már jó 3000 tételt meghaladó néprajzi gyűjtemény legjava gyermekek számára készült játékszer és eszköz, de idetartoznak még az általában még hagyományosnak mondott ünnepi szertartások gyermek vonatkozású tárgyai is. A fővárosi és vidéki városi – jobbára polgárcsaládokból származó – iparművészeti jellegű rangos anyag ennek ötszöröse!

A gyűjtött (vagy rekonstruált) játéktárgy mellett országos játékkataszter címszó alatt két párhuzamos programunk is fut:

1. 1984–88 között elindítottuk a hazai (elsősorban vidéki) múzeumok néprajzi gyűjteményeinek föltérképezését. Elsőként Zala és Csongrád megye múzeumainak – akkor – összes játéktárgyáról jutottunk a leírókartonok duplumaihoz. Mondhatom, hogy a vidéki múzeumok gyűjteményeinek játéktárgyáról mintegy 50–55%-ban van pontos információnk.

2. Az országos játékkataszter másik egysége már túlmutat a néprajz klasszikus határain: e tárgyak és írásos dokumentumok alapján a történelmi Magyarországon 1880 és 1948 között működött játékkészítő- és gyártó műhelyek adatait regisztrálja. Ezek segítségével – és nagy-nagy kutatói szerencsével – gyűjthetjük be és dolgozhatjuk föl pl. a bajai Farkas család baba- és bábkészítő-hagyaték anyagát, a kalocsai Oravec Gyula faesztergályos, játékkészítő tevékenységének helyi dokumentumait, az 1920/30-as évek fordulóján Budapesten működött „Garbóka” és „Bergengócia” játéktársulatok teljes anyagát és így tovább. A füleki és losonci iparművek árnyékában, az 1940-es évek elején munkaszolgálatosokkal dolgozó (azokat átmenetileg így menekítő) kis faüzemek, részleg emléktárgyát a helyszínen szerezhettük meg. Néhány helyen az elismert kis cégek, gyakorta csődbe ment, de meg-megújuló családi kötelékekben működő játékkészítők mai utódaival kerültünk kapcsolatba. Segítségükkel nyomon követtük a „cégek” termékeinek hagyományos és mai kollekciói változását, alakulását.

3. Ennek köszönhetően az elmúlt években kiterjesztettük figyelmünket a különféle specialistákra, játékkészítő kis- és háziiparosokra, akik közül néhányan kereskedelmi tevékenységet is folytatnak. A felvidéki Gútán, a Zenta melletti Egyházaskéren (Vrbica) ma is, illetve néhány éve még működő búcsús-vásáros magyar fajtékkészítőket kerestünk föl. Az 1996 tavaszára tervezett új állandó kiállításunk gerincét az eddig kevésbé ismert és kutatott hazai játékkészítés-forgalmazás szépen gyarapodó műhelyanyaga adja majd.

4. Külön gyűjteményi egységben őrizzük néhány kortárs (ittthon élő vagy külföldre távozott) művész nálunk elhe-

The 15th Anniversary of the Hungarian Toy Museum

The author – an ethnographer – is the director of the only Hungarian Toy Museum opened at the end of 1981. He gives a short survey on the academic and educational activities of the institute. He introduces the most important parts of the collection containing 17000 toy pieces and toysets that has been collected during the past few years. They come from old Hungary, from different regions of Europe, and quite a lot of them from Japan and Mexico. Beside this collection hundreds of photos, slides, audio and video tapes, archives of manuscripts and an internationally registered book-collection can be found here. The Kecskemét exhibitions of the museum have been visited by nearly 1 million visitors during the past few years. The Hungarian Toy Museum has exhibited its playthings in a number of European countries so far.

The institute has also a toy maker and creative handicraft workshop which is an important pedagogical basis as well. The internationally known forms of this art-pedagogical and creative work are felt-pieces made of wool.

ornaments instruments and toys.

In March 1996 felt-pieces made all over the world can be seen in Kecskemét. In September 1996 the meeting of the International Play Card Society will be organized by the Toy Museum, on the 17–19th October European researchers of play sociology will exchange their views here.

SZÓRAKATÉNUSZ Játék-múzeum és Műhely adatai

H-6000 Kecskemét, Gáspár András u. 11.

Szaktanácsadó, országos gyűjtőterülettel

Épületét tervezték: Kerényi József Ybl- és Kossuth-díjas építész, Udvardi Lajos belsőépítész

Épült 1979–1981 között

A múzeum megnyílt: 1981. december 4.

Muzeológus és múzeum-pedagógus munkatársak száma: 6 fő

Elismerések: „A Gyermekéért” 1986; „Homo Ludens-díj” 1993; „Fehér Rózsa-díj” 1995

Foglalkozás a Játékmúzeumban

Program in the Toy Museum

lyezett egyedi játéktervét és prototípusát – legjobb esetben a bolti mintapéldánnyal együtt. Ezek legtöbbször fajták, de a megkövetelt precíz gyártási technológia, az anyag minősége és ennek következtében az irreális ár miatt gyűjteményünk valamelyik dobozában várnak igazán jobb időkre...

5. Bizonyos fokig ehhez a gyűjteményi csoporthoz hasonló a Budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola (1967-ben megalakult) játékkészítő tanszaka hallgatóinak válogatott vizsgamunka-kollekciója. Együttműködési tervetünk szerint elsődlegesen azoknak az egy-két éves stúdiumoknak a tervezési, tárgy- és dokumentációs anyag kerül hozzánk, amelyek egy-egy, a múzeumunk tulajdonában lévő játéktárgy szerkezetéből kiindulva, a mai környezethez igazodó funkcióval is megjelenhetnek. A velük kötött szerződés arról is szól, hogy sérült vagy kissé gyatra állapotban lévő játékaikat (legyenek azok bármilyen anyagból!) az iskola műhelyeiben szakszerű kezelésben részesítik: egy-egy játékcsaládról a kutató vagy az abban kevésbé járatos muzeológus számára műszak rajzdokumentációt készítenek.

6. Az 1970-es évek közepén induló új népművészeti mozgalom tárgyalkotó vonulatában, főként a népművészeti egyesületek és tagozataik megalakulását követően számos játékkészítő kézműves bukkant föl a szakma és az érdeklődő közönség előtt. Többen közülük az évek során jó nevet és hírt szereztek maguknak. Az alkotók egy-egy jellegzetes munkája általában múzeumunkba került, ám az elmúlt 5-6 év terméséből alig válogathattunk. Ennek nem teljesen a pénzhiány vagy az alábbhagyott szemfülesség az oka; inkább az, hogy az ún. népi játékkészítők hivatalos minősítéseinek fórumaira nem kapunk meghívást.

7. A különböző céllal, tematikával korábban kiírt országos játékszer és -eszköztervező, -készítő pályázatok anyagának jó része múzeumunkra szállt. Hasonló volt ez a hazai játékkultúra egy újfajta jelenségéhez: a játszótéri elemek, e nagyméretű tárgygömbök tervezésére és kivitelezésére meghirdetett pályamunkák fogadásának esetében is. Raktári körülményeink azt eredményezték, hogy ezek végleges megőrzésére még makett vagy kis modellek formájában sem vállalkoz-

A Játékmúzeum épülete

The building of the Toy Museum

hatunk; de a korábbi dia-, majd újabban videotechnika segítségével megvalósítható a tökéletes dokumentáció.

8. Ugyancsak a videotechnikát hívjuk segítségül a váltakozó számban és sikerrel működő mai magyar játékműhelyek, stúdiók megörökítésekor. Valamint a múzeummal egy fedél alatt működő játékkészítő és kézműves műhely gyakorlatának jellegzetes formáiról, az ott készülő játékszerekről, az egyszeri és megismételhetetlen fantáziamunkákról. Ez egyrészt dokumentációs, illetve módszertani anyagként is funkcionálhat. A múzeum és a műhely munkatársainak gondozásában rövidesen 3 videós, elsősorban iskolákba kerülő anyag készült „Magyar játékhagyományok” munkacímén és a játékkészítő kézművesség jellegzetes technikáinak felvételeivel.

9. Az archívumbővítés másfajta, szerencsés helyi módja és formája: a Magyar Fotográfiai Múzeumtól időről időre átkerülő gyermek- és játéktémájú fotóanyag. Ezek feldolgozása, egyáltalán: a vizuális anyag szakszerű kezelése, archiválása és feldolgozása új szakember állandó jelenlétét igényli majd.

10. A múzeum és a műhely alapítói – ha nem is kizárólagosan, de erőteljesen hangsúlyozva – főként a gyermekjáték és a játszás modell értékű tárházának létrehozásán fáradoztak. A Szókraténuszban folyó munka javarészt ezt is követi. Ám a gyermeki életkor szakaszain túljutott serdülők, majd a felnőtt korúak játékkészletének megismerése már nem csupán néprajzi, hanem művelődéstörténeti és szociológiai szempontokat is fölvet. Az utóbbi néhány évtized tendenciáiról benyomásaink és innen-onnan nyert vélekedéseink vannak csupán. Az elmúlt 4-5 évben csak a paraszti kártyajátékok gyakorlatának szélesebb körű megismerése és feldolgozása történt meg figyelemre méltó módon.

Epilógus:

Gondolom, sokan várták, hogy e tömör-játékleltárban fölbukkan a mai elektronikus játékkultúra néhány jellegzetességével kapcsolatos minősítés vagy állásfoglalás. Hogy erről különösebben nem szólok, azt azért teszem, mert ennek szakszerű tanulmányozására megfelelő lehetőségünk eddig nem volt, illetve ma sincs. Ez most átmeneti helyzet. Játék-ügyben sejtjük s gyakran tudjuk, hogy mit is gyűjtünk, csak azt nem, hová gyűjtünk!? A jövőre 15 éves Szókraténusz – igazán soha

meg nem tervezett – raktárhelyiségei ugyanis beteltek. Új raktárban kell gondolkodnunk. Olyanban, ahol nem csak a kutatói kedv és szándék megengedő módján, hanem arra alkalmas helyen el- és megfér egymás mellett kijevei lemezárugyár villogó mini-láncfalpasa és a Rubik Stúdió összes terméke, a kiskunmajsai körhintás faragott-festett műlovarnőjétől a bűgőcsigán át a Game boy és Nintendo-játékok programkazettáig. Ám addig is: marad az immár nem csekély (összesen 17 000 darabos) gyűjtemény, és játszunk azzal, amink van.

The 100 years of the Museum in Szekszárd (1895–1995)

The establishment of a museum was decided already in 1847 in the capital of Tolna County, in Szekszárd, but as a result of the War of Independence and its consequences it was not realized. In 1882 an Archeological Association was created but its activity was not significant. Finally, Mór Wosinsky, a Roman Catholic priest and count Sándor Apponyi, a landowner in the county (both of them archeologists/collectors) initiated the establishment of a museum in 1895, donating their collections.

The independent, one story building designed for this purpose and erected in one year opened its doors for the public in 1902. Its director became Wosinsky – until his death in 1907.

A larger part of the rich archeological, ethnographic and applied arts collections of the Museum was destroyed in 1944. The first permanent exhibition was opened again in 1951. The Museum, playing also a central directing role in the county, assumed the name of its founder and first director in 1989.

A Szekszárdi Múzeum száz éve (1895–1995)

András Lászlóné

Múzeumalapítási kísérletekkel Tolna megyében már a múlt század közepétől találkozunk. Vármegyei múzeum létesítését legelőször az 1847. március 22-én tartott megyei közgyűlésen határozták el. Az épület tervrajza is elkészült, azonban a szabadságharc eseményei a szándék keresztülvitelét hosszú időre megghiúsították. 1882-ben alakult meg a Tolnavármegyei Régészeti Egyesület, melynek célja a megyében előkerülő leletek megmentése és a kutatások figyelemmel kísérése lett volna. Az egyesület azonban csak az alapszabályait készítette el, s megszűnt, még mielőtt működésbe lépett volna. A múzeum megalapítása végül is két nagy műveltségű férfiú: Wosinsky Mór lengyeli, majd szekszárdi plébános és gróf Apponyi Sándor lengyeli földbirtokos nevéhez fűződik.

Wosinsky – a Lengyelországból emigrált szabadságharcos gyógyszerész-orvos család sarja – 1854-ben született Tolnán. Mint fiatal lelkész, 1881-ben került a lengyeli plébánia élére. Itt ismerkedett meg Apponyi Sándor országos hírű könyvtárával és képzőművészeti gyűjteményével. Apponyi tudományokat pártoló, felvilágosított szellemű arisztokrata volt, kiből Wosinsky lelkes patrónusra talált. Az ő anyagi támogatásával kezdte meg ásatását a lengyeli „Sánc” nevű neolitikus (lengyeli kultúra) telephelyen. A továbbiak során a megyében különböző régészeti lelőhelyek egész sorát tárta fel.

Néhány esztendő leforgása alatt olyan jelentős mennyiségű és értékű anyagot hozott felszínre, hogy elérkezettnek látta az időt egy Tolna megyei múzeum létrehozására. Apponyinál ebben a törekvésében is megértésre és támogatásra talált. Az első leletek még a Nemzeti Múzeumot, az Apponyi kastélyában berendezett kis múzeumot és Wosinsky saját gyűjteményét gyarapították, idővel azonban a lengyeli kastély termei és a plébánia is szűknek bizonyultak az egyre szaporodó leletanyag befogadására.

Wosinsky Mór 1894-ben a szekszárdi plébániára került. Ez újabb lendületet adott múzeumalapítási tervének

megvalósításához. A kutatásai nyomán világszerte ismertté vált lelőhelyek régészeti anyagát – mintegy ötezer tárgyat – 1895-ben felajánlotta a megyének múzeumalapítás céljára. Példáját követte Apponyi Sándor, aki a lengyeli kastély gyűjteményének átengedésével csatlakozott Wosinsky kezdeményezéséhez. A Törvényhatósági Bizottság közgyűlése a felajánlást elfogadta. A régészeti kiállítás a szekszárdi gimnázium termeiben nyert elhelyezést. Wosinsky a gyűjteményt rövid idő alatt természettudományi, néprajzi és iparművészeti részlegekkel bővítette. 1897-ben megszerkesztették az alapító okiratot, ugyanakkor készítették el a múzeumi szabályrendeletet is. A múzeum igazgatójává Wosinsky Mór neveztek ki. A gimnázium nyolc termében berendezett múzeum 1899. június 4-én nyílt meg ünnepélyes keretek között. Ugyanebben az évben alakult meg a Tolnavármegyei Múzeumegyesület, melynek tiszteletbeli elnöke gróf Apponyi Sándor, egyik alelnöke Wosinsky Mór lett.

A neoreneszánsz stílusban épült egymeletes múzeumi palota helyét a város délkeleti szélén, a még beépítetlen legelőterületen jelölték ki. A tervek elkészítésére két budapesti építész, Herzog és Schickedanz kaptak megbízatást. 1900-ban rakták le az épület alapjait, s egy évvel később – tizenegy kiállítási és egy levéltári teremmel, irodával, szolgálati lakással – már készen állt. A nagyközönség számára 1902-ben nyitotta meg kapuit. A múzeumpalota a vármegye tulajdona volt, fenntartásáról is a megye gondoskodott.

Az első évek látogatottságáról szóló adatok elvesztek. Wosinsky halálának évében, 1907-ben 7325 fő volt a múzeumlátogatók száma. A múzeum csak szerdán és vasárnap volt nyitva.

A múzeum – akkori hivatalos nevén Tolnavármegyei Múzeum – kiállításokon kívül ismeretterjesztő előadásokkal is bekapcsolódott a népművelő munkába. Wosinsky és munkatársai a múzeum nagytermében tartották előadásait, melyeket gyakran diavetítéssel is illusztráltak.

Wosinsky tudományos munkái közül több is korszakalkotó jelentőséggel bír. Munkásságával nemzetközi tekintélyt szerzett a magyar muzeológia számára. Magyarországon az akadémia tiszteletbeli tagjává választották, 1901-ben a múzeumok és könyvtárak országos felügyelőjévé nevezték ki. Wosinsky Mór tudományos pályája csúcán, életének 53. évében érte a halál.

Halála után az igazgatói tisztelet Kovách Aladár múzeumőr töltötte be, aki 1901-ben lépett múzeumi szolgálatba, s ezzel párhuzamosan levéltári munkakört is el látott. Számos néprajzi tárgyú írása jelent meg a szakfolyóiratokban. 1930-ig, haláláig állt a múzeum élén. Ezt követően a múzeum igazgatását rövid ideig dr. Hadnagy Albert főlevéltárnok vette át. 1934-től dr. Csalogovics (Csalog) József kapott megbízást a múzeum vezetésére. Tolna megye különböző területein végzett ásatásokat, leletmentéseket.

Dr. Csalog József működése a Tolnavármegyei Múzeumnál 1944 végén szűnt meg. A második világháború során a szovjet csapatok katonai kórházat rendeztek be az épületben. A zavaros helyzetben a múzeum teljes berendezése, szakanyagának nagyobb része megsemmisült. Különösen súlyos veszteség érte a természettu-

Herzog-Shickedanz:
A szekszárdi múzeum épülete 1900–1901
(Fotó: Gaál)

Herzog-Shickedanz:
The building of the Szekszárd museum 1900–1901
(Photo Gaál)

Irodalom

Haugh Béla: *Wosinsky Mór életrajza. Szekszárd 1908.*
Dr. Mészáros Gyula: *Wosinsky Mór és a szekszárdi múzeum* In: *A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum füzetek* 6. Szekszárd, 1966.

Dr. Mészáros Gyula: *A szekszárdi múzeum hetven éve.*
In: *A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum füzetek* 7. Szekszárd, 1966.

Dr. Gaál Attila: *Tolna vármegye múzeumának megalakulása és közművelődési tevékenysége a század első évtizedeiben.* In: *A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum évkönyve VI–VII, kötet, Szekszárd, 1977.*

Dr. Vadas Ferenc: *A múzeumalapító.* In: *Dunatáj XVII. évf. 2–3. sz. Szekszárd, 1994.*

dományi (99,5%), a numizmatikai és a néprajzi gyűjteményeket. A helyreállítási munkálatok csak vontatott ütemben indultak meg. A múzeum vezetését 1945-től dr. Novák József egyetemi adjunktus vette át. 1944 végétől 1951-ig állandó kiállítás nem volt a múzeum épületében. 1947-től egy-egy megtisztított teremben időszaki kiállítást rendeztek.

Az állandó kiállítást – dr. Radnóti Aladár régész irányítása mellett – 1951. első felében rendezték meg. A múzeum ez alkalomból vette fel Béri Balogh Ádám – II. Rákóczi Ferenc brigádosa – nevét, aki Szekszárd határában esett a labancok fogságába 1710-ben.

Dr. Novák Józsefet 1951 novemberében dr. Mészáros Gyula, a veszprémi Bakonyi Múzeum ősrégész muzeológusa váltotta fel, aki tovább folytatta a múzeum kiállítási, raktári és munkatermeinek helyreállítását, korszerűsítését.

1974-től dr. Szilágyi Miklós néprajzkutató, 1981-től dr. Vadas Ferenc irodalomtörténész, majd 1994 óta dr. Gaál Attila régész-muzeológus az intézmény vezetője. A múzeum 1989 óta viseli alapítója és első igazgatója nevét.

A múzeumi létesítmények számának alakulása Magyarországon (1975–1994)

Juhász János

Az 1963-as múzeumi törvényerejű rendelet (tvr) értelmében múzeum, illetve muzeális közgyűjtemény létesítéséhez a művelődési miniszter hozzájárulását kell kérni. 1975-ben a Múzeumi Restaurátor és Módszertani

Központ arra kapott megbízást, hogy az országban működő és a tvr. által meghatározott kategóriarendszernek megfelelő valamennyi muzeális létesítményt vegye számba, készítse el azok működési engedélyét, fektesse fel a Múzeumi Anyakönyvet.

A tvr. a múzeumi létesítményeket az alábbiak szerint kategorizálta:

1. országos múzeum
2. szakmúzeum
3. megyei múzeum
4. tájmúzeum
5. helytörténeti múzeum
6. helytörténeti gyűjtemény
7. szakgyűjtemény
8. üzemi gyűjtemény
9. emlékmúzeum, muzeális emlékhely
10. múzeumi kiállítóhely
11. egyházi gyűjtemény
12. magángyűjtemény

Az 1981-es 19. sz. módosítás eltörölte a helytörténeti múzeum és az üzemi gyűjtemény kategóriákat. A helytörténeti múzeumok átkerültek a tájmúzeumok sorába, az üzemi gyűjtemények a szakgyűjtemények csoportjába olvadtak be. A jelenlegi kategorizálás az alábbi fő csoportokra oszlik:

I. *múzeumok:*

- országos múzeum
- szakmúzeum
- megyei múzeum
- tájmúzeum

II. *egyéb muzeális gyűjtemények:*

- helytörténeti gyűjtemény
- szakgyűjtemény
- egyházi gyűjtemény
- magángyűjtemény

III. *múzeumi bemutatóhelyek:*

- emlékmúzeum,
- muzeális emlékhely
- múzeumi kiállítóhely

A tvr. nem következetes a minősítésben: az egyéb muzeális gyűjtemények csoportjában szereplő egyházi gyűjtemény és magángyűjtemény nem szakmai, hanem fenntartói kategória. Az egyházi gyűjtemények sokszínűek. A jelentősebb magyarországi vallásfelekezetek központi gyűjteményei szakmai tekintetben besorolhatók a szakmúzeumok közé. A nagyobb tájegységre (egyházmegyére) kiterjedő gyűjtőterületűek pedig megfelelnek a tájmúzeumoknak, ezek filiái a múzeumi kiállítóhelyek között szerepelhetnének.

A működési engedéllyel rendelkező magángyűjtemények többsége szakgyűjtemény.

Az UNESCO – amelynek évenként Magyarország is beküldi a kért múzeumi statisztikai adatokat – a tulajdonjogi tipizálásban 3 csoportot különböztet meg:

1. nemzeti múzeum,
2. egyéb nyilvános múzeum,
3. magán múzeum.

A szakmai kategorizálásban az alábbi csoportok szerepelnek:

1. művészeti múzeum,
2. régészeti és történeti múzeum,
3. természettörténeti és -tudományi múzeum,

4. tudományos és műszaki múzeum,
5. néprajzi és embertani múzeum,
6. specializált múzeum,
7. regionális múzeum,
8. általános múzeum,
9. műemlék, emlékhely,
10. egyéb múzeum.

Ez a felosztás is kevert szemléletű, a szakterületi és a regionális szemlélet, valamint a mobil és immobil történeti emlékek csoportjai keverednek benne, így nem igen alkalmas a hazai honosításra.

A csoportosítás elvi rendszerei után tekintsük át a hazai múzeumi létesítmények elmúlt 20 évben történt számbeli változásának folyamatát.

A működési engedélyekben ma nem az alapítást, hanem a minisztériumi engedélyezést, a Múzeumi Anyakönyvbe történt bejegyzést tekintjük a regisztrálás dátumának. A tvr. ugyan előírja, hogy a múzeumi létesítmény számára a működési engedélyt a szervezés megkezdésével egy időben kell megkérni, ám ez az esetek többségében nem így történik. Addig viszont nem lehet egy létesítményt anyakönyvi nyilvántartásba venni, amíg a működési engedély tartalmának megfelelő alapvető adatok nem állnak rendelkezésre.

A létesítményi struktúrában a 20 év folyamán az *országos* és a *megyei múzeumok* száma nem változott.

Az országos múzeumok között a tényleges szám 1995-ben csak 14 lesz, mert a korábbi Magyar Munkásmozgalmi Múzeum (jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeuma) az idei évben már teljesen beolvadt a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe. Ez a létesítmény a jövőben múzeumi kiállítóhelyként szerepel a nyilvántartásban.

A *szakmúzeumoknak* több mint fele ipar- és technikatörténeti profilú. Nagyobb részük önálló, néhány a megyei múzeumi szervezetekhez tartozik. Esetükben a legégetőbb gond, hogy egy részük jövője a minisztériumi költségvetési támogatás szűkülésével, megszűnésével, illetve a privatizáció folytán bizonytalan. A privatizációval az is probléma, hogy egyrészt a muzeális műtárgyak vagyonérték szerinti felértékelésére nincs semmilyen korábbi hazai gyakorlat, másrészt a műtárgyak tulajdonosának egyértelmű meghatározása sem mindig történik meg. A múzeumi létesítmény jogi személyiségének elismeréséhez a művelődési kormányzat által kiadott múzeumi működési engedélyt – főként a pénzügyi szervek – nem tekintik érvényesnek.

A *megyei múzeumi szervezetek* rendszere szintén kérdéses pontja a múzeumügynek. E szervezet-típus a tanácsok önállóságának erősítése során, a 60-as évek múzeumi decentralizálásakor alakult ki. A nagyobb, régibb és helyi alapítású múzeumok az erősebb lokálpatrióta hagyományokkal rendelkező települések esetében konfliktusok kiváltói mind a megyei múzeumi szervezet és tagintézményei, mind az önkormányzat és a megye között. Ezért a megyei múzeumi szervezeti rendszer bomlása az elmúlt évben számos helyen megindult. Az okok között az említett tulajdonosi szemponton túl az is szerepel, hogy helyenként maguk a megyei közgyűlések igyekeznek megválni egyes taglétesítményeiktől, mert gazdálkodási gondjaikat így könnyebben tudják megoldani. Láthatunk példát a megyei és a települési önkor-

mányzat közös fenntartási szerepvállalására is. A megye és a település közötti feszültség megjelenésének egyik formája a megyeszékhely önkormányzatának a megyei múzeumi szervezettől elkülönülő múzeumalapítási szándéka. Hasonló nézeteltérések oda is vezethetnek, hogy egy-egy megyében a megyei múzeumi szervezeten kívül más, közvetlenül megyei fenntartású múzeumi létesítmény is működik. Újabban közhasznú társaságok veszik át a részben vagy egészben múzeumi kiállítóhelyként működő létesítmények üzemeltetését. Mindenesetre az új múzeumi törvénynek ebben az egyre bonyolultabbá váló ügyben is rendet kellene teremtenie.

A *tájmúzeumok* nagyobb része a megyei múzeumi szervezetek taglétesítménye. A fent említett önállósodási törekvések főként ezek esetében jelentkeznek. Az elmúlt 4-5 évben kb. 15%-uk került a helyi önkormányzatok fenntartásába.

Dinamikáját illetően a *szakgyűjtemények* növekedése volt a legintenzívebb. E kategóriába főként az ipar- és technikatörténeti gyűjtemények tartoznak. Tudjuk, hogy a létező, de nem engedélyezett gyűjtemények száma még igen jelentős. Az engedélyezési kérelem benyújtá-

Múzeumi létesítmények számának alakulása az anyakönyvezés kezdetétől napjainkig – múzeum típusok szerint – 5 évenként (1975–1994)

kategória/év	1975	1980	1985	1990	1994
I. országos múzeum	15	15	15	15	15
szakmúzeum	22	24	29	31	31
megyei múzeum	19	19	19	19	19
tájmúzeum	55	61	67	74	75
II. helytörténeti gyűjtemény	36	41	55	71	81
szakgyűjtemény	18	34	61	82	83
egyházi gyűjtemény	14	15	17	20	29
III. emlékmúzeum,					
muzeális emlékhely	64	74	79	84	75
múzeumi kiállítóhely	131	199	278	347	345
magángyűjtemény	0	0	4	11	12
összesen	374	482	624	754	765

sának fő gátja részben az, hogy a gyűjtemények tulajdonosai idegenkednek az anyagot nyilvánosság elé tárni, másrészt a gyűjteményi anyagok tulajdonjogi helyzete tisztázatlan, a fenntartás megoldatlan. Az elmúlt 5–6 évben több szakgyűjtemény került át a korábbi vállalati tulajdonból alapítványi fenntartásba.

Az *emlékmúzeumok*, *muzeális emlékhelyek* kategóriájában az elmúlt 20 évben 27-et alapítottak, 16-ot (ebből 11-et 90–94 között) megszüntettek. Az előző rendszer által preferált munkásmozgalmi emlékhelyek többségét zárták be.

A *múzeumi kiállítóhelyek* teszik ki a magyarországi múzeumi létesítményeknek közel a felét. Ezek jórészt a nagyobb múzeumok fiái. A kiállítóhelyek közül számos nem tartozik múzeumhoz, főként a kis települések önkormányzatai által fenntartott létesítmények. Ezek valójában nem is kiállítóhelyek, hanem jórészt helytörténeti gyűjtemények, falumúzeumok, tájházak, melyek gyűjteményi anyaga általában nem gyarapszik. E kate-

Szerkesztői megjegyzés

Hazánkban, ha a múzeumi létesítmények „lúzlottan magas” száma kerül szóba – elsősorban gazdasági szempontú megközelítésben – azonnal ideges magyarázkodásba kezdenek a szakemberek: az „igazi” múzeumok száma sokkal kevesebb, nem kell „megijedni” a statisztika adataitól, stb. stb.

Érdekes módon a múzeumaik és a lakosság száma tekintetében is azonos nagyságrendű, közelebbi és távolabbi európai államokat (pl. Ausztria vagy Hollandia) egyáltalán nem zavarja ez az arány. Aból indulnak ki, hogy a muzeális láttnivalókat kínáló, közönséget vonzó létesítmények száma és látogatottsága fokmérője az ország kulturáltságának, mind a „kínálat”, mind a „kereslet” szempontjából nézve.

Mi pedig mintha szégyellnénk, hogy múzeumlátogatóink jelentős tömegei múzeumi kiállítóhelyeket, emlékmúzeumokat keresnek fel és nem „igazi” múzeumi intézményeket. Mintha nem a krónikus múzeumi helyhiány kényszerítette volna ki a „filiák” létesítését; mintha nem a régészeti, néprajzi, történeti – újabban már a természettudományi – muzeológia fejlődése eredményezné az „in situ” bemutatóhelyeket; mintha nem a műemlék-helyreállítás és hasznosítás egyik legpraktikusabb megoldását kínálná, hogy falai közé muzeális értékek kerüljenek. Ehhez még hozzá kell vennünk a lokálpatrióta kezdeményezéseket, ipari-műszaki gyűjtemények alapítását, stb.

Világtenenciáról, egyidejűleg sajátos magyar megoldási változatokról

góriában 20 év alatt 37 létesítmény szűnt meg, ebből 28 1990 óta.

Az *egyházi gyűjtemények* körében 1992-től figyelhető meg jelentős számbeli gyarapodás. (E gyűjteménytípus – mint fentebb említettük – a múzeumi törvény egy sajátos, ideologikus eredetű fogalomzavarának terméke.) A rendszerváltozást követően a jórészt korábban is létező gyűjtemények múzeumi működési engedélyt kértek. A katolikus egyház gyűjteményeinek esetében az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ szakfelügyeleti munkájának eredményét kell látnunk a fellendülésben.

A *magángyűjtemény* kategória sem szakmai, hanem tulajdonjogi minősítés. Szinte kivétel nélkül szakgyűjte-

menyek. Igen jelentős az engedély nélküli magángyűjtemények száma. Tulajdonosaiknak valójában nincs is semmilyen érdekük a tekintetben, hogy ezeket regisztráltassák. Az esetek jelentős részében inkább tartanak attól, hogy a hatósági engedélyeztetéssel a kívülállók beleszólását teszik lehetővé gyűjtési tevékenységükbe. Másrészt az engedély meglétéből vagy hiányából valójában sem előnyük, sem hátrányuk nem származik. Ha végleges megfogalmazást nyer az új múzeumi törvény, szükség lesz a múzeumi létesítmények anyakönyvi nyilvántartásának, működési engedélyeinek teljes revíziójára. Ennek előfeltétele, hogy a törvény egyértelműsítse a muzeális létesítmények tulajdonjogi helyzetét. Most a működési engedélyhez, illetve a múzeum alapításához semmilyen tulajdonjogi nyilatkozat nem szükséges (csak fenntartói). Jelenleg az intézmények elhelyezéséről szolgáló épületek tulajdonosi, fenntartói, kezelői, használati jogának kérdése – főként a tájmúzeumok kategóriájától lefelé – nagyon sok helyütt tisztázatlan. A gyűjteményi műtárgy-anyag tulajdonlása sem tisztázható addig, amíg a megyei múzeumok egy-egy település múzeumi létesítményének fenntartói is. Azért sem beszélhetünk világos helyzetről e tekintetben, mert a fenntartó fogalmába nyelvi aligha tudjuk beleérteni a gondviselő tulajdonos fogalmát és mentalitását.

Jelentősebb új múzeumi létesítmények 1990–1994

1990
Budapest: Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum – szakgyűjtemény

1991
Budapest: Telefónia Múzeum – múzeumi kiállítóhely
Siófok: Kálmán Imre Emlékmúzeum – helytörténeti gyűjtemény

1992
Pécs: Schaár Erzsébet: Utca – szoborkompozíció – múzeumi kiállítóhely
Kalocsa: Római katolikus Érseki Kincstár – egyházi gyűjtemény
Békéscsaba: Munkácsy Mihály Emlékház – múzeumi kiállítóhely
Győr: Római katolikus Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár – egyházi gyűjtemény
Gyöngyös: Szent Bertalan Templom kincstára – egyházi gyűjtemény
Szentendre: Városi Tömegközlekedési Múzeum – szakgyűjtemény
Paks: Képtár – szakgyűjtemény
Szombathely: Római katolikus Egyházmegyei Gyűjtemény – egyházi gyűjtemény

1993
Budapest: Ludwig Múzeum – szakmúzeum
Fertőrákos: Mithras-szentély – múzeumi kiállítóhely
Vác: Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei

Gyűjtemény
– egyházi gyűjtemény

1994
Miskolc: Galéria, Kondor Béla és Szalay Lajos állandó kiállítóhely – múzeumi kiállítóhely
Győr: Városi Művészeti Múzeum – múzeumi kiállítóhely
Eger: Római katolikus Érseki Gyűjteményi Központ – egyházi gyűjtemény
Paks: Városi Múzeum – tájmúzeum

Megszüntetett „mozgalmi” létesítmények 1990–1993

1990
Budapest: Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának emlékmúzeuma

1991
Seregélyes: Münnich Ferenc Emlékiállítás

1992
Szöny: Dobi István Emlékház
Karancsberény: Nógrádi Partizáncsoport Emlékmúzeuma

Budakeszi: Pest megyei Internacionalisták Múzeuma
Kaposvár: Latinca Sándor Emlékszoba
Nagybajom: Felszabadulási Emlékház
Rum: Fürst Sándor Emlékház
Szombathely: Forradalmi Múzeum

1993
Harkány: I. Bolgár Hadsereg Múzeuma

The Development of the Number of Museums in the last Twenty Years in Hungary

The Law on Museums adopted in 1963 sorts the museums as follows: I. museums: national museum, specialized museum, county museum, regional museum; II. museological collections: local history collection, specialized collection, ecclesiastical collection; III. memorial museum, memorial place, museum exhibition room. These categories are mixed, approaching from the point of view of locality, profession and ownership.

The number of national and county museums has not changed during 20 years. The museum exhibition rooms have kept their numerical superiority.

In recent years the support in the maintenance of the industrial- and technical museums have decreased because of the narrowing of the state budget and the privatization of the state owned companies.

The memorial museums with the themes of the labour movement have ceased to exist. The number of ecclesiastical museums has more than doubled. The number of licensed private collections is low. It is not in the interest of the private collectors to get included in the circle of registered institutions.

The most important requirement from the new law on

múzeumok kategóriájától lefelé – nagyon sok helyütt tisztázatlan. A gyűjteményi műtárgy-anyag tulajdonlása sem tisztázható addig, amíg a megyei múzeumok egy-egy település múzeumi létesítményének fenntartói is. Azért sem beszélhetünk világos helyzetről e tekintetben, mert a fenntartó fogalmába nyelvi aligha tudjuk beleérteni a gondviselő tulajdonos fogalmát és mentalitását.

Érdek és érték

Füköh Levente

Lehet, hogy egyesek érdeklődve, mások értetlenül olvassák a fenti címet, de kifejezőbb szavakat nehéz lenne találni arra az összetett munkára, melyet a Közgűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete (KKDSZ) fejt ki immár hatodik éve.

A KKDSZ eredetét arra az állásfoglalásra vezeti vissza, mely a mindmáig emlékezetes ún. 40%-os bérharc során született (1988), s mint ahogy Darkó Jenő a KKDSZ első soros elnöke fogalmazott: „*a konszenzus és a szolidaritás jegyében a négy szakma: a levéltárosok, a könyvtárosok, a múzeumi és közművelődési dolgozók között megkötött szövetség erősnek bizonyult*”.

Ez az első közös fellépés – úgy tűnik – alapvetően meghatározta a formálisan 1989. áprilisában megalakult, akkor még négy tagozatból álló szakszervezet arculatát, munkastílusát. Már a kezdetekkor világhosszúvá vált, hogy nem elegendő csak a munkavállalói érdekképviselet ellátása, hiszen a munkavállalás feltétele a munkahely megléte, minősége. Ennek szellemében került az *Érdek* mellé az *Érték*, s a sorrend bármikor felcserélhető.

E szemléletet sokan és még ma is vitatják, de előbb-utóbb be kell látni, hogy a sajátos hazai jogalkotás következtében a szakmai szervezeteknek nincs lehetőségük az érdemi érdekérvényesítő munkára.

museums under preparation is to clarify the right of ownership of the objects of art, the obligations of the maintainer and the questions of professional supervision.

Ennek a felismerésnek az eredménye az az igen jó kapcsolat, mely a múzeumi szakterület másik (elsősorban szakmai) érdekképviselői szervezetével, a Pulszky Társasággal az elmúlt évek során kialakult.

Ha részletesen át akarnánk tekinteni a KKDSZ tevékenységének elmúlt öt évét, igen hosszas felsorolásokra lenne szükség. Ha váltakozó hatékonysággal is, de megalakulása óta folyamatosan ott található a magyar szakszervezeti mozgalom élvonalában. S hogy néha úgy tűnik, mintha tevékenységünket „mókuskerekben” végeznénk, arról nemcsak a KKDSZ tehet. Gyakran a szociális partnerek (a munkáltatók és a kormányzati szervek képviselői) konszenzus készségének hiánya az ok. Szemléletesen tükrözi ezt a helyzetet az alábbi gondolatsor, mely az 1990. februárjában útjára indult információs lap (Érdek és Érték) bekezdésében került megfogalmazásra, de ma is ugyanúgy érvényes: *„A felelősség immár nem a szervezeti csúcsokra korlátozódik csupán. A mindennapok nehézségeiben, a súlyosbodó gazdasági és társadalmi körülmények között megnőtt a munkavállaló egyéni felelőssége. Minden egyes dolgozónk személyes munkahelyéért – a tervbe vett leépítéssel szemben – a harc most már a kormányzat „jóakaratából” a munkahelyekre tevődött át...”*

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül tekintjük át a KKDSZ történetének eddigi legfontosabb állomásait.

1989. április 8-án alakult meg önálló, pártoktól, kormánytól, munkáltatói szervezetektől független, ágazati érdekképviselőt ellátó programmal. Vezetőit a küldöttek titkos szavazással választották. Az új elnökség tagjai korábban nem voltak vezető szakszervezeti tisztségviselők. Az országos titkári munkakört Vadász János töltötte be az első ciklusban, a soros elnöki posztot az elnökséget alkotó négy – szövetségre lépett – szakma reprezentánsai felváltva látták el.

Az első jelentősebb feladat az önkormányzati törvény előkészítésében való részvétel. Igen jelentős, a munkavállalói biztonságot és szervezeti struktúrát is érintő javaslatokat tettünk, melyek pártcsatározások során erőteljesen módosultak. Az időközben részben kezdeményezéseink nyomán is módosított törvényt ma sem tartjuk jónak, több vonatkozásban (tulajdon, fenntartás, finanszírozás) ma sem egyértelmű, így szabályozásra alkalmatlan.

A KKDSZ 1990. áprilisában nyílt levéllel fordul a miniszterelnökhöz, melyben többek között a nemzeti értékeket őrző, gyarapító intézmények gazdasági helyzetére hívja fel a figyelmet.

Az elnökség és az Országos Szakértői Tanács kezdeményezéseként tervezet formában elkészül a „Törvényjavaslat a nemzeti kulturális intézményekről”, (ez a későbbiekben szaktörvényekké módosult), melyet eljuttattunk 74 országgyűlési képviselőhöz.

Megkezdődött az új múzeumi törvény előkészítése, melynek főbb tartalmi szempontjaihoz számos szakember küldte el javaslatát (Érdek és Érték 2. évf. 5–6. sz.). 1991 újabb jelentős sikert hozott a bérharc területén: a KKDSZ *„kiverekedte, hogy az 1991. évi költségvetés – a központi forrás teljeskörű biztosításával – 30%-os bérfeljesztést juttasson a közgyűteményi és közművelődési intézmények munkavállalóinak.”*

Megjelenik az Országos Ügyvivői Tanács által megfogalmazott program „Küzdelem a talpon maradásért” címmel, mely a magyar kulturális intézményrendszer megővése érdekében fogalmazódott.

Megalakul a KKDSZ Akadémia, melynek célja a szakszervezeti munkát végző kollégák továbbképzése.

Megalakul a SZEFE (Szakszervezetek Együttműködési Fóruma), amelynek alapító tagja a KKDSZ.

Az ötödik tagozat (nyugdíjasok) kezdeményezésére létrejött a „Nyugalmasabb évekért” Alapítvány, melynek célja a KKDSZ-hez tartozó nyugdíjasok helyzetének javítása.

Megkezdődik a megyei irodák kialakítása.

Újabb sikerek az 1992. évi költségvetési törvény megalkotásában: *„Több állami támogatás, nagyobb bérfeljesztés, részleges adómentesség”*. Sikert ért megemeltetni a kulturális normatívát, kiharcolni 10% bérautomatizmust és az SZJA-ból leírható 100 ezer forintot.

1993-ban első alkalommal került sor Közalkalmazotti Tanácsi választásokra. A KKDSZ az országos abszolút sorrendben a hatodik helyen végzett, szakmascsoportjában kimagasló eredményt (70%) ért el.

Hosszú küzdelmek árán sikerült intézményeinkben létrehozni a működőképes közalkalmazotti tanácsokat.

1993. május 17-én a kormány a törvény ellenére nem adja meg a KJT-ben meghatározott béreket, pótlékokat. Válaszul a KKDSZ, PSZ, PDSZ június 1-jén tüntetést szervezett. A demonstrációs mintegy 20 000 munkavállaló vett részt. Létrejön a Közalkalmazotti Sztrájkbizottság.

Megkezdődnek az ún. „F kategóriás perek”.

A KKDSZ képviselői bekerülnek a NKA (Nemzeti Kulturális Alap) szakmai kollégiumainak bizottságaiba.

Megkezdődik a KKDSZ Kiadó. Kiadványai (az ún. lila könyvek) igen népszerűek, hiánypótlók.

Elkészül a KKDSZ és a Levegő Munkacsoport ajánlása az 1994. évi költségvetési törvényjavaslatához. Az 1994-ben sorra kerülő országgyűlési választások alkalmával a KKDSZ nem támogat egyetlen politikai pártot sem. Új szakaszába lép a szaktörvények előkészítése.

Megtörténik a KJT módosítása, melynek munkálatairól az Érdek és Érték részletesen beszámol három cikkben: *„Ezt akartuk”, „Ezt akarták”, „Ez lett belőle”* címmel. Elkezdődik a III. Kongresszus előkészítése, a KKDSZ új alapszabálytervezetének kidolgozása.

1994. április 8-án a KKDSZ III. kongresszusa elfogadja az új alapszabályt, programját és megválasztja az új elnökséget. A KKDSZ elnöke öt évre szóló kongresszusi megbízás alapján Vadász János.

Létrejött további két társadalmi alelnöki munkakör. A tagozatok száma nem változott.

Megtörténik az „Állásfoglalás” megfogalmazása a társadalmi-gazdasági megállapodásról. A követelések között megfogalmazásra kerülnek az alábbiak: foglalkoztatási biztonságot, differenciált bérrendszert, a versenyszférához közelítő jövedelmi viszonyokat. Elkészül a javaslat az 1994. évi állami pótköltségvetéshez.

E rövid, vázlatos felsorolás csak felszínes képet adhatott arról a munkáról, melyben kollégáink százai vesznek részt nap mint nap: a munkahelyeken, az önkormányzatoknál vagy a látványosabb külsőségekkel járó országos fórumokon.

Interest and Value

The Trade Union of Workers of Public Collections and Education (KKDSZ) was established in April, 1989. It coordinates the representatives of four professions: the employees of archives, libraries, museums and cultural centres.

It considers the establishment of legal security of employees as its primary task. It uses its licences for the interest of this in the field of legislation concerning the world of labour and makes serious efforts for the creation of the professional legislation assuring the institutional stability and that of the professional staff.

At present it has 10 000 members of the about 22 000 employees working in the field of its representation.

The KKDSZ, as a representative trade union, is member of the Hungarian systems of interest-reconciliation at different levels.

After World War II, the importance of international professional organizations has increased. Besides the intergovernmental cooperation both the UN and the UNESCO have urged on the creation of non-governmental professional organizations (NGOs). One of them is the International Council of Museums, the ICOM. For a long time the Chairman of the Hungarian National Committee of this organization was Mr. Ferenc Fülep, the Director General of the Hungarian National Museum. The author, who took over this position after 1986 and has functioned for 6 years, had earlier been a member and the chairman of the International Committee of Literature Museums. As a member of a professional community, considered in the world of museums as exclusive and special, he has discovered new possibilities in the framework of the

Az ICOM – IATM vezetőségi ülése Budapesten, 1984

The ICOM – IATM meeting in Budapest, 1984

Az ICOM-ról – elfogultan

Taxner-Tóth Ernő

A második világháború után megnőtt a nemzetközi szakmai szervezetek jelentősége. A kormányközi együttműködés mellett az ENSZ és az UNESCO egyaránt szorgalmazta nem-kormányzati szakmai szervezetek (NGO) alakítását. Az UNESCO keretébe tartozó nem-kormányzati szervezetként jött létre a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa, az ICOM. Magyarország 1954-ben lett tagja, képviselőt a múzeumi főosztály vezetőjére, Fülep Ferencre bízták, aki később – immár a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójaként – korai haláláig a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke maradt.

A múzeumi világszervezet egyrészt 85–90 nemzeti, másrészt 20–25 nemzetközi szakmai – továbbá 10 „csatlakozott” nemzetközi szakmai – bizottság összefogója. Legfőbb szerve a három évenként – változó helyszíneken – megrendezésre kerülő közgyűlés. Itt választanak elnököt, két alelnököt, öt tagú Végrehajtó Bizottságot és kincstárnokot. (A nemzeti bizottságoknak 5-5, a nemzetközi bizottságoknak 2-2 szavazata van.) Ekkor választják meg az évente ülésező, a nemzeti és nemzetközi bizottságok elnökeiből álló Tanácsadó Bizottság elnökét is, aki – a Végrehajtó Bizottság által kinevezett

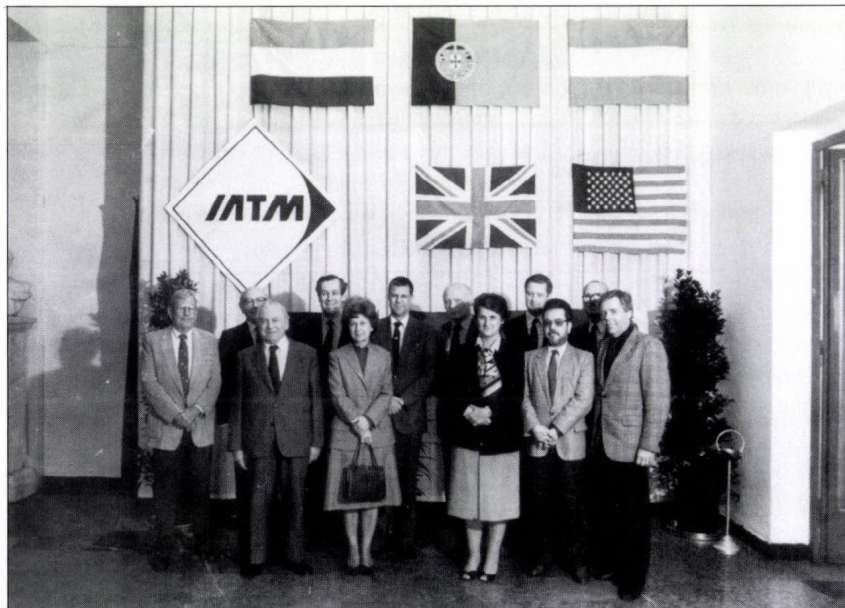
főtítkárral együtt – hivatalból tagja az elnökségnek. Az UNESCO magáénak tudja az ICOM-ot, titkárságának párizsi irodaházában ad helyet, főigazgatója általában részt vesz a közgyűléseken, illetékes képviselői a Tanácsadó és Végrehajtó Bizottság ülésein. Az UNESCO adja ki (az ICOM véleményével nem sokat törődve) a MUSEUM – újabban MUSEUM INTERNATIONAL – című folyóiratot és jelentős pénzügyi támogatást nyújt a világszervezet működéséhez, dokumentációs központjával együtt, amit mi magyarok nem nagyon használunk. Az ICOM további anyagi forrásai a hat-nyolc ezer muzeológus és több száz intézmény tagsági díjaiból gyűlnek össze. Ehhez járul időnként némi kormányzati támogatás (főleg a franciáktól), valamint az ICOM Alapítvány által kezelt adományok hozadéka.

Az ICOM magyar tagsági díjait sokáig a kulturális tárca fedezte, s ezzel együtt fenntartotta magának a tagok kijelölésének a jogát is. Számukat 1977-ben húszban határozták meg. Többségük országos múzeumok főigazgatója volt.

Fülep Ferenc igen eredményesen képviselte Magyarországot a múzeumi világszervezetben. Személyesen nagy tekintélynek örvendett, kétszer a Végrehajtó Bizottság tagjai közé választották, szakértőként (az UNESCO költségén) több külföldi megbízást teljesített. Neki köszönhető, hogy az ICOM Végrehajtó Bizottsága (példátlan módon!) engedélyezte, hogy négy magyar múzeum forintban fizethesse intézményi tagdíját. Ezt az összeget külön bankszámlán őrizték és néhány magyarországi ICOM rendezvény támogatására, illetve ICOM kiadványok készítésére fordították.

A múzeumi világszervezet munkájában Fülep Ferenc mellett mások is kiemelkedő szerepet játszottak. Czére Bélának, a Közlekedési Múzeum egykori főigazgatójának kezdeményező szerepe volt a Közlekedési Múzeumok Nemzetközi Bizottságának a megalakításában. (Igaz: az IATM – homályos okból – úgynevezett „csatlakozott” szervezet az ICOM-ban.) Éri István fő szervezője és kiadója volt a húsz nyelvű muzeológiai szótárnak. A múzeumokban dolgozók azonban nem sokat hallhattak az ICOM-ról, legfőképpen nagyobb rendezvényeinek híre került néha nyilvánosságra. Pedig a világszervezet három évenként rendezett közgyűlésein érdekes határozatokat hozott, fontos szakmai kérdéseket vitatott meg. (A volt MRMK magyar fordításban közreadta az 1977-es moszkvai, az 1983-as londoni, az 1986-os Buenos Aires-i közgyűlések teljes anyagát a FIGYELŐ 7., 13., 17. számaiban.)

A közgyűléseken ezernyi muzeológus vesz részt a tagországokból. Magyarország – és a többi „szocialistának”

nevezett ország – képviselőjében 1989 előtt általában két-három múzeumi vezető jelenhetett meg, természetesen a minisztérium költségén. A tagság és a részvétel korlátozása megfelelt a politika szándékainak de hozzátartozott a devizahiány is: tagdíjak és részvételi költségek fedezete csak a minisztériumokban állt rendelkezésre.

E sorok írója évtizednyi múzeumi munka után 1977-ben hallott először az ICOM-ról. Mielőtt azonban ennek történetére kitérnék, hadd mondjam el, hogy amikor 1988-ban – már a Magyar Nemzeti Bizottság elnökéként – azt nyilatkoztam az NDK kulturális minisztériuma nemzetközi osztálya fiatal munkatársnőjének, hogy nálunk az ICOM ügyeibe feletteseink nem szólnak bele, nagy megdöbbenést keltem. Egyrészt nem akarta elhinni, másrészt a leghatározottabban helytelenítette. Az ICOM tagság, a nemzetközi szervezetben való munka politikai kérdés – magyarázta. Ők bizony szóvá is fogják tenni a magyar partnerüknél ezt a lazaságot, az én eltévelyedtségemet, hacsak nem nyelvi félreértésről van szó – tette hozzá engedékenyebben.

Politikai indíttatású volt az is, hogy az európai „szocialista országok” ICOM elnökei – Románia kivételével – évente találkoztak, igyekeztek egységes álláspontot kialakítani a világszervezet ügyeiben. E találkozók főleg abból a szempontból voltak fontosak, hogy egyeztették a nemzetközi bizottságokban megszerzendő pozíciókkal kapcsolatos taktikát.

A helyzet komikuma abban áll, hogy az NDK „politikusi” fölfogásának éppen én voltam az első magyar haszonélvezője. Az NDK külpolitikai elismertsége körüli viták miatt, valóban fontos kérdés volt jelenlétük és szereplésük e nem-kormányzati nemzetközi szervezetben. Tudatosan fölépített ICOM munkájuknak egyik fő célja az volt, hogy megszerezzék Berlinnek vagy legalább Drezdának az 1986-os közgyűlés rendezési jogát, ami kis híján sikerült is. Az előkészületek sorába tartozott, hogy az 1977-es Moszkva–Leningrád-i közgyűlésre megtervezték egy új nemzetközi bizottság – az irodalmi múzeumok nemzetközi bizottságának – megalakítását. (Az ICOM – akkoriban – harminchat nemzetközi bizottságának szavazata fontos volt a Tanácsadó Bizottság ülésén, a közgyűlések helyszínének kijelölésében.) 1977 tavaszán magasrangú és befolyásos tisztviselőkből álló NDK küldöttség járt a Petőfi Irodalmi Múzeumban, hogy biztosítsa a magyar részvételt e bizottság megszervezésében. A terv arra épült, hogy mivel ilyen típusú nagyobb intézmények elsősorban a „szocialista országokban” működtek, a bizottság elnöke ezekből kell, hogy kikerüljön. Az irodalmi múzeumok ugyanis Nyugat-Európában vagy könyvtárak vagy levéltárak részei, illetve kis emlékházak. Az NDK kezdeményezésű új nemzetközi bizottság elnökének eredetileg a magyar irodalmi múzeum főigazgatóját szemelték ki. Időközben azonban az oroszul, németül, franciául beszélő Illés Lászlót leváltották, utóda pedig nem tudott nyelveket.

Az NDK azonban nem szűnt meg szorgalmazni a Petőfi Irodalmi Múzeum belépését. Így lettem végül 1978-ban a főigazgató helyett ICOM tag. Később a múzeumi osztály akkori vezetője – Kovács Tibor – minisztériumi pénzből azt is biztosította, hogy eljussak az Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Bizottsága üléseire, bekapcsolódhassak az érdemi munkába is.

Az Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Bizottsága 1977-ben megválasztott NDK-beli elnökének – az ICOM szabályok szerint lehetséges – 2x3 éves megbízatása 1983-ban lejárt, és a londoni közgyűlésen engem választottak utódjának. Mivel az egyik nemzetközi bizottság elnökéként tagja voltam a Tanácsadó Bizottságnak, 1984-ben Fülep Ferenc velem képviseltette magát Párizsban, majd megválasztott a magyar bizottság titkárnak. Váratlan halála után még ebben a tisztségemben vettem részt az 1986-ban Buenos Airesben rendezett közgyűlésen, majd megválasztottak a Magyar Nemzeti Bizottság elnökének. A magyar minisztérium drágának minősítette a részvételt, Éri Istvánnal – az akkor megjelent *Dictionarium Museologicum* szerkesztőjével – ketten az ICOM költségén jutottunk el Buenos Airesbe. Elnökként óriási szerencsém volt. Az ICOM vezetői (különösen Geoffrey Lewis elnök és Patrick Cardon főtitkár) akkoriban – 1983 és 1989 között – különös jóindulatot tanúsított irántunk. Ennek pedig a nehézkes, vitatható feladatkörű szervezetekben döntő szerepe van.

Az ICOM nehézkesen működő szervezet, hiszen döntéshozó szerve – a közgyűlés – csak három évenként ül össze és az ott szavazó mintegy ötszáz tag számánál fogva is alkalmatlan az alapvető kérdések értő megítélésére. Szavazataikat részben személyes tapasztalataik – vagy inkább: benyomásaik –, részben a nemzeti és nemzetközi bizottságok elnökeinek véleménye befolyásolja. Az érdemi döntéseket az évente háromszor üléselő Végrehajtó Bizottság hozza. Hatalmukat a Tanácsadó Bizottság lenne hivatott korlátozni, ez évente egyszer ül össze Párizsban 2-3 napra és idejét szinte teljesen lekötik a beszámolók, valamint a szabályzatok hosszadalmas vitái. A Végrehajtó Bizottság tagjai is eredeti hivatásukból élnek, hazájukban, munkahelyükön kell elsősorban feladataikat elvégezniük. A döntések előkészítője és a mindennapi munka tényleges tartalmának meghatározója a főtitkár, aki egyúttal (és természetesen) a titkárság irányítója is. Személyisége meghatározó. Az ICOM feladatairól és lehetőségeiről kialakított véleménye alkalmazkodik ugyan az elnök és az al-elnökök, valamint a befolyásosabb választott tisztségviselők fölfogásához, de nyilvánvalóan övé az irányító szerep.

A múzeumi világszervezet feladatköre – túl az alapszabályba foglalt és teljes mértékben elfogadható – által-

Az ICOM – IATM tanácskozásának résztvevői Budapesten, 1987.

The participants of the ICOM – IATM meeting in Budapest, 1987

world organization. Similarly, for the scholars in small professional fields the ICOM's international framework offers the most important possibility for the exchange of experiences. The new chairman initiated the development of the membership and established its organizational (and financial) conditions. His endeavours were supported by many, including the professional leadership of the Ministry. By 1992 the membership of the Hungarian National Committee has tripled, and it has become an independent organization with a charter, a bank account and independent budget. This way it was able to support the ICOM work of a great number of its members. Summing up his manifold experiences, the author considers his largest achievement that a resolution of the 1992 General Assembly qualifies the safeguarding of the cultural heritage of the ethnic minorities as an international objective.

nosságokon, erősen vitatott. Nyilvánvaló, hogy a világ nagy múzeumainak a nemzetközi együttműködés megvalósításához nincs szüksége erre a szervezetre. A nagy kiállítások, jelentősebb szakmai konferenciák szervezése közvetlen együttműködés alapján valósul meg. Kisebb múzeumok és anyagi vagy politikai okokból elszigetelt országok szakemberei azonban az ICOM különböző rendezvényein fontos kapcsolatokat alakíthatnak ki. Csak utólag látszik megdöbbenőnek, hogy a Magyar Nemzeti Bizottsággal jól együttműködő, a világszervezetben nyelvtudásával, mértéktartó állásfoglalásaival népszerűséget kivívó (1992-ben tiszteletbeli taggá választott) Irina Antonova (a szovjet ICOM „örökös”, de soha nem választott elnöke) volt a második világháború utáni „műkincsgyűjtés” fő szervezője, végrehajtója. Az eltulajdonított javak legértékesebb darabjait a vezetése alatt álló moszkvai Puskin Múzeumban őrzik, s ő a visszaszolgáltatás legkövetkezetesebb ellenzője.

A „szocialista országok” mindössze 10–20 tagdíjat fizettek be központilag az ICOM pénztárába, miközben Nyugat-Európából, az Egyesült Államokból országonként több száz muzeológus vállalta a fizetéséhez képest elfogadható nagyságrendű, világfölfogása szerint pedig magától értetődő tagsági díjat. Másfelől viszont – különösen a Szovjetunió és az NDK – szívesen és gyakran látta vendégül az ICOM vezetőit, vállalta konferenciák, ülések rendezését, mégpedig vagy ingyen vagy igen előnyös feltételekkel. Különösen az ICOM nemzetközi bizottságai és a Szovjet-blokk országai között alakult ki sajátos munkamegosztás: sok olcsó rendezvény valósult meg ezekben az országokban államköltségen, aminek fejében a nyugatiak vállalták az itteni szakemberek meghívását, tartózkodási (és néha uti-) költségeinek a biztosítását. Bizony, sokan voltunk e „rendszer” hasznélvezői. Az Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Bizottsága például minden második évben „szocialista” országban ülésezett. Cserében a nyugati országok rendezvényein vendégül láttak mindenhol egy-két szakembert.

Az ICOM kedvező fórumot kínál mindazoknak, akik múzeumelméleti kérdésekkel foglalkoznak. Ennek szakem-

berei ugyanis a nagyobb országokban is kevesen vannak, így érdemi eszmecseréket csak nemzetközi keretekben szervezhetnek. A múzeumelmélet sajátos részét művelik azok, akik a szervezési és szabályozási kérdésekre szakosodtak. Abban a kilenc évben, amíg tagja voltam az ICOM Tanácsadó Bizottságának, a legtöbb időt az alapszabály újabb és újabb változataira, valamint az Etikai Kódex elfogadására fordítottuk. Nagyon hasznos a Biztonságtechnikai Nemzetközi Bizottság munkája, amit az erre szakosodott világcégek is támogatnak. Kár, hogy Magyarország képviselője eddig csak egyszer vehetett részt ülésein. Fontos lehetne a kiállítás-cserék kérdéseivel foglalkozó nemzetközi bizottság is, amibe csak az utóbbi időben kapcsolódtunk be. Jelentős magyar részvétellel működnek viszont a dokumentáció és a restaurálás kérdéseivel foglalkozó nemzetközi bizottságok. A textil restaurátorok rendszeres tájékoztatóját Magyarországon szerkesztik és nyomtatják.

Véleményem szerint az ICOM tevékenységének legfontosabb része a nemzetközi bizottságokban megvalósuló munka. A restaurálás szakbizottsága mellett különösen azok végeznek pótolhatatlan tevékenységet, amelyek „kis” múzeumi szakterületeket fognak össze. A hadtörténet, a mezőgazdaság, a közlekedési, a hangszer, a kosztüm vagy az irodalmi muzeológia szakemberei még a nagy országokban is oly kevesen vannak, hogy érdemi vitákat csak nemzetközi szinten folytathatnak, a maguk munkájához új ötleteket leginkább csak külföldön találnak.

Az Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Bizottságában végzett munkám tette lehetővé, hogy eljussak Európa legtöbb irodalmi múzeumába, megismerkedjem a különböző országok legkiválóbb szakembereinek fölfogásával. Be kellett látnom, hogy az irodalmi múzeumnak azt a gyűjtemény-központú fölfogását, amiben hittem, a különböző országok szakemberei nem fogadják el. A „világ” számára az irodalmi muzeológia a kiállítások rendezésére és az ezekre épülő közönségkapcsolatokra korlátozódik. Márpedig az irodalom nem állítható ki. Befogadása olvasás, színelőadás, esetleg film, TV vagy hallomás útján történhet. A kézirat, a könyv, az illusztráció, az életrajzot és kultuszt szemléltető látvány a művek lényegéhez nem vezet el. A kiállítások nézője nem az olvasás kedvéért megy múzeumba. (A magyarító szövegek elkészítése mindig megoldhatatlan feladat elé állítja a rendezőt.) Az irodalmi muzeológia csődjének végső pontja a „könyvtárgy” kiállítása, ami nyújthat képzőművészeti élményt, az irodalom lényegét azonban, a szöveg befogadását tagadja. Ezzel együtt igen sokat tanultam az irodalmi múzeumokban megismert kiváló szakemberektől. Arra is rájöttem, hogy az írók életét, alkotói fölfogását nem érthetjük meg tárgyi vilá-guk ismerete nélkül.

Mint az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának titkára, majd elnöke, a tagság körének kitágítására, új és érdeklődő kollégák lehető legnagyobb számú bekapcsolására törekedtem. Már Fülep Ferenc életében lehetősége nyílt azoknak, akik devizában ki tudták fizetni a tagsági díjat, hogy az ICOM tagjai közé lépjenek. Éri Gyöngyi, F. Dózsa Katalin, Balázsy Ágnes, Járó Márta, Gát Eszter (majd később mások is) saját költségén megváltott ICOM

Nosztalgiautazás a helyiérdekű vasúton

Nostalgic ride on the local train

tagsággal kapcsolódott be a nemzetközi muzeológia szakmai életébe és szerzett komoly elismertséget. Mivel számolni kellett azzal, hogy a szükséges devizát kevesen tudják megszerezni, a tagság bővítéséhez más lehetőség kellett találni. Sikertült Patrick Cardon főtákar segítségével a Végrehajtó Bizottságot rávenni, hogy módosítsuk a Fülep Ferenc által kötött megállapodást. Vagyis ne csupán négy, hanem korlátlan számú magyar múzeum fizethesse forintban intézményi tagsági díját. E lehetőséggel az országos múzeumok döntő többségén kívül néhány megyei múzeumi szervezet is élt, ami megsokszorozta a tevékenységbe bekapcsolódók számát.

A főtákar és a Végrehajtó Bizottság természetesen tisztában volt vele, hogy kockázatos döntést hozott. Egyfelől a lehetőség kívánatos volt minden deviza gondokkal küzdő ország múzeumainak (ezért a korábbi szerződésre hivatkozva hangsúlyozták is kivételességét, viszont később alkalmazták Indiára is); másfelől az ICOM – érthetően – kapni is akart valamit az engedmény fejében. Hatalmas feladatot vállaltunk: az ICOM Alapszabályának és Etikai Kódexének kinyomtatását három nyelven, 12 000 példányban, majd postázását minden tagnak. Mindezt természetesen úgy, hogy a Nemzeti Bizottság mindössze néhány tag lelkesedésére támaszkodhatott, szervezete egyáltalában nem volt.

A nemzetközi szervezetek magyarországi tagdíjainak beszédését 1989 előtt szigorú törvények korlátozták. A minisztérium közgyűjteményi főosztályának hathatós segítségével azonban alapszabály szerint működő, felügyelet alatt álló társadalmi egyesületet alakítottunk, s némi banki jóindulattal folyószámlát nyitottunk. Ennek segítségével nem csupán vállalt kötelezettségeinket teljesíthettük, de kisebb „tökre”, ezzel önálló költségvetésre is szert tettünk. 1990 óta a hazai ICOM tagdíjakat a Nemzeti Bizottság gyűjti össze és utalja át egy összegben Párizsba. Tíz százalék a mi rendelkezésünkre áll.

Önálló költségvetésünk megalapozásához a minisztérium pénzügyi támogatása is hozzájárult. Emellett haszonnal bonyolítottuk le több nemzetközi konferencia szervezését. Ezek részvételi díjait devizában kértük, ezt az összeget bankszámlánkra helyeztük – amit az ICOM-tól kapott támogatás ürügyén nyitottunk – és a költségeket rendelkezésünkre álló forint tartalékunkból fedeztük. Olcsó konferenciáink külföldön népszerűek és sikeresek voltak. Tagjaink lelkes és áldozatos munkája pedig megtakarította a szervezési költségek jelentős részét, biztosította az elérhető legkedvezőbb feltételeket. Közben együttműködési szerződést kötöttünk az ICOM Francia Nemzeti Bizottságával évenkénti tanulmányutacserék biztosítására. Kezdeményeztük a közép-európai országok muzeológusainak rendszeres találkozóit. Elnökségem időszakában 1988 és 1993 között – följegyzéseim szerint – ötvenegy tagunk részvételét támogattuk vagy biztosítottuk különböző ICOM rendezvényeken. 1990 óta az ICOM közgyűlésein a korábbinál sokkal több magyar tag vehetett részt.

1986 után a Magyar Nemzeti Bizottság az ICOM alapszabálya szerint működött. Ennek megfelelően készült az első (azóta a hazai jog változása miatt elavult) hazai alapszabály. A korábbi egy, majd a titkárral két személyes vezetést elnökből, alelnökből és elnökségből álló

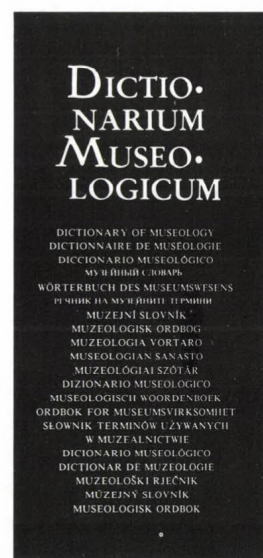
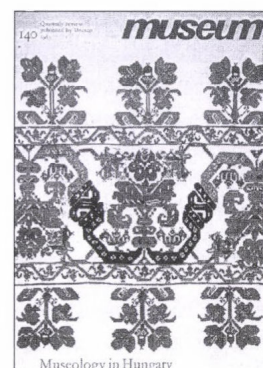
választott testület váltotta föl. E testület döntött minden fontos kérdésben és készítette elő az évenként megtartott közgyűléseket, ahol az elnök részletesen beszámolt a tagságnak a saját és a vezetőség munkájáról, külföldi utak támogatásáról, a bizottság anyagi helyzetéről. Minden tag lehetőséget kapott véleménye kifejtésére. A személyi és anyagi javaslatokat szavazás hagyta jóvá. 1989-ben újból megválasztottak a Nemzeti Bizottság elnökének, amiről az 1992-es közgyűlés után – az ICOM szabályainak megfelelően – lemondtam. Sajnálatos módon új elnök és vezetőség megválasztására csak egy évvel később került sor.

Elnökségem hat éve alatt a legnagyobb gondot az okozta, hogyan lehetne egyesek nemzetközi tapasztalatait a muzeológusok szélesebb körével megosztani. A konferenciákról és tanulmányutakról hazatérők készséget mutattak erre – és az éves közgyűléseken rövid összefoglalókra mindig sor került –, a „szakma” azonban elgondolkoztató közönyt tanúsított. Időnként kísérleteztünk ugyan úti beszámolók szervezésével, ezeken azonban alig néhányan jelentek csak meg. Az írásban közzétett fölhívásokról sincs jobb tapasztalatom. Néha még a Múzeumi Hírlevélben meghirdetett tanulmányútjaink is visszhang nélkül maradtak. Arra, hogy az ott közölt beszámolókat hányan olvasták, nincs adatom. Az ICOM működéséről, szabályairól eseményeiről azonban elkerülő tájékozatlanságot lehetett még a legutóbbi időben is tapasztalni.

Az ICOM 1989-es – hágai – közgyűlésén az angol Geoffrey Lewis helyére a Lengyelországban végzett, mali nemzetiségű múzeumigazgatót, Alpha Konarét választották elnökké. Utóda 1992-től az indiai Saroj Ghose. (Ekkor szűnt meg az a korábbi gyakorlat is, hogy az egyik alelnök mindig – ellenjelölt nélkül – szovjet volt.) Konaré köztársasági elnökké választása miatti visszalépése a jelöltségtől egyébként súlyos bonyodalmakat okozott az agyonszabályozott szervezetben. A kérdés megoldására egyszerűen nem volt előírás.

A nyolcvanas évek végén Magyarországnak komoly esélye volt arra, hogy megkapja az 1995-ös közgyűlés rendezési jogát. Mellettünk szólt, hogy Közép-Európában még soha nem volt ilyen rendezvény. Kétségtelen, pályázatunk benyújtásakor hibákat is elkövettünk. Olcsó és sok muzeológust vonzó, érdekes kongresszust akartunk rendezni. Saját anyagi gondjainkból kiindulva alighanem túlbecsültük a világ múzeumi szakembereinek takarékosági szempontjait. Az ICOM vezetői úgy vélték, egyrészt a rendezőnek több támogatást kell adnia, mint amennyit mi ígérni tudtunk, másrészt a résztvevők is lényegesen nagyobb költségeket vállalhatnak. Ráadásul szövetkezni akartunk Béccsel úgy, hogy a megnyitóra és a nemzetközi bizottságok üléseire Budapesten, a nagy létszámú rendezvényekre és a záró ünnepségre pedig az osztrák fővárosban kerüljön sor. A Tanácsadó Bizottság tagjainak többsége rokonszenvvel fogadta a tervet, s mi lebecsültük annak jelentőségét, hogy az ICOM titkárságnak a két városba költözés, valamint a nemzetközi bizottságoknak a város különböző pontjain lévő múzeumokba tervezett ülései gondokat jelentenek.

A Budapest–Bécs javaslattal a gazdag norvégiai olajváros, Stavangeré állt szemben. A mi bizonytalansá-

gunkkal, gyenge propagandánkkal ellentétben Stavanger már Hágában a Tanácsadó Bizottság minden tagját kis ajándékkal és a városról szóló tájékoztatóval lepte meg. Jelentős városi és kormányzati támogatást helyeztek kilátásba, a rendezvényeket pedig egyetlen helyszínre összpontosították. Itthon terveink iránt némi érdeklődést csak az IBUSZ és a MALÉV tanúsított, de az 1000–1500 résztvevőt kevesellték ahhoz, hogy jelentősebb anyagi támogatást adjanak. Az ország éppen az első szabad választással, majd az új kormány megalakítási gondjaival volt elfoglalva. A Tanácsadó Bizottság tagjainak Budapest és Bécs iránti érdeklődése ugyan arra készítette az ICOM főtitkárát és a Végrehajtó Bizottság egy tagját, hogy hozzánk (és Bécsbe) látogassanak a lehetséges helyszínek megtekintésére. Nem tudhattuk, hogy ekkor már elkötelezték magukat Stavanger mellett. Jellemző, hogy miközben a Tanácsadó Bizottság következő ülésén az első délelőttön a főtitkár még azt mondta, szükségesnek tartja néhány kiegészítő adatot kérni Budapestről és Béctől, a délutáni ülés végén – meghallgatásunk nélkül – bejelentették, hogy a Végrehajtó Bizottság Stavanger mellett döntött.

Az ICOM mindig gondosan kerülte a politikai állásfoglalásokat. Amikor a romániai falurombolás idején a Tanácsadó Bizottság ülésén föl akartam olvasni a Magyar Nemzeti Bizottság tiltakozó, figyelmet felkeltő levelét, nem kaptam szót és nem kaptunk választ. Fordulatot Dubrovnik lövetése hozott. Ez olyan fölháborodást okozott, hogy az 1992-es közgyűlés által elfogadott határozatba belekerülhetett egy mondat az etnikai kisebbségek kulturális örökségének védelméről. E mondat, „csak” egy nem-kormányzati nemzetközi szakmai szervezet állásfoglalása. De a maga nemében első és nyolcvanöt ország muzeológusai fogadták el. Az ICOM-hoz sok szép emlékem fűződik, de e mondatot tartom a legnagyobb sikeremnek. A határozat megfogalmazására választott bizottság elnöke ugyanis – írom szerénytelenül – én voltam.

Vendégségben a német ICOM bizottságnál

T. Balázsy Ágnes

1994-ben alakították meg az ICOM „Weimari Csoport”-ját a szlovák ICOM Bizottság által szervezett pozsonyi összejövetelen Ausztria, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Szlovákia és Szlovénia bevonásával, annak érdekében, hogy a felsorolt országok ICOM Bizottságai között szorosabb együttműködés alakuljon ki. Ennek az együttműködésnek a keretében szervezte meg a Német ICOM Bizottság elnöke, dr. Hans-Albert Treff és vezetőségének tag-

ja, dr. Michael Dauskardt azt a négy napos programot, amelyen Vámos Évával, az Országos Műszaki Múzeum főigazgatójával együtt vettem részt. (1995 október.)

A program fókuszában a műtárgyak védelme állt, ami magába foglalta a kiállítás, a raktározás és a restaurálás körét. A program anyagi részét a német belügyminisztérium fedezte, az osztrákokon kívül a csoport minden tagországa képviseltette magát.

Első utunk a vendéglátó dr. Dauskardt múzeumába, a *Westfáliai Szabadtéri Múzeumba* vezetett. 1960-ban alapították két westfáliai szabadtéri múzeum egyesítésével, 1973-ban nyitotta meg kapuit. Az épületek jelentős részét eredetiekből építették fel egy 2,5 km hosszú völgyben, illetve festői szépségű dombokon. A múzeum nemcsak a westfáliai népi és polgári építészeti emlékek megőrzésére hivatott, hanem a kézműves és élelmiszergyártó mesterségek bemutatására és továbbvitelére is vállalkozott. Ötven épületben hatvan mesterséget mutatnak be, közülük sokat állandóan ott dolgozó mesterek. A múzeum erőssége a kovács, fémöntő, illetve egyéb fémfeldolgozó mesterségek bemutatása, de készítenek cipőt, papírt, különböző nyomtatványokat, végeznek kékkfestést, tanulmányozhatók a fafeldolgozás, a kerámia és üvegekészítés módszerei, vásárolható saját füstölésű kolbász, pékáru, sajt és jövőre nyitják meg saját sörfőzdéjüket.

Jártunk a Dél-westfáliai Ipari és Kereskedelmi Kamara fémfeldolgozást tanító iskolájában, ahonnan a Szabadtéri Múzeum a kézműves utánpótlást kapja. Meglátogattuk továbbá a hágai táv-egyetem ama osztályát, amelyik a Westfáliai Szabadtéri Néprajzi Múzeum számára dolgozott ki olyan komputerjátékot, amely egy ifjú kovácsnak készülő céhinas tanulmányi idejét kívánja bemutatni.

A *Westfáliai Múzeumi Hivatal Központi Restaurátor Intézete* 1979 óta végzi el 200 westfáliai múzeum olyan konzerválási-restaurálási feladatait, amelyet a műtárgyat küldő múzeum maga nem képes megoldani. Közben restaurátorok gyakorlati képzését is ellátja. Az alapelképzelés kísértetiesen emlékeztet az 1960-ban Magyarországon létrehozott Központi Muzeológiai és Technológiai Csoportéra. A különbség az, hogy a múzeumok megfizetik a központ által végzett munkát, mind az anyagköltséget, mind a munkabért. Kérdésünkre, vajon a magánrestaurátorok nem jelentenek-e konkurenciát, azt válaszolták, hogy a létrehozó Westfáliai Múzeumi Hivatal rendszeres anyagi támogatást ad annak érdekében, hogy alacsony árakon dolgozhassanak. A megbízó múzeumoknak pedig megnyugtató, hogy magasszínvonalú, szakmailag ellenőrizhető munkát kapnak. A központ munkatársai kutatómunkát is végeznek, publikálnak, tagjai a nemzetközi szervezeteknek és rendszeres látogatói a nemzetközi rendezvényeknek. A központot egy műemlékegyüttesben hozták létre a gelsenkircheni Lüttinghof kastélyban és a hozzá csatlakozó épületekben. Nagy belső tér fogadja a műtárgyakat szállító teherautókat, klimatizált raktárakba kerülnek a restaurálásra és az elszállításra váró műtárgyak. Hét tágas, több helyiségből álló restaurátorműhely várja a fém, fa, bútor, üveg, kerámia, papír, bőr, textil tárgyakat, a festményeket és a kőszobrokat. Kémiai és műszeres laboratórium, fotóatelier, konyha és étkező,

The German National ICOM Committee invited members of the "Weimar Group" to a workshop 9–13 September 1995

The "Weimar Group" of ICOM was established in 1994 at the Pozsony Meeting of National ICOM Presidents from Austria, Czech Republic, Croatia, Germany, Hungary, Poland, Slovak Republic and Slovenia for improving the contact between these National Committees. In the frame of this cooperation the German ICOM Committee organised a program by Dr. Hans-Albert Treff president of ICOM-Germany and Dr. Michael Dauskardt member of the Directory Board. The program focused on museum environment including storages and exhibitions and conservation. The subject was studied in the Westfáliai Open Air Museum, the Conservation Institute of the Westfáliai Museum Office, the Rothstein Firm for Museum Showcases, the Rautenstrauch-Joest Ethnographical Museum in Cologne and the Museum of the History of Germany in Bonn.

valamint könyvtár és oktatóterem található még a rendkívül jól felszerelt komplexumban.

Műhelyenként egy-két, maximum három restaurátor vagy restaurátor tanuló dolgozik, közöttük kevés a diplomás. A tárgyrestaurátorok egyetemi képzése ugyanis nem megoldott Németországban. A különböző tartományok még mindig nem tudtak megegyezni egy közös, tárgyrestaurálást oktató egyetemi képzésben. Néhány egyetemen, pl. Stuttgartban van régészeti restaurálás, illetve papírrestaurálás tanszék, de a többi, ugyancsak kis számú oktatási program csak a főiskolai vagy felsőfokú tanfolyami színvonalat éri el.

A katalógusaiból ismert *Rothstein múzeumi vitrinkészítő* cégnél tett látogatásunk nagyon tanulságos volt. Azok az elvek, amelyeket Járó Márta kollégánk részletesen ismertet a „Klimatizáció, világítás és raktározás a múzeumokban” című könyvében, kivétel nélkül megvalósultak a cég által szériában vagy egyéni megrendelésre gyártott vitrinekben, raktári vagy kiállítási szekrényekben.

Először is a klíma: a fém aljzatú, üvegfalú és tetejű, szilikontömítéssel ellátott vitrinek hermetikusan záródnak. Alul (ez lehet derékmagasságban is), könnyen kivethető kazettákban helyezhető el a tárló stabil relatív légnedvességértéken tartásához szükséges mennyiségű szilikagél (Art Sorb). A megvilágítótestet vastag, a fényt a tárlóban egyenletesen szétszóró rácsozat, az UV sugarakat teljesen kiszűrő 3 mm vastag polikarbonát lap választja el a vitrin belső terétől. Az infrasarkanakat a vitrinből kifelé irányítják. Elzárkóznak a múzeumi kiállításokon egyre divatosabb irányított halogén lámpáktól. Ezek 6000 °K hőmérsékletű hőt sugároznak és gazdagok a látható sugárzás kék tartományában, amely energiájánál fogva nagymértékben hozzájárulhat a szerves műtárgyak lebomlásához, a színek kifakulásához. Az általuk alkalmazott vékony neoncsövek hőmérséklete maximum 3000 °K.

Hőre és fényre érzékeny műtárgyak kiállításához szál-optika megvilágítású vitrineket készítenek. Egy összesen 100 Watt teljesítményű fényforrással húsz, sőt több helyi világítást is el tudnak érni. A műtárgyvédelmi szempontokon túl, a szál-optikás megvilágítású tárlók nagyon elegánsak is. A Rothstein cég vitrinjei megrendelhetők vékony, csillogásmentes üvegből finoman összecsiszolt éllel. Termékei 80%-a egyedi megrendelésre készül.

A kölni *Rautenstrauch-Joest Néprajzi Múzeumot* 1906-ban hozták létre 10 000 egzotikus néprajzi tárggyal Indonéziából, Afrikából és az oszmán birodalomból. Ma 60 000 tárgyat őriz. A gazdag kiállítás láttán arra számítottunk, hogy korszerű raktárakat, kiszolgálóegységet látunk majd. Ehelyett egy drámai videofilm levetítésével kezdték azt a beszámolót, amely megdöbbentő hatással volt ránk. 1993 karácsonya előtt 2 nappal a Rajna vízszintje olyan magas volt, hogy a felemelkedő talajvíz elöntötte a múzeum alagsori raktárait. A polcokat ugyan letakarták műanyagfóliával, a tárgyak tehát nem lettek csuromvízesek, viszont szinte kivétel nélkül bepenészedtek. A Köln számos múzeumából ájtott kollégák segítségével kiürítették a raktárakat. Több, mint 32 000 penészes tárgyat raktak papírdobozokba. Arra, hogy bármilyen azonosítási módszert dolgozzanak ki,

nem volt idő, ezért ma felderíthetetlen, melyik dobozban mi van.

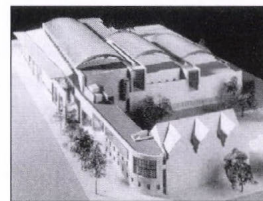
Maga a katasztrófa is hihetetlen volt. De talán még hihetlenebb volt hallani, hogy a múzeum semmilyen anyagi támogatást nem tud kapni Köln városától arra, hogy ez a páratlan gyűjtemény megkapja a megfelelő gombátlanítási kezelést és arra alkalmas raktárakban kerüljön elhelyezésre.

Tizenhatféle gombát azonosítottak a tárgyakon, de szerencsére egyik sem mérgező az egészséges, megfelelő védelemmel ellátott emberre. Jelenleg két vegyifülkében egymást váltva, teljes védőfelszerelésben 4 ember ecsetekkel, kefékkel távolítja el a penészt a darabokról, amelyek egy klimatizált helyiségbe kerülnek.

Utolsó látogatásunk a *Haus der Geschichte*-be, a Német Történelem Házába vezetett, ahol a két, ma már újból egyesült Németország történetét mutatják be 1945-től. A ház maga építészeti bravúr, a kiállítás rendkívül ötletgazdag. A szöveges magyarázat nem uralkodik el a kiállítótermekben és szinte észrevétlenül terelik a látogatót a kétféle útra: a nyugatnémet vagy a keletnémet útra. A két út eleinte átjárható, majd a fémhálóból készült falrészek egyre sűrűsödnek, végül a „fal” felépülésével bezárulnak.

Elképesztő mennyiségű és szellemesen elhelyezett számítógép-képernyőkön folyamatosan láthatók e történelmi időszak eseményei, a képernyő érintésével pedig minden fontos háttér-információ megkapható. Komoly hangzavart okoznak viszont az egyes részeken megszólaló hangképek. Szemmel láthatólag nem voltak pénz-zavarban a kiállítás rendezői és nem kellett lemondaniuk egyetlen ötletükről sem. A végeredmény azonban szerintem kétséges, az egyszerű látogató számára a kiállítás túlszűfolt, vezető nélkül nehezen élvezhető.

A múzeum, amelynek gyűjteménye kb. 10 évvel ezelőtt néhány képeslappal indult, rendkívül modern és hatalmas raktártérrel rendelkezik, amely minden biztonsági és műtárgyvédelmi elvárásnak megfelel.

Groys, Boris: A múzeum szerepe, amikor a nemzetállam felbomlik

(The Role of Museum when the National State break up)

Ismerteti: Bezzeg Mária

Az ICOM 1995-ös, stavangeri közgyűlésén elhangzott bevezető előadás már címével is felkeltette a figyelmet. Az előadó úgy vélte, valószínűleg azért választották őt, mert eredetileg szovjet állampolgár volt. Bár előadásában a kommunisták mellett gyakran említette az imperialista hatalmakat is, konkrétan csak a Szovjetunióról és az annak felbomlása utáni helyzetről szólt.

Dr. Boris Groys Kelet-Berlinben született 1947-ben. Jelenleg Németországban, Karlsruhe-ban a Hochschule für Gestaltung professzora. Filozófiát és matematikát tanult a Leningrádi Egyetemen. 1971 és 1981 között Leningrád és Moszkva egyetemén tanított. 1981 óta él (Nyugat-)Németországban, tekintélyes művészetfilozófus és kritikus... Németül publikált könyve *A sztálinizmus totális művészete* angol, francia, olasz és orosz nyelven is megjelent. (ICOM News 1995/2. 2. o.)

Groys sajátos képet rajzolt a múzeumok jelenlegi szerepéről. Szerinte a múzeum olyan helyé vált, ahol a történelem kulturális kacsátja egy újrahasznosítható (recycling) folyamaton megy át, és így jön létre napjaink kulturális identitása. A múzeumok ökológiai munkát végeznek: újrahasznosító gépek. A gigantikus civilizációk – mint a kommunizmus – összeomlása után ezek a múzeum-gépek teljes sebességgel dolgoznak vagy legalábbis így kellene dolgozniuk. Szerinte a múlt kulturális tárgyainak múzeumba való kerülése csak a régi társadalmi rend összeomlása után kezdődhet meg, amikor a hatalom és a presztízs dokumentumai, szimbólumai, a kultusz és az ideológia tárgyai elveszítik korábbi funkcióikat és egy rakás szemétté válnak.

A múzeumok nélkül nem lenne identitásunk. Figyelemreméltó jelenség a fundamentalista kulturális cenzúra és a nemzetközi kulturális turizmus közötti összefüggés. A helybeli, fundamentalista identitást keresőt és a külföldi turistát ugyanaz „fogja meg”: a nemzeti identitás hazafias érzései nemcsak nemesek, de nemzetközileg jövedelmezőek is.

Az előadó számos más kérdésben is kifejtette egyéni álláspontját, ismertetésében még csak a Szovjetunió felbomlása utáni helyzetről adott elemzésére térek ki. Ezt indokolja, hogy a jelenlévő több mint száz főnyi orosz delegáció (részvételüket – hírek szerint – az egyik norvég olajtársaság finanszírozta) nevében egyikük a Nyílt Fórum című rendezvényen tiltakozott a Boris Groys által elmondottak miatt, mondván: az ICOM eddig nem politizált.

A Szovjetunió – Groys szerint – nem nemzetállamként, hanem a kommunizmus egyetemes, internacionalista eszméjének hordozójaként értelmezte magát. A huszadik századra az egyetemes ideológiák és a magukat ezen ideológiákkal legitimáló hatalmak felbomlása jellemző. *„A kommunizmus volt valószínűleg az utolsó ilyen jellegű egyetemes ideológia és a Szovjetunió volt az utolsó hatalom, amely egyetemes, nemzetek feletti igényt fogalmazott meg. Napjainkra mindkettő a történelem szemétdombján végezte.”* A Szovjetunió helyén keletkezett új nemzeti, regionális egységek kulturális identitásukat keresve elsősorban azokat a tárgyakat, jeleket, dokumentumokat választják, amelyek a kommunista vagy imperialista hódítás előtti időre vonatkoznak. Kísérletet tesznek arra, hogy ellefelejték azokat az eseményeket, amelyek lerombolták kulturális identitásuk stabil képét.

Groys üdvözlöli a kommunizmus vagy az imperializmus által eltemetett, elfojtott nemzeti hagyomány újrafelfedését, de figyelmeztet a néhány újonnan alakult államban tapasztalható tendenciákra: pl. a modern művészet semmibe vérese; a másságtól való idegenkedés a saját kulturális identitás elárulásának félelme miatt. A világot körbejáró és nemzetközi figyelmet keltő nagy kiállítások léte a legjobb orvosság a szűk, helyi stabil nemzeti identitás keresésével szemben. A jelenlegi kiállítási gyakorlat túllép az identitások határain és lehetőséget ad a muzeológusnak vagy a művésznek, hogy megformáljon egy szubjektív, innovatív történelmi képet. Ha e kép szokatlan, gyakran megvádolják azzal, hogy „idegen”, és intézményes elutasításban részesül. *„Ez történt az új posztkommunista államokban is, ha nem is a közvetlen cenzúra formájában.”*

Magyar–holland múzeumi kapcsolatok

Mihály Mária–Wollák Katalin

Hollandiával 1968-ban kötöttük meg az első kulturális egyezményt. Ezt követően 1972-től három évenként írjuk alá az egyezmény végrehajtását szolgáló munkaterveket. A jelenlegi 1996-ig érvényes. Annak idején, Finnország és Franciaország után, Hollandia volt a harmadik „tökés ország”, amellyel ilyen kapcsolatba léptünk. Az utóbbi évek fejleményeit ismerve elmondhatjuk, hogy a holland–magyar kulturális kapcsolatokra nem a más országokkal kialakított, többnyire sztereotip együttműködés a jellemző. Ez egy kibontakozó, állandóan továbbfejlődő, a kormányzati szinttől az egyéni kapcsolatokig terjedő tartalmas együttműködés, melyen belül szakterületünk kiemelt helyet foglal el.

A nyolcvanas évek második felét nagyszabású, fesztiválszerű rendezvények prioritása jellemezte. Ennek célja volt, hogy a kultúra komplex bemutatásán túl, újabb és minél szélesebb körű egyéni és intézményi kapcsolatokat eredményezzen. 1986-ban rendeztük meg Magyarországon a Holland Fesztivált, ekkor látogatott Magyarországra Beatrix királynő személyében első alkalommal hivatalosan holland uralkodó. Az 1987 nyarán Hollandiában megrendezett Magyar Fesztivál eseményei pedig egybeestek az „Amszterdam Európa Kulturális Fővárosa” rendezvényeivel. Ez alkalommal Amszterdam központjában a „Nieuwe Kerk”-ben nyolc magyar kiállítás volt látható.

Valódi együttműködésre a rendszerváltást követően kerülhetett sor. Ekkor a holland kulturális kormányzat úgy döntött, hogy nem a korábbihoz hasonló nagyszabású rendezvényeket támogatja, hanem a piactudományra történő társadalmi átalakuláshoz kapcsolódó újjászervezéshez nyújt segítséget, rövid távú projektek révén. Hollandia 1989-ben a kelet-európai átalakulás támogatására segélyalapot hozott létre, melynek magyarországi koordinálása a Nemzetközi Gazdasági Minisztérium feladata volt. A magyar partner által megadott prioritások között nem szerepelt kulturális téma. A holland kulturális minisztérium ekkor közvetlenül kérte fel a magyar kulturális minisztériumot: jelezze, a kultúra mely területén tartana igényt az együttműködésre? A Múzeumi Osztály a múzeumok finanszírozási, működtetési tapasztalatainak átadását, a kulturális örökség védelmére vonatkozó jogi és egyéb intézkedések megismerését, magyar muzeológusok részvételét a holland múzeumi menedzserképzésben, a holland és magyar múzeumi szövetségek közvetlen kapcsolatának kiépítését javasolta.

Az 1992. március 23–25-én Noszvajon megtartott holland–magyar múzeumi konferencia volt a hivatalos nyitánya a múzeumi kapcsolatoknak. Az esemény súlyát jelezte, hogy egybeesett az akkori kulturális miniszter, d’Ancona asszony magyarországi látogatásával. A miniszter asszony nyitotta meg a múzeumi találkozót.

A szerkesztő megjegyzése:

Szerettük volna a hosszú időre visszanyúló és szer-teázó holland–magyar múzeumi kapcsolatokat a lehető legteljesebben átfogni és bemutatni, de a szétszórtan fellelhető és sajnos rendkívül hiányos dokumentálás miatt csak az utóbbi évek fejleményeit tudjuk felvázolni.

Újra és újra szembetalálkozunk azzal a problémával, hogy a magyar múzeumi múlt, sokszor még a közelmúlt is, nehezen rekonstruálható. Szakterületünk sajnos már hosszú idő óta nem fektet súlyt az események és történések kellő mértékű dokumentálására. Hiányzik az erre hivatott intézmény, hosszú évek óta, az egyetlen Múzeumi Hírlevél soványka lehetőségét kivéve, fórum sem volt az információk közreadására.

Folyóiratunk e vonatkozásban is szeretne kedvező változást elindítani.

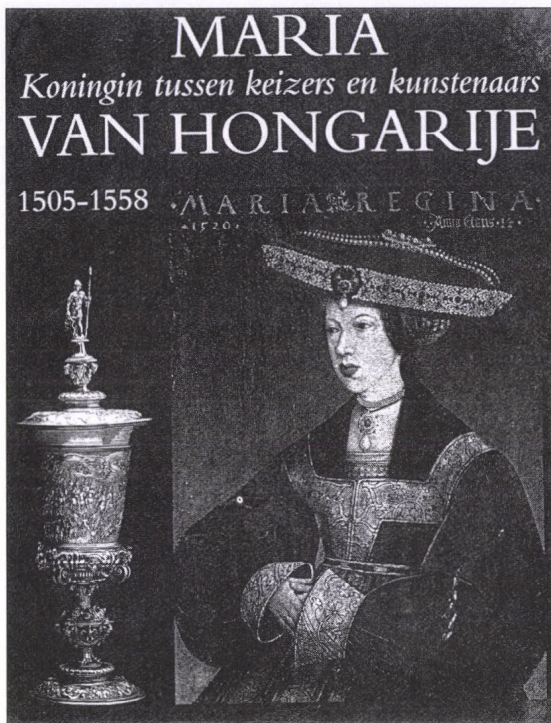
Dutch-Hungarian Museum Contacts

We concluded the first cultural agreement with the Netherlands in 1968. Following this, since 1972, every three years we sign workplans serving the implementation of the agreement. The present plan is valid until 1996. At the time the Netherlands was the third “capitalist country”, after Finland and France, with which we entered into such relations. Recognizing the developments of the last years, it can be said that the Dutch-Hungarian cultural relations are not characterised by the mostly stereotype cooperation established

with other countries. This is an unfolding, constantly developing cooperation, ranging from the governmental level to individual relations in which our professional field holds a prominent place.

While the second half of the eighties were characterised by the priority of large-scale, festival-like programs, real cooperation could take place after the change of the regime. At this time the Dutch cultural government decided not to support the large-scale programs like before, but to give help to the social transition to the market economy, through short-term projects. The Dutch Cultural Ministry directly invited the Hungarian Cultural Ministry to indicate in which spheres of the cultural field it would seek cooperation. The Museum Department proposed the transmission of the financing and operational experiences of museums, becoming acquainted with the legal and other measures related to the protection of the cultural heritage, the participation of Hungarian museologists in the Dutch museum manager training programs, the development of direct contacts between the Dutch and the Hungarian museum associations. The Dutch-Hungarian museum conference held in Noszvaj between 23–25 March 1992 was the official opening of museum contacts. The weight of the event was marked by the fact that the museum meeting was opened by the then cultural minister Mrs. d'Ancona.

In the course of the relations formed, the most elaborated cooperational domain of which until now has been the training of museum managers, our Dutch partners introduce us to their own cultural policy development processes. Dutch cultural

A konferencián a múzeumpolitikáról és a kulturális örökség védelméről; a holland állami múzeumok működési „önállósításáról”, a Delta Tervnek elnevezett nagyszabású múzeumi műtárgyvédelmi projektről, valamint a múzeumi gyűjtemények kialakításának elveiről hangzottak előadások. A holland minisztérium öt munkatársa és egy állami múzeumi igazgatója, 40 magyar múzeumi igazgató illetve muzeológus és a Múzeumi Osztály munkatársai vettek részt a konferencián.

Ezt követően két múzeumi delegáció utazott ki Hollandiába gyakorlati tapasztalatok szerzésére. 1992. április 3–12. között hat, 1993. április 17–24. között 15 muzeológus tett tanulmányutat a holland múzeumi szisztéma tanulmányozására. A rendkívül gazdag programot a holland minisztérium kulturális örökségért felelős részlege szervezte és finanszírozta.

A múzeumi menedzser-képzés első hazai workshopját 1993. október 18–21-ig tartottuk meg Keszthelyen. Ez az egyik legfontosabb együttműködési projektünk, a holland múzeumi szövetség megvalósításában működik. (Ezt a programot alább ismertetjük.) A Kelet-Európa megsegítésére létrehozott alapból támogatják, amely 1994. január 1-től átalakult. A korábbi segélyalap a gazdasági változások támogatására szolgál, az újonnan létrehozott ún. MATRA-program pedig a társadalmi folyamatok fejlődését támogatja és a holland külügyminisztérium koordinálja. Jelenleg 13 témát támogatnak Magyarországon, ezek közül a holland-magyar múzeumi menedzserképzés ill. az azzal összefüggő újfajta múzeumi szövetségi együttműködés az egyetlen kulturális projekt.

Továbbra is az együttműködés részét képezik a kiállítások. 1993 szeptemberében nyílt meg Hollandiában a „Magyarországi Mária (1505–1558)” című kiállítás. Mária V. Károly német-római császár és I. Ferdinánd magyar király nővére, magyar királyné (II. Lajos felesége), majd 1530-tól 1556-ig Németalföld kormányzója volt. A sokéves kutatómunkával létrehozott hollan-

Magyar kiállítások Hollandiában

- 1968** Nijmegen – Pannonia (Magyar Nemzeti Múzeum)
- 1974/75** Schiedam–Tilburg–Enschede – Art nouveau uit Hongarije (Nemzeti Galéria)
- 1978** Utrecht – Hertogenbosch – Magyar konstruktivista művészet (JPM Pécs)
- 1978** Delft – Középkori viseletek (Magyar Nemzeti Múzeum)
- 1987** Amsterdam, Nieuwe Kerk – A századforduló magyar művészete (7 másik kiállítással együtt)
- 1987** Utrecht – Dutch masterpaintings from the collection of the Szépművészeti Museum, Budapest
- 1987** Amsterdam, Museum Fodor – Kortárs magyar képzőművészek
- 1987** Amsterdam, Stedelijk Museum – Bódy Gábor retrospektív
- 1989** Groningen – Szent István, a koronázási jelvények másolatai (Magyar Nemzeti Múzeum)
- 1990** Utrecht – Middelouwe Nederlandse Kunst uit Hongarije (Szépművészeti és Keresztény Múzeum)
- 1992** Hertogenbosch–Nijmegen – Hongaarse en Hollandse Beeldende Kunstenaars (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)
- 1993** Utrecht–Hertogenbosch – Mary of Hungary (1505–1558)
- 1994** Rotterdam Kunsthal – Csontváry Kosztka Tivadar (JPM Pécs)
- 1995** Hága – Hongaars schilderkunst 1860–1910 (Magyar Nemzeti Galéria)

Holland kiállítások Magyarországon

- 1977** Budapest – Hét holland festőművész
- 1977** Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – FIDEM kiállítás
- 1980** Budapest – Ata Kandó fotóművész
- 1985** Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Huszár Vilmos kiállítás
- 1986** Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – „De Stijl” Avantgarde művészet Hollandiában 1917–1931
- 1989** Budapest, Szépművészeti Múzeum – NOBI csoport kiállítása
- 1990** Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum – Jan Cremer festőművész kiállítása
- 1990** Budapest, Múcsarnok – Armando festőművész kiállítása
- 1992** Tihany, Múzeum – Magyar és holland képzőművészek kiállítása
- 1994** Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – FIDEM kiállítás

policy is the result of a continuous historical development. The private persons who committed themselves to support and develop culture also used their influence to convince the Dutch government about the importance of culture. Every four years the Parliament discusses the cultural policy document prepared by the Cultural Ministry. The ideas relating to the cultural heritage, museums naturally always from an organic part of the whole of the cultural management. For us, the Dutch connection is especially important because we can learn from it commitment and responsibility concerning culture, from the governmental level to institutional and individual levels.

Hongaarse schilderkunst

1860-1910

11 juli-15 oktober

Museum voor Schone Kunsten Gent

diái kiállítás a történelmi alakot és a művészetpártoló uralkodót két helyszínen (Utrecht, Hertogenbosch) mutatta be. A rendezők a kiállítás anyagát: ritka dokumentumokat és műkincsek százait a holland gyűjteményeken kívül Nyugat-Európa múzeumaiból és magyar közgyűjteményekből (ez utóbbiakból nyolcvan ritkabeccsű darabot) kölcsönözték. Nem köztudott, hogy a kormányzónő nagy szerepet játszott a magyar ifjak humanista neveltetésének támogatásában. Sajnos, az a korábbi terv, hogy a kiállítást Magyarországon is bemutassuk, meghiúsult.

A kulturális örökség és a kulturális turizmus témájú projektről 1994. tavaszán született megállapodás Amszterdamban. Célja a kulturális örökség jobb hasznosítása, az így megnövekedett bevétel visszaforgatása az örökség védelmére. Hollandia R.E. Collins személyében szakértőt küldött Magyarországra, aki a programba bevont magyar szakemberek segítségével helyzetelemzést végzett. A magyar kultúra adottságait, a kulturális örökségünkben rejlő lehetőségeket nagyon is alkalmasnak tartja egy valóban minőségi kulturális turizmus kifejlesztésére, javaslatait a folyamatos és érdemi tárcaközi együttműködés létrehozására komolyan kellene vennünk.

1994 őszén nyílt meg Rotterdamban a Csontváry kiállítás. A Csontváry életmű külföldi bemutatására holland kezdeményezésre került sor. 1991-ben 60 000 holland forint értékben Hollandia hozzájárult a képek restaurálásához is. A kiállítás azonban nem hozta meg az elvárt sikert, melynek oka a kiállítás nem kielégítő hazai előkészítése volt.

1995-ben a Magyar Nemzeti Galéria rendezett nagy sikerű kiállítást a hágai Gemeentemuseumban. Viszonzásul a holland múzeum ez év végén mutat be kiállítást a Magyar Nemzeti Galériában.

Holland partnereink beavatnak bennünket saját kulturpolitikai fejlesztési folyamataikba. Öt éves periódus után befejeződött a holland állami múzeumok ún. működési „önállósítása”. Eredményességéről 1995. októberében rendeztek Hollandiában nemzetközi konferenciát. A magyar meghívottak Bodó Sándor és Mojzer Miklós voltak.

A holland kulturpolitika folyamatos történelmi fejlődés eredménye. Azok a magánszemélyek, akik elkötelezték magukat a kultúra támogatására és fejlesztésére, felhasználták befolyásukat arra is, hogy meggyőzzék a holland kormányt a kultúra támogatásának fontosságáról. A parlament négyévente vitatja meg a kulturális minisztérium által elkészített kulturpolitikai dokumentumot. Az egymást követő kormányok kulturpolitikai célkitűzései a korábbi alapulnak, de mindig változtatják és továbbfejlesztik. A kulturális örökségre, a múzeumokra vonatkozó elképzelések természetesen mindig szerves részét képezik a kulturális irányítás egészének. Számunkra különösen ezért fontos a holland kapcsolat, mert megtanulhatjuk belőle a kultúra iránti elkötelezettséget és felelősséget a kormányzati szinttől az intézményi és egyéni szintig lebontva.

Múzeumi menedzsment program

A, múzeumi felsővezetők 1993-as hollandiai tanulmányútján megerősítést nyert, hogy hasznos lenne a Hollandiában alkalmazott módszerekkel a magyar múzeumi vezetők, muzeológusok szélesebb körét megismertetni. A Holland Múzeumi Szövetség felvállalta, hogy egy tanfolyamsorozatot indít, melynek során a múzeumi menedzsment – a magyar gyakorlatnál lényegesen átfogóbb – problémájának elméleti és gyakorlati értelmezésével ismerteti meg az érdeklődő szakembereket. A program szervezésével, levezetésével megbízott szakemberek (múzeumigazgató, gazdasági-személyzeti vezető, múzeumi manager, managerképző szakember) már több hollandiai és számos nemzetközi (pl. csehországi) kurzust irányítottak, vezettek.

A kísérleti bevezető ún. „pilot workshop”-ra 1993 októberében került sor, ezen az országos múzeumok 19 vezető munkatársa vett részt. A témák az alábbi területeket kívánták átfogni: 1. egy adott intézmény feladatának, funkciójának meghatározása; 2. a fenntartás problémái; válsághelyzetek, programmenedzselés, teamwork, problémakezelés; 4. pénzügyi menedzselés, public relation.

A konferencia során rövidebb előadásokkal, bemutatókkal és hosszabb, tréning jellegű műhelymunkán keresztül tervezték a témák feldolgozását. Lényeges, hogy a menedzselés összetett feladat, nem azonosítható kizárólag egy múzeum vezetésével, eredményes viteléhez a különböző posztokon dolgozó szakemberek együttműködése szükséges. Fontos eleme a különböző feladatok, munkafázisok előzetes elemzése, a szellemi, pénzügy-technikai, emberi tényezőbeli háttér átgondolása, a feladatok ütemezése, és a megvalósítás utáni kiértékelés. A holland trénernek kifejtették, hogy a résztvevők ne a vágyakról, hanem a racionális

DHMC
1992

DUTCH - HUNGARIAN
MUSEUM CONFERENCE

23-25 March 1992, Noszvaj, Hungary

The Museum Management Project

The Dutch Museum Association undertook to organise series of workshops and seminars to help the participants to get better knowledge and greater skills in solving their museum problems. The pilot workshop took place in 1993, the 19 Hungarian participants belonged to the leadership of the national museums. The main themes of the workshop: – mission of the institutes; – relations to the stakeholders; – project management or maintaining of the institution; – organisational changes; – financial management; – personal management.

The basic idea was not to transplant the Dutch system but to give a different approach in coping the problems. In 1995 the project could be continued by the support of the MATRA program for another 1,5 years. The project contains: three more basic workshop, training of the future Hungarian trainers and organising partner network connection.

lehetőségekről, a változás módozatairól gondolkodjanak. Ez egyben a workshop alapeszméje volt, az előadók nem a konkrét, Hollandiában már alkalmazott verziókat ismertették, ill. mutatták fel, mint az alkalmazandó megoldást, hanem abba az irányba kívánták a résztvevők gondolkodását elmozdítani, hogy a magyar viszonyok ismeretében próbálják a jövő optimálisabb képét felvázolni, az ehhez vezető utakat – a problémák megfogalmazásával és megoldásuk át gondolásával – megtalálni.

Az első tanfolyamot követte 1994 nyarán egy, a műhelymunkán részt vett kollégák részére megtartott továbbképzés, amelyen megvizsgálták, hogy a workshopon résztvettek mennyire akarták, tudták, próbálták hasznosítani a hallottakat saját múzeumukban. Kiderült, hogy a Hollandiában és a világ számos országában alkalmazott módszerek magyarországi használatára még nem vagyunk eléggé felkészülve. Az okok elemzése nem elsődlegesen a holland kollégák feladata, a különbözőségek döntően nem a múzeumi struktúrák között léteznek, hanem az eltérő hagyományokra vezethetők vissza. Arra, hogy az önállóság, felelősség, bizalom, szakértelem fogalmak más tartalmakat hordoznak. A konkrét különbségeket vizsgálva a holland múzeumi terület néhány eltérését említeném: a valóban „több lábbon álló” múzeum modellje; a létező önszerveződések valódi mozgástere (pl. területi, funkcionális múzeumi szövetségek); a múzeumok gazdasági hátterének jobb átláthatósága (pl. kiszámítható egy muzeológus, egy takerítő, egy mesterember munkaórájának értéke, egy kiállítási terem vagy egy munkaszoba kialakításának, fenntartásának fajlagos költsége, a bérleti díjtól kezdve a különböző szolgáltatások költségein át a biztosítás díjáig). Legfőképpen a szemléletmód, a közelítésbeli különbözőség, a sokkal hatékonyabb munkaszervezés.

A holland múzeumügy ezt követően nagy változásokon ment át (egy speciális „privatizációs” kísérlet, jelentős

szervezeti átalakulások miniszteriális és helyi szinteken). E program egy időre megtorpant, majd 1995-ben a MATRA pénzalapból kaptak támogatást, másfél éves időtartamra. A holland fél a rendelkezésére álló keretből a program szellemi hátteréhez szükséges (munkanyagok, kiképző szakemberek) feltételeken túl biztosítja a tanulmányútra kiutazó magyar szakemberek kinti ellátását. A magyar fél feladata az itthoni rendezvények finanszírozása. A program keretében három, a keszthelyihez hasonló workshop kerül megrendezésre 1996 tavaszán, őszén és 1997 tavaszán. Folytatódik a jövőbeni magyarországi oktatók tovább-, illetve kiképzése annak érdekében, hogy a programba bekapcsolódva, a holland előadókkal közösen vigyék a kurzusokat. Majd 1997-től – a program befejezése után – már a holland kollégák nélkül folytathassák itthon a munkát.

A program másik összetevője a partnerkapcsolati rendszer kiépítése. Elsőként a workshopok résztvevői, de rajtuk keresztül más múzeumiak részére megteremtődik a közvetlen kapcsolatfelvétel lehetősége hasonló kinti múzeummal, illetve hasonló beosztású, szakterületű kollégával. Annak érdekében, hogy menedzselési elképzeléseiket, problémáikat egymással megoszthassák, közös projekteket készíthessenek (közös kiállítások ill. kiállításcsere, közös kutatások, tanulmányutak). A program konkrét tanulmányutakkal is számol részben a magyar szervezőcsoport, részben egy holland múzeumi menedzserekből álló csoport részére. Ilyen, több területre kiterjedő partnerkapcsolat létesült nemrég a Szentendrei Szabadtéri Múzeum és az Arnhem-i Open Air Museum között.

Az 1993-as
keszthelyi workshop
résztvevői

Participants
of the workshop '93
in Keszthely

Folyóiratszemle

MUSEUMS IN BRITAIN

Érdekes, új kiadványokkal bővült a múzeumi „folyóirat-piac” Angliában. A McMillan kiadó, Michael Wade szerkesztésében, 1994-től kiadja a *Museums in Britain* c. évkönyvet és a negyedévenként ugyanilyen cím alatt megjelenő magazint. A folyóirat számai a múzeumok legfontosabb gyakorlati munkáját kívánják elősegíteni a mind gyorsabban fejlődő „múzeumi ipar”-ral kapcsolatos friss információk közreadásával, új múzeumok, galériák megismertetésével, jól sikerült rekonstrukciók közlésével, a látogatókat és a múzeumokat, a fenntartó központokat egyaránt érintő szakmai kérdések megvitatásával.

Mind az évkönyvek, mind a magazinok állandó és azonos rovatokkal dolgoznak. A különbség szembetűnő: míg a magazin aktuális témákkal foglalkozik, az évkönyv, nevének megfelelően, az előző év fontosabb eseményeit, eredményeit foglalja össze, a magazin 60 oldalával szemben 84 oldalon, melyből 5 oldalon a múzeumok és a műemlékvédelem szempontjából fontos cégek hirdetéseit közlik. Természetesen mindkét folyóirat-típus bővelkedik a hirdetésekben. Pl. az 1995-ös évkönyvben 103 hirdetés található.

A folyóirat szemle a cikkek ismertetését tartja elsődlegesnek. A *Museums in Britain* esetében az eddig megküldött 2 évkönyv és két magazin szám több figyelemreméltó és bizonyára tanulságos riportot, esettanulmányt közöl, mégsem szeretnék ezekkel foglalkozni. Inkább arra hívnám fel az olvasók figyelmét, ami ebből a bujtatottan kereskedelmi jellegű folyóirat folyamból kiolvasható: s ez a múzeumi ipar megszületése.

Az új iparág rendkívül sokarcú. Beletartozik a számítógépes nyilvántartástól a raktározás, restaurálás, világítás, tűzvédelem, környezetszennyezés, építés, helyreállítás, elektronikus tárlatvezetések, a mozgáskorlátozottak és vakok kiszolgálásáig minden, ami a múzeumi és műemléki munkához szükséges. Az egyes cégek komplex szolgáltatást kínálnak, pl. a megvalósítási tanulmánytól a kiállítás megnyitásáig mindent elvégeznek. Egy másik cég vállalja múzeumi stratégiák, üzleti és marketing tervek kidolgozását, alapítványi támogatások megszerzését stb. Speciális ága az iparnak az interaktív rendszerek kidolgozása, alkalmazása és karbantartása. Essex-ben pl. interaktív régészeti központ készül ott, ahol a múlt évben egy római város feltárása közben vaskori településre bukkantak. Az új létesítményben CD ROM segítségével rekonstruálják a feltárást, restaurálást, majd végigsétálhatnak a látogatók a római városon.

A múzeumi ipar illetően fellendülése elsősorban annak köszönhető, hogy mind nagyobb figyelmet fordítanak a kulturális örökség védelmére és megismertetésére.

M

A Museum Association és a Leicesteri Egyetem évek óta különböző kurzusokat tart „Museum design” címmel. E kurzusok gyakorlatilag a kulturális örökséggel dolgozó különböző szakemberek számára szaktudományuk prezentálását, az együttműködés fontosságát, lehetőségeit célozzák.

Az ipar egyik vállalata ez év májusában nemzetközi konferenciát szervezett „A Millennium után – örökségünk a 21. században” címmel. A 3 napos, kiállítással összekapcsolt eseményen felvonult a múzeumi ipar és szolgáltatás számos nagy cége, bemutatva a kiállítástechnika újdonságait.

A múzeumi ipar előtérbe kerülése ma már jól ismert a fejlett országokban. Nem véletlen, a *Museums in Britain* megjelenése komoly gondot okozott az angol Museums Association hivatalos folyóiratának a *Museums Journal*-nek azért, mert szerkesztői egy hasonló folyóirat kiadását tervezték. A konkurencia gyorsabb volt!

Néma György

MUSÉES

A „Musées et Collections publiques de France” (Francia múzeumok és nyilvános gyűjtemények) című, negyedévenként megjelenő folyóirat a francia közgyűjteményekben dolgozó muzeológusok országos szövetségének (Association générale des conservateurs des collections publiques de France, A. G. C. C. P. F.) kiadványa. A szép kivitelű, jól tipografizált lapot több, mint 50 évvel ezelőtt jelentették meg először.*

A nyolcvanas évek közepétől minden szám egy-egy kiemelt témával foglalkozik (pl. informatika és múzeum, múzeummá alakított üzemek, kortárs művészet a múzeumban, gyerekek és múzeum, múzeumkertek stb.), de emellett megtalálhatók a közérdekű információkat közlő, állandó rovatok, mint pl. a szakma aktuális hírei, személyi változások, új törvények, rendeletek, könyv- és katalógusszemle, eseménynaptár stb., és viszonylag nagy terjedelemben kapnak helyet a reklámok is.

Az 1993. évi 4. számból képet kaphatunk a francia múzeumokban „üzhető” foglalkozásokról. 15 rövidebb-hosszabb cikk ismerteti a tudományos dolgozók (muzeológusok), a látogatók fogadásával, illetve a kiállítóterek őrzésével megbízott alkalmazottak, a közönségszolgálattal foglalkozók, a technikai dolgozók (restaurátorok), a társadalmi munkában múzeumban tevékenykedők stb. feladatkörét, helyzetét Franciaországban, és a képzésük lehetőségeit. A bevezető szerzője leírja, hogy azért választották ezt a témát, mert a múzeumok szerepe, az ott tevékenykedők státusza változóban van. Az előbbiekre egyre inkább a társadalmi élet részévé válnak, míg az utóbbiak szakmák szerinti tömörüléseket hoznak létre. A megváltozó elvárások új szakmák megjelenését teszik szükségessé, a régi szakmák megújodnak, ezért célszerű – a teljesség igénye nélkül – áttekinteni az új helyzetet.

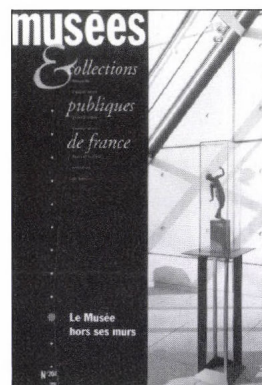
A muzeológus, mint szakma továbbra is létezik, de maga a foglalkozás-besorolás, mint ilyen megszűnt. Egy

Megtalálható:
Magyar Nemzeti Múzeum
Műtárgyvédelmi Könyvtár

MUSÉES

A folyóirat a francia közgyűjteményekben dolgozó muzeológusok országos szövetségének (Association générale des conservateurs des collections publiques de France) kiadványa. 1939-ben indult, majd a háborús években szünetelt. Eredetileg A/5 formátumban, szerény kivitelben jelent meg. Az 1980-as évektől már szűkített A/4 formátumú, számos fotóval és rajzzal illusztrált lapot évente négy alkalommal adják ki. A következő könyvtárakban található meg: Magyar Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi Könyvtár, Magyar Nemzeti Galéria

1990-es határozat értelmében ugyanis egy új közalkalmazotti testületet hoztak létre, a (kulturális) örökségért felelősek testületét („corps des conservateurs du patrimoine”), amelybe a régészet területén, a levéltárakban, az állami könyvtárakban, a műemlékvédelemben és a múzeumokban tevékenykedő tudományos dolgozók tartoznak. A különböző egyetemeken diplomát szerzett szakembereket a szintén 1990-ben életre hívott „École nationale du patrimoine” (kb. a Kulturális örökség nemzeti iskolája) nevű intézményben képzik tovább, hogy megfeleljenek az új besorolás követelményeinek. A cikk részletesen foglalkozik az iskolába történő felvétel feltételeivel, az oktatás programjával.

Egy másik írás az előbb említett közalkalmazotti kategóriánál egy fokozattal alacsonyabb szintű beosztást jelentő „attaché territorial de conservation du patrimoine”-nal foglalkozik. Ez a beosztás a cikk írása idején még csak papíron létezett, az e kategóriába tartozó szakemberek képzésének helye nem volt kijelölve, sem az abban való részvétel feltételei nem körvonalazódtak határozottan. A nagyobb múzeumokban e tudományos dolgozók a „conservateur du patrimoine” vezetésével tevékenykednének, míg a kisebb, főként vidéki intézményeknél a vezetői munkakört is elláthatnák.

A múzeumlátogatókat fogadók, illetve az őrzéssel megbízottak (teremőrök) megváltozó feladataival foglalkozó cikk szerzője ilyen kérdésekre keresi a választ:

- hogyan fogadjuk a nagy tömegekben a kiállítások megtekintésére érkezőket?
- hogyan egyeztessük össze a közönség jelenlétét a műtárgyak biztonságával?
- hogyan tegyük lehetővé a látogatók szabad – de egyben korlátozott mozgását?

A szerző szerint az „egy ór, egy szék, egy terem” szemlélettel szakítva célszerűbb „mozgó” öröklet foglalkoztatni, akikhez – a tapasztalatok alapján – szívesebben fordulnak a látogatók információért, és egyben az őrzés feladatának is jobban eleget tudnak tenni.

Kísérletek történtek azoknak a szempontoknak a felsorakoztatására, amelyek alapján a jelentkező személyeket kiválasztják erre a feladatra, és kidolgozták a múzeumőr-képzés tervét is.

A látogatók különböző csoportjainak (pl. iskolások, turisták, fiatalok, idősek, mozgássérültek, vállalati csoportok stb.) fogadásával, vezetésével foglalkozók feladatai is specializálódtak az utóbbi időben. E munkakör betöltésére több területen (pl. pedagógia, kommunikáció stb.) képesítést nyert szakemberek jelentkeznek, és megindult 1993-ban egy, a maga nemében eddig egyedülálló, egyetemi képzési program is Párizsban („médiation culturelle musées-patrimoine”) a múzeumpedagógusok képzésére. Annak érdekében, hogy nagyobb súlyt adjanak ennek az oktatási formának, 1992-ben bejelentették egy muzeológiai kutatási központ („Centre de recherche muséologique”) létrehozását, amely összefogná a szakmában dolgozókat.

Franciaországban a „technikai személyzet”-hez sorolják többek között a restaurátorokat. A képzés jellege itt is, akárcsak a világ más országaiban, fokozatosan átalakult, ma egyetemi vagy főiskolai diplomát adó, a természettudományos ismereteket is magában foglaló oktatás keretében készítik fel a fiatalokat erre a munkára. A szakma

elismertetése és megfelelő besorolása azonban elég sok problémát okozott a franciáknak. A restaurátorok helyzetével foglalkozó cikk szerzője ismerteti a különböző státuszban (szabadújszó, bérért magánműhelyben, illetve állami) alkalmazott restaurátorok kiválasztásának, munkájuk ellenőrzésének módját, lehetőségeit.

A szerző külön kiemeli annak fontosságát, hogy a múzeumok – ahogy erre már több példa is akad –, alkalmazzanak olyan személyt, aki a megelőző konzerválást, azaz a megfelelő műtárgykörnyezet kialakításáért (raktárban, kiállításon, műtárgycsomagolásnál) felelős. Az esetek többségében ezen feladatok ellátására restaurátori képzettséggel rendelkező személyt vesznek fel. A múzeumi munka további polarizációja során olyan technikai személyzet alkalmazását tartja szükségesnek a szerző a múzeumokban, amelynek tagjai pl. csak a gyűjtemények technikai felügyeletét látják el (gyűjteménykezelő), a tárgyak mozgatásával foglalkoznak, műtárgyak csomagolását végzik.

A múzeumokban működő butikok, boltok személyzetének helyzetét ismertető írás szerzője utal egy felmérésre, amelynek értelmében a francia múzeumokon belül kereskedelmi tevékenységet folytatók kb. 70%-a képzetlen. Ezen kívánatos lenne változtatni, és valamilyen oktatási formát létrehozni, hogy ezek a személyek jobban tudjanak integrálódni a múzeumi munkába.

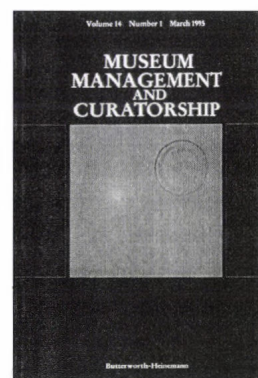
A társadalmi munkában a múzeumokban tevékenykedőkkel foglalkozó cikk írója egy amerikai múzeumban látottak-tapasztaltak alapján fejt ki (jó) véleményét az „önkéntesek” munkájáról. A New York-i Neuberger Múzeumban 12 fizetett alkalmazott mellett mintegy 100 önkéntes dolgozik, közülük kb. 30 a könyvtárban, a múzeumi butikban, a látogatók fogadásánál, a többi tárlatvezetőként. Heti két napot töltenek a múzeumban, az egyik a felkészülést szolgálja, a másikon a tárlatvezetések végzik. Egy éves képzést kapnak, amelynek során a beszédtechnika, pedagógia mellett művészettörténetet, esetenként pszichológiát stb. tanulnak. A szerző javasolja, hogy a franciaországi múzeumokban is alakítsanak ki múzeumpedagógiai csoportokat, amelyeknek tagjai részben önkéntesek. Leírja, hogy milyen szempontok szerint lehetne kiválasztani ezeket a személyeket, és hogyan lehetne kiképezni őket a látogatók legkülönbözőbb csoportjainak fogadására és kalauzolására.

Járó Márta

MUSEUM MANAGEMENT AND CURATORSHIP

1981 óta, évente 4 alkalommal jelenik meg. A főszerkesztő és kiadó Peter Cannon Brookes és felesége. 25 tagú szerkesztő bizottságában a nemzetközi múzeumi élet ismert személyiségei kaptak helyet.

A folyóirat nemzetközi fórumot biztosít a múzeumi munka elméleti és gyakorlati problémáinak ismertetésére, megvitatására. A szerkesztőség várja a szakma képviselőinek cikkeit. (Magyar részről – tudomásom szerint – még nem éltek a lehetőséggel.)

MUSEUM MANAGEMENT AND CURATORSHIP

A folyóiratot az Egyesült Királyságban, Oxon városában, a Thrupp House kiadó (Abington) adja ki. B/5 formátumú, igényes kivitelű, évente négyszer megjelenő lap. 1981-ben indult, jelenleg a 14. évfolyamánál tart.

A következő könyvtárban található meg: Magyar Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi Könyvtár

A 14. évfolyam 1995 márciusi számának szerkesztőségi cikke (ez az egyetlen állandó rovatuk) rendkívül aktuális témával foglalkozik: a londoni Baring Bankház kínos összeomlása magával rántotta a Baring Alapítványt is. Az 1969-ben létrejött alapítvány több „jó ügy” között az angliai múzeumokat évente mintegy 800 ezer fonttal támogatta. Tehette, ugyanis a Bankház juttatásai és az Alapítvány külön bevételei 1989-ben pl. meghaladták az évi 4,5 millió fontot. Ez az év volt az „anni-mirabili” kezdete az angol múzeumokban. Látva bevételeit, az Alapítvány 4-5 éves projektek finanszírozására kötött szerződést a Tate Galleryvel, a National Galleryvel is. 1994-ben a Bankház már 12 millió font hozzájárulást biztosított az Alapítványnak és ebből az összeomlásig 9,8 milliót elköltöttek.

Mint a cikk megjegyzi, a Baring Alapítvány az angol kulturális élet legfőbb támogatója volt. Szerepét nem lesz képes átvenni az országos lottójáték, melynek bevételeiből most kezdik osztani a támogatásokat.

David Phillips, a manchesteri egyetem muzeológiai tanácskének munkatársa egy rendkívül érdekes közönség vizsgálatról számol be *Gyorsított videó felvételek értékelése* címmel. A vizsgálat lényege: különböző időpontokban videó felvételeket készítenek a látogatókról, meghatározott látogatócsoportokról, hogyan reagálnak a kiállított tárgyakra, mennyi időt töltenek egy-egy mű vagy vitrin előtt, stb. A felvételeket különböző szempontok szerint értékeli, összehasonlító vizsgálatokat végeznek, pl. csoportos látogatók magatartása a baloldali fal előtt december 9-én és február 9-én.

A cikk szerzője nem tekinti vizsgálati módszerét csálhatatlannak, de biztos abban, hogy a muzeológusok személyes tapasztalatainak kiegészítésére, sőt, ezek kontrolljaként feltétlenül alkalmazható. Kanadában is nagy figyelmet fordítanak a látogatói vizsgálatokra. Erről számol be Barbara Soren, aki munkatársaival – Gail Lord, John Nicks és Hugh Spencer – kidolgozta a háromszögletes stratégiát. *Háromszögletes stratégia és a múzeumok, mint a be nem fejezhető tanulmányok intézményei* c. közös tanulmányukból kiderül, a háromszögletes stratégia a látogató vizsgálat hármas kontrollja: 1. Vizsgálat adatfelvétellel; 2. a mélyinterjúhoz hasonlítható, kérdezőbiztos segítségével felvett részletesebb adatok, videós megfigyelések; 3. az ún. metodológiai megfigyelés, amikor a kutató mind kvalitatív mind kvantitatív adatokat dolgoz fel. Ennek érdekében a látogatókkal foglalkozó személyzet észrevételei kerülnek feldolgozásra.

Sorenék kutatása abból az ideából indul ki, hogy a múzeum az egyetlen olyan intézmény amelyben élete végig tanulhat az ember. Vizsgálódásuk elsődleges célja annak megismerése, hogyan épül be a múzeumban szerzett tudás az előzőleg megszerzett tudásanyagba és milyen teendői vannak, lehetnek e téren a muzeológusoknak. Példáik, ismertetéseik rendkívül érdekesek, a kanadai Ontario Science Centerben, a Tate Galleryben, a kanadai Nemzeti Könyv-sci-fi kiállításán végzett vizsgálatokról szólnak.

A Baringgal csaknem egy időben jelentett csődöt a Foundation for New Era, a pennsylvaniai Radnorban. A piramis játékkal manipuláló befektetési társaság nonprofit jelleggel működött. Az amerikai múzeumok bőke-

zű támogatója volt. Bukását a befolyt pénzek hűtlen kezelése okozta.

A zarándok és a szentély: Az ikon és a jóslat A muzeológia jövőbeni perspektívája Duncan Cameron cikke. Szerző 1956-tól dolgozott Észak-Amerika különböző múzeumaiban és egy ideig a New York-i Brooklyn múzeumot is igazgatta. Mint nagy tapasztalatú muzeológus, élvezetes esszében foglalja össze a muzeológia történetét. Közben könnyedén elmagyarázza: szerinte a muzeológia nem más mint válasz a miértre és nem a hogyanra. A múzeumok tényleges születése óta – a múlt század második felétől – megváltozott a múzeumok szerepe, feladata. Sokan úgy vélik, ez egy folyamat és a jövő múzeumai már csak olyan találkozó helyek lesznek, ahol gondolatokat lehet cserélni egymással, de ehhez a tárgyak szemléltetőeszközként szolgálnak.

Peter Cannon-Brookes két új múzeumi folyóirat megjelenéséről tájékoztatja az olvasókat: az egyiket a Leicester-i Egyetem adta ki 1994 nyarán *Museological Review* címmel. A görög Maria Moiliou szerkesztésében félévenként kerül az olvasókhoz a folyóirat. Célja, hogy lehetővé tegye a muzeológus hallgatók és más érdeklődők számára az információcserét.

Az *Arts Research Digest*, a Newcastle-i Egyetem és a Chair of Art Ltd. közös kiadásában évente három alkalommal hiánypótló tudományos folyóiratként jelenik meg, szintén 1994 óta. Feladata nem kisebb, mint hogy összegyűjtse és lehetőség szerint közre is adja a különböző intézményekben folyó művészeti, kulturális kutatások eredményeit.

Ugyancsak Peter Cannon-Brookes foglalkozik a The British Museum: Towards the 21st Century c. cikkében a múzeum 250. évfordulójának előkészületeivel. A cikk vázolja az épület bővítését, lényegében befejezett ügyként foglalkozik a British Library új épületbe költöztetésével és a felszabadult helyek kitöltésével. A rövid cikk konklúziója azonban számunkra is példaértékű lehet. Az építkezéshez szükséges fedezetet városi büdzséből és a lottó bevételekből biztosítják. Ugyanis mint Nemzeti Múzeum nem fogadhat el kereskedelmi jellegű adományokat, támogatás révén nem válhat a politika eszközevé és nem szolgáltathatja ki a gyűjteményeket idegen kormányoknak, vállalatoknak, adományozóknak.

Eddig eljutva, a recenzor örömmel nyugtázta, íme az egyetlen szakmai folyóirat, eltartója biztosan a mennyben honol, hiszen egyetlen hirdetést sem talált eddig. A szakmai jegyzetek rovat első cikke eloszlatta a feltevést. *Az épület fenntartás, H+R CURATOR rendszer és ÉPÜLTVIZSGÁLAT* a Hutton nevű cég Curator nevű berendezését dicséri. A számítógéppel összekötött monitor rendszer az épületek állagát figyeli, különös tekintettel a nedvességre, gombásodásra, műemlékek meghibásodására. A rovatot Cannon Brookes két keretezés történeti rövid ismertetése zárja. Könyvismertetések és a szerzők életrajzi adatai teszik teljessé a folyóiratot. *A Museum Management and Curatorship* 1995 júniusi számának három tanulmánya jelentős terjedelemben Prágáról szól. A szerkesztőségi cikk (115–127. o.) ismerteti a prágai múzeumok történetét, mely II. Rudolf uralkodásától következő, szerves folytatása a 16–17. századi nagyszerű magángyűjteményeknek. A mához

érve, külön említi Jiří Kotalík – a Nemzeti Galéria igazgatója – kitűnő szervező tevékenységét.

A prágai múzeumok komoly gondjai a bársonyos forradalom után jelentkeztek. Nemcsak az elkobzott világi és egyházi épületek tulajdonjogát követelik vissza egykori tulajdonosaik, hanem a műtárgyakat is. Ha már visszaadták az épületek tulajdonjogát, de a múzeum képtelen kiköltözni, akkor a régi-új tulajdonos napi áron kéri a bérleti díjat.

A Technikatörténeti Múzeumnak pl. a költségvetéséből kellett megváltania a régi-új tulajdonostól 55 000 négyzetméter földterületet, ahová a raktárai épültek. A Nemzeti Múzeum gyűjteményei jelenleg 120 helyen találhatóak. A tervek szerint 5 éven belül 85-re redukálják épületeik számát, ha sikerül befejezni a Terezin-i koncentrációs tábor barakkjainak átalakítását múzeumi raktárrá. A restitúció égető gondjai mellett, a múzeumi épületek katasztrofális állapotban vannak. A Szent Ágnes kolostor földszintjét nem használhatják az állandó árvízvesztély miatt. Veszélyes állapotban van a Kinsky Palota is.

A szerző felteszi a kérdést: milyen jövőre számíthatnak a prágai múzeumok? A kérdés megválaszolása helyett tovább sorolja a továbblépést akadályozó szakmai problémákat: szerinte a kiállítások elavultak. A régi rendszer agyonideologizált kiállításai nem szolgálják a kultúraturizmust, így kevés a látogató. Új kiállításokra nincs pénz, bár a kormány forszírozza a cseh muzeológia modernizálását. A francia nemzeti múzeum új struktúrája látszik ígéretes modellnek.

A múzeumok látogatottságát elemezve, nem hagyható figyelmen kívül, hogy bár az országba belépő turisták száma évről évre emelkedik, legnagyobb részük – szállodai férőhely hiányában – csak néhány órát tölt a fővárosban. A külföldiek legtöbbször a turista „közhelyeket” látogatja: Óváros, Károlyhid, Hradcsin.

A Nemzeti Műszaki Múzeum átalakításáról ad áttekintést az igazgató, Ivo Janoušek, aki a prágai, illetve a kelet-közép-európai kulturális alapítványok koordinátora is egyúttal. (181–187. o.) A Nemzeti Múzeum hosszú ideig zárva tartott, de 1993-ban teljesen újjárendezett kőtáráról, történetéről és a kiállítás koncepciójáról Milan Plášil, a gyűjtemény vezetője írt (189–195. o.).

Néma György

MUSE

A „Muse” (Múzsza) a kanadai múzeumok szövetségének (Canadian Museums Association–Association des musées canadiens) kétnyelvű, negyedévenként megjelenő, A/4 formátumú, 68 oldalas folyóirata.

A lapot 12 éve, 1983 tavaszán adták ki először.

Általában 3–4 hosszabb, nem feltétlenül csak kanadai kiállításokkal, múzeumokkal, múzeumokat érintő problémákkal foglalkozó cikk mellett 10–12 rovata van. Ez utóbbiakon belül pl. aktuális kiállítások kritikáját ismertetik, bemutatnak egy-egy jelentősebb, új múzeumi szerzeményt, könyvismertetések, a legújabb rendeletek, jogszabályok szövegét adják közre, hasznos információkat közölnek.

Az 1995-ös első számban például Betsy Clarke jó tanácsokat ad kis múzeumoknak, hogy hogyan próbálja-

nak pénzt szerezni... („Fundraising for Small Museums”). A bevezetőben a szerző leírja, hogy könyvek tucatjai foglalkoznak általánosságban a témával, ő azonban a múzeumok, galériák pénzszerzési lehetőségeire vonatkozó néhány ötletét gyűjti csokorba. A bevezetőben leírja, hogy két módon lehet egyénektől pénzt szerezni: vagy egy esemény kapcsán, ahol azok vagy a cél vagy maga az esemény miatt vannak jelen, vagy egyszerűen csak megkérni őket, hogy támogassák az intézményt. Felhívja a figyelmet arra, hogy mindkét esetben a legnagyobb figyelmet a személynek, a maga vagy a cége-alapítványa nevében adakozónak, a döntést meghozónak kell szentelni. Az adakozóval ápolni kell a kapcsolatokat, meg kell őt becsülni, hálásnak kell neki lenni.

Néhány a szerző további jó tanácsai közül:

Egy-egy különleges, az egész település lakosságát érdeklő rendezvény a múzeumban nagyon sok bevételt jelenthet. Adjunk a megjelenteknek apró ajándékot – pl. kítűzöt, azoknak pedig, akik nagyobb összeget fizetnek pl. pólót. A helyi üzletemberek támogathatják különböző (szétosztható) ajándékokkal a rendezvényt – cserében cégük neve szerepelhet az ajándékokon. (Ne felejtsek el regisztrálni a résztvevők nevét és címét – ők, mint potenciális adakozók szerepelhetnek a jövőben!) Másik – kissé bizarr – ötlet: hirdessünk meg egy olyan rendezvényt, amire nem kerül sor – kérjük a múzeumbarátokat, üzletembereket, hogy fizessék be az elméletileg kalkulált részvételi összeget, és küldjük nekik egy-két doboz teát, hogy baráti körben fogasszák el, és gyűjtsenek a múzeum részére.

Alakítsunk klubot a szponzoroknak. A hozzájárulások összegétől függően ez más és más előnyökkel jár – pl. ingyenes belépő, ebéd az elnökkel stb. A klubtagságot évente meg kell újítani.

Mindenki vehet TV-t, de egy-egy helyi hírességgel kevesen vacsorázhatnak... Rendezzünk ilyen vacsorát, ahol egységes áron tombolajegyeket árusítunk.

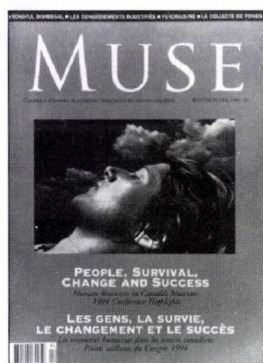
Szervezzünk múzeumi napot, és kérjük meg a helybeli kereskedőket, hogy egy-két speciálisan múzeummal kapcsolatos darabbal jelenjenek meg. Minden eladott darab után kérjen a múzeum valamennyi százalékot. Ne feledjük el minden esetben tájékoztatni a közvéleményt a gyűjtés céljáról, az összeg jövőbeni elköltési módjáról. Rendszeresen tájékoztassuk az adakozókat a múzeum életéről (pl. kis információs újságban, a helybeli lap egy állandó rovatában), hívjuk meg őket különböző rendezvényekre.

Ne rendezzünk túl nagy lélegzetű megmozdulásokat – ezek felemészthetik a múzeum pénztét és általában nem jövedelmeznek megfelelően.

Ne küldjünk leveleket, ne kérjünk telefonon adományt olyanoktól, akik nem mutatnak érdeklődést a múzeum iránt – ez főleg pénzkidobás.

A legutóbbi, 1995. évi, tavaszi számban a Gambiai Nemzeti Múzeumról, és az afrikai ország kulturális örökségének védelméről, a kanadai egyetemi galériák újbóli megnyitásáról, illetve újak kialakításáról, és a ma múzeumának szakemberképzéséről olvashatunk hosszabb cikket (angolul és franciául).

Járó Márta

MUSE

A Muse a kanadai múzeumok szövetségének (Canadian Museum Association – Association des musées canadiens) kétnyelvű, negyedévenként megjelenő folyóirata. Szűkített A/4 formátumú, gazdagon illusztrált, 12 éve, 1983 tavaszán adták ki először.

A következő könyvtárban található meg: Magyar Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi Könyvtár

In memoriam Dienes István dr (1929–1995)

A Magyar Nemzeti Múzeum Dienes István személyében nemzetközileg ismert és elismert kutatóját, a honfoglalás kor legnevesebb szakértőjét veszítette el. Kutatói pályája – két rövid kitérőt leszámítva – mindvégig az ország e vezető régészeti intézményéhez kötődött. Egyetemi tanulmányai befejeztével, 1953 nyarától 1954 októberéig itt töltötte gyakornoki évét, majd a korszak követelményeinek megfelelően, egy vidéki múzeumban, Szegeden folytatta szolgálatát. Ekkoriban jelentek meg első dolgozatai: A bordányi rozettás lószerszámos, gazdag női sír értékelése, valamint a tiszaszlár-bashalmi honfoglalás kori temető közzététele.

1957. áprilisában tért vissza a Nemzeti Múzeumba, s az ezt követő másfél évtized munkásságának fénykora volt. Kristálytisza logikával felépített, veretes nyelvezeten írott dolgozatai főként egy-egy tárgytípus (a veretes övek, tarsolyok, lószerszámzat), máig ható érvényű, követendő példaként szolgáló feldolgozásai. Írásai a László Gyula nyomdokain haladók, a régészeti néprajz módszerét követő régész kiérlelt alkotásai. Mindezek mellett egy-egy régió (a Felső-Tiszavidék, Orosháza környéke) honfoglalás kori emlékeinek összegzésére is vállalkozott. A régészeti leletek történeti környezetének felvázolása során igyekezett azokat összhangba hozni a Győrffy György munkássága nyomán kibontakozó eredményekkel. Fettich Nándor sok vitát kiváltó – a nevezetes zempléni gazdag sírről írott – könyvének értékelése során a higgadt, józanul érvelő, hatalmas ismeretanyag birtokában lévő kutató teljes vértetében lépett fel. Mindezek mellett maradt ideje a múzeum honfoglalás kori gyűjteményének rendezésére, s alapvető fontosságú ásatások (Tiszaszlár-Bashalom, Szakony, Tiszánána, Magyarhomorog, Orosháza, hogy csak néhányat említsünk ezek közül) vezetésére is. Ásatási megfigyelései, dokumentációi tudományunk csúcsteljesítményei közé tartoznak. Még leltárkönyvi bejegyzései is olyan ötletgazdagságot, alaposágot tanúsítanak, hogy szinte önálló tanulmányokként értékelhetők.

A honfoglalás kori műkincsek hazai és külföldi kiállításokon (Belgrád, London, Párizs) történő bemutatásával hozzájárult ahhoz, hogy Nyugat-Európa népei árnyaltabb képet alkothassanak a honfoglaló magyarság kultúrájáról. Ezekben az években kezdett hozzá a honfoglaláskori leletkorpusz előkészítéséhez, a tárgyak rajzoltatásához. Ebben nagy segítséget jelentett számára édesapja, a kitűnő grafikai érzékkel rendelkező Dienes Ö. István. Élete e periódusának összegzése a *Honfoglaló magyarok* című, 1972-ben megjelent, több nyelven is kiadott könyve, amelyben lehetősége nyílt összefoglalni kutatásainak addigi eredményeit.

1973. január elsejével nevezték ki a Szabolcs-Szatmár megyei múzeumi szervezet vezetőjévé. Hatalmas feladatok vártak rá Nyíregyházán: új múzeumi épület birtokba vétele, berendezése, új kiállítások rendezése. Utóbbiak közül kiemelkedő a Krúdy-, a Benczúr-, vala-

mint az új néprajzi kiállítás, de rendezet érme- és kisplasztikai, valamint modern grafikai tárlatot is. Egyéniségével azonban nem fért össze a kemény, utasításokat osztogató stílus, részben ennek is köszönhető, hogy sokszor magányosan, illetve feleségével kettesben kellett viselnie a múzeumszervezés minden gondját-baját. Törekvései, elképzelései nem egyeztek meg az akkori megyei, illetve pártvezetés elvárásaival sem, így rövidesen odahagyta igazgatói székét, s 1974 júniusában visszatért korábbi munkahelyére.

A nyíregyházi évek soha nem múlt keserűséget jelentettek a számára, ami annál is fájóbb volt, mert szülőföldjén szenvedte azt el. Családjának egyik ága felvidéki, mecenzéfi, illetve abaúji származású volt, a másik ágon Nyíregyházához kötődött. Felmenői polgárok voltak, nagyapja alapította az első nyíregyházi vasgyárat, melynek emlékét a város egyik utcájának a neve napjainkig őrzi. E keményen dolgozó, céltudatos polgári környezet és szellemiség vette körül már gyermekkorában, s meghatározta későbbi életszemléletét, pályáját is. Voltaképpen közgazdásznak készült, de az első egyetemi év elvégzése után, 1948-ban „előnytelen” származása miatt másodévre már nem iratkozhatott be, így lett belőle régész – tudományágunk nagy szerencséjére. Budapestre visszatérve kezdett foglalkozni a honfoglaló magyarok hiedelemvilágával. Utolsó munkája az egyetlen hiteles, X. századi magyar rovásírásos emlék közzététele volt. Rövidre szabott nyugdíjas éveit 1994 januárjában kezdődtek. Noha nem adatott meg számára a hosszúra nyúló pihenés, amely alatt összegezhette volna kutatásait, arra még szakított időt, hogy utódának példamutató módon átadja és rendezze ásatási leleteit. Halála fájó veszteség azon régészszakmunkások számára is, melynek mestere és példaképe volt. Emlékezetünkben olyan emberként marad meg, aki gerincroppantó időkben is felemelt fejjel, egyenes derékkel tudott járni, s munkáját mindvégig a népe iránti alázatos szolgálatnak tekintette.

Révész László

In memoriam Dr. István Dienes, archeologist,

a devoted and expert researcher of the period of the Hungarian conquest, who in his young days was a collaborator of the Móra Ferenc Museum in Szeged then for more than four decades a senior research fellow of the Hungarian National Museum's Medieval Department, its decisive, leading personality, died at the age of 67, on 29 October 1995.

Válogatás Dienes István bibliográfiájából

A bordányi honfoglaló magyar asszony lószerszáma. (Pferdegeschirr des Frauengrabes von Bordány aus der Landnahmezeit.)

MFME (1956) 36–54.

A honfoglaló magyarok fakenyelve. (Holzsteigbügel der landnehmenden Ungarn.) Fol. Arch. 10. (1958) 125–141.

Honfoglalás kori tarsolyainkról. (Les aumonieres hongroises de l'époque de la conquête.)

Fol. Arch. 16. (1964) 79–112.

A honfoglaló magyarok. (Die landnehmenden Ungarn)

Bp. 1972.

A magyar honfoglalás kora. In: A magyar régészet regénye. Szerk.: Szombathy V., Bp. 1976. 142–207.

A honfoglaló magyarok lélek-hiedelméi. In: Régészeti barangolások Magyarországon. Szerk.: Szombathy V.

Bp. 1978. 170–233.

A Felső-Tisza-vidék a X. században. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I.

Bp. 1986. 92–114.

In memoriam Soproni Sándor dr (1926–1995)

1995. november 20-án, egy nappal 69. születésnapja előtt elhunyt Soproni Sándor régész, Pannónia római kori erődítései legeredményesebb kutatója. A sors akaratából utóljára a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat visegrádi vándorgyűlésén, hajdani kutatásainak színhelyén vett részt.

Szentendrén született 1926. november 21-én. Egyetemi tanulmányai (Budapest, 1946–1951) végeztével régész diplomát szerzett. Kezdő kutatóként szülővárosának múzeumába került, amelyet tíz éven át vezetett. 1961-ben a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti osztályára került, amelynek 1988-ig tudományos munkatársa, majd főosztályvezetője volt. Nyugalomba vonulása után vette át az Eötvös Loránd Tudományegyetem régészeti tanszékén a provinciális régészet oktatását, előbb mint docens, 1993-tól címzetes egyetemi tanár. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulatban 1971–1983 között főtitkárként, 1983-tól haláláig régészeti alelnökként tevékenykedett.

Tudományos tevékenységének kiemelkedő része a Duna kanyar római erődrendszerének rendszeres felkutatása. Ásatásai eredményeit két kötetben tette közzé (*Der spätrömische Limes zwischen Esztergom und Szentendre, Budapest 1978; Die letzte Jahrzehnte des pannonischen Limes, München, 1985*). A pannoniái határvédelem vizsgálatához kapcsolódott részvétele egy másik régészeti kutatásban, amely a Csörsz-árok régóta vitatott problémáját vizsgálta és meggyőző formában a IV. századi szarmata terület védősáncaként határozta meg.

Munkásságának fontos része kapcsolódott Pannónia topográfiájához. A Tabula Imperii Romani munkálataiban az Aquincum–Sarmizegetusa–Sirmium kötet összeállításának a legnagyobb részt vállaló szerzője

In memoriam Sándor Soproni dr. archaeologist

died a day before his 69. birthday on 20 November 1995. His outstanding research work on the Roman fortification of Pannonia made him very successful. He also founded the museum of Szentendre and as the director worked there for 10 years. Later then, until his retiring, he enriched the academic activity of the Hungarian National Museum as senior research worker.

volt. Tevékenyen részt vett a magyarországi római feliratok új feldolgozásában (*Die römischen Inschriften Ungarns*), amelyben szűkebb kutatási területének, a Dunakanyarnak feliratait dolgozta fel a sorozat harmadik kötetében és szinte az utolsó tollvonások előtt ragadta el a halál.

A kandidátusi fokozatot 1973-ban nyerte el, a történelemtudományok doktora 1981-ben lett. A Német Régészeti Intézet levelező tagjává választotta, levelező, majd rendes tagja volt az Osztrák Régészeti Intézetnek. Utolsó kitüntetését, a Széchényi Ferenc Emlékérmét, amellyel a Magyar Nemzeti Múzeum emlékezett meg magas színvonalú, három évtizedet meghaladó munkájáról, már nem vehette át.

A halál félbemaradt munkákkal és egész embert kívánó, már megvalósíthatatlan tervekkel, alkotóerejének teljében zárta le szemét.

Fitz Jenő

In memoriam Némethy Endre dr (1912–1995)

84. életében november 16-án meghalt dr. Némethy Endre nyugalmazott osztályvezető, az egykori Központi Muzeológiai Technológiai Csoport létrehozója és vezetője. Személyében egy ízig-vérig muzeológust veszítettünk el, aki a Néprajzi Múzeumban 1938-ban díjtalan gyakornokként kezdte pályafutását, s ott is fejezte be fizetetlen főtanácsosként.

1912. május 8-án született, népiskolai tanító fiaként. Az áthelyezések állomásain látogatott elemi iskolák után Pápán illetve Zalaegerszezen végezte el a gimnáziumot. 1931-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára iratkozott be német–magyar szakra. Később felvette harmadik szakként a néprajzot is. A Néprajzi Múzeumba került díjtalan gyakornoknak, ahol 1939-ben az ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) jóvoltából fizetett – havi 80 P-ös – állást kapott.

In memoriam Endre Némethy dr (1912–1995)

The elaboration of the plan containing the conservation process, the restoration method for the saving of the objects of art is linked to the name of Endre Némethy. In Hungary it was him who organized the courses at which it was possible to get acquainted with modern museum restoration methods. The training of restorers was developed to high level at the Academy of Fine Arts on his initiative.

He started his career in 1938 in the Ethnographical Museum, then from 1974 after his retiring he worked there until his death.

A Néprajzi Múzeumban ismerkedik meg a muzeológiai kérdésekkel, problémákkal, amelyek aztán egész életében foglalkoztatják. A háborús események közeledtével, 1943-tól a múzeumi tárgyak és gyűjtemények mentése (csomagolás, biztonságos elhelyezés a fő feladata. A háborút követő közvetlen békeévek sem voltak igazán békésnek nevezhetők a múzeumi szakember számára. Ekkor szembesült a múzeumi műtárgyak konzerválásának és restaurálásának fontosságával, a szakszerű elhelyezés és tárolás követelményeivel.

Vargha László igazgatósága (1947–49) alatt lehetőséget is kapott arra, hogy újjászerveze ezeket a fontos műtárgyvédelmi feladatokat. 1949-ben sokadmagával elbocsátották a Néprajzi Múzeumból s két esztendeig Keszthelyen a Balatoni Múzeumban sikerült belső emigrációját hasznosan eltölteni. A vidéki múzeumokban megszokott minden muzeológiai feladatokat végezte távol családjától és barátaitól. Hamarosan szükség lett a múzeumok központi intézményében, majd a minisztériumban olyan szakemberre, akinek alapos muzeológiai ismeretei vannak. Így 1951-ben Némethy Endrét visszahelyezték Budapestre. 1960-ig dolgozott a kultúrát felügyelő minisztériumban, fő feladata a vidéki (főleg dunántúli) múzeumok nyilvántartásának felügyelete és szervezése.

A minisztériumban módja volt régen dédelgetett tervének kidolgozására: műtárgyak megmentése érdekében természettudományos alapokon nyugvó konzerválási, restaurálási módszer megvalósítása, restaurátorok közép- és felsőfokú kiképzése. Létrejött a Központi Muzeológiai Technológiai Csoport, amelynek 1961-től vezetője lett. Fáradhatatlanul dolgozott jól képzett szakembertársaival együtt, hogy a nemzetközi tapasztalatokat és szakirodalmat hasznosító és a hazai viszonyokat figyelembe vevő korszerű múzeumi-restauratori eljárások megvalósuljanak. Tanfolyamokat szervezett, kezdeményezésére a Képzőművészeti Főiskolán a restaurátorok képzését felsőfokú szintre fejlesztették.

1974-ben, 62 évesen nyugdíjazták. Fiatal volt még és tettekre kész, rengeteg tapasztalat birtokában. A Néprajzi Múzeumban – ismerve ezeket az értékeket – nyugdíjas munkatársként alkalmazták az Adattárban. Húsz éven keresztül télen-nyáron, fagyban-hóban lankadatlan energiával járt a múzeumba, ahol az archív fényképek és dokumentumok meghatározását, nyilvántartását, rendezését végezte. Nincs annyi helyünk, hogy csak töredékét is felsoroljuk annak a hatalmas munkának, amelyet nyugdíjasként végzett a Néprajzi Múzeumban. Munkaasztalánál kisebb iskolát teremtett: a fiatal néprajzos kollégák és restaurátorok gyakran élvezték kissé szarkasztikus humorral ízesített történeteit az „élő múltról”. Kollégái becsülték, szerették. A Néprajzi Társaság tiszteleti tagjává választotta. Titkos vágya, a kemenesaljai tájszótár elkészítése és megjelentetése befejezetlenül maradt.

Úgy halt meg, ahogyan élt: szerényen, háttérbe húzódva.

Szemkeő Endre

E számunk szerzői

András Lászlóné
(1961)
múzeumpedagógus
Wosinsky Mór Múzeum,
Szekezsárd

Bakó Ferenc dr.
(1917)
a néprajztudományok
akadémiai doktora
ny. megyei múzeumigaz-
gató
Dobó István Vármúzeum,
Eger

T. Balázs Ágnes dr.
(1948)
vegépsz mérnök
főrestaurátor
Magyar Nemzeti Múzeum

Bezzeg Mária
(1951)
középkolai tanár,
tudományos titkár
Hadtörténeli Múzeum

Füköh Levente dr.
(1961)
kandidátus, zoológus
múzeumigazgató
Mátra Múzeum,
Gyöngyös

Gazda László dr.
(1934)
középkolai tanár
ny. megyei múzeumigaz-
gató
Déri Múzeum, Debrecen

Juhász János
(1949)
néprajzos, muzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum

Kaposvári Gyula
(1916)
középkolai tanár
ny. megyei múzeumigaz-
gató
Damjanich János Múze-
um, Szolnok

Kovács Gergelyné
(1939)
középkolai tanár,

kultúrtörténész
múzeumigazgató
Postamúzeum,
Budapest

Kovács Tibor dr.
(1940)
régész
főigazgató helyettes
Magyar Nemzeti Múzeum

Kriston Vizi József dr.
(1955)
néprajzkutató
osztályvezető
Szókraténusz Játékmú-
zeum és Műhely,
Kecskemét

Mihály Mária
(1944)
középkolai tanár
főtanácsos
Művelődési és Közokta-
tás Minisztérium
Kulturális Örökség
Főosztály

Nagy László
(1948)
középkolai tanár
ügyvezető igazgató
Ópusztaszeri Nemzeti
Történelmi Emlékpark
Közhasznú Társaság

Novák István
(1938)
okleveles építészmérnök
Szeged város főépítésze

Selmeczi László dr.
(1942)
kandidátus, régész
megyei múzeumigazgató
Déri Múzeum, Debrecen

Szabadfalvi József dr.
(1928)
akadémiai doktor
ny. megyei múzeumigaz-
gató
Herman Ottó Múzeum,
Miskolc

Szabadváry Ferenc dr.
(1923)

akadémiai doktor
vegépsz mérnök –
tudománytörténész
ny. főigazgató
Országos Műszaki
Múzeum, Budapest

Szabó G. László
(1929)
középkolai tanár
Feszty körkép Alapítvány
titkára
Móra Ferenc Múzeum,
Szeged

Szűcs Árpád
(1933)
középkolai tanár
ny. osztályvezető
Móra Ferenc Múzeum,
Szeged

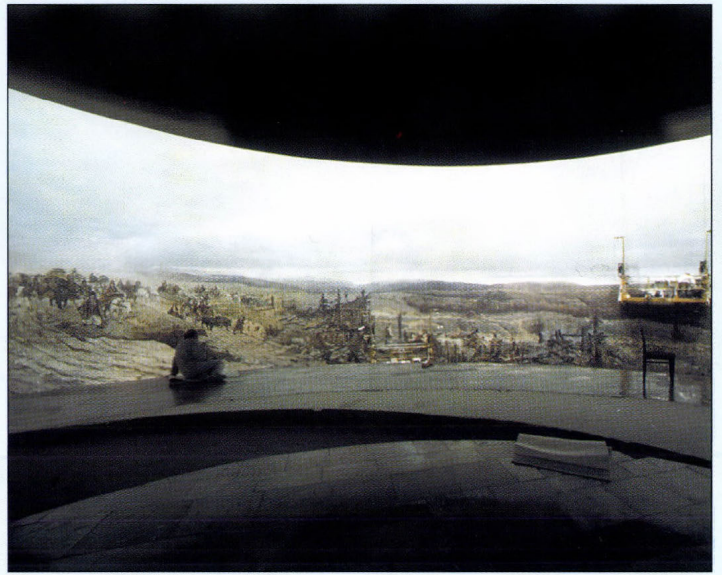
Taxner Tóth Ernő dr.
(1935)
akadémiai doktor
irodalomtörténész
rektorhelyettes, egyetemi
tanár
Kossuth Lajos Tudomány-
egyetem, Debrecen

Trogmayer Ottó dr.
(1934)
kandidátus, régész
megyei múzeumigazgató
Móra Ferenc Múzeum,
Szeged

Vadas Ferenc
(1958)
művészettörténész
tudományos kutató
Hild–Ybl Alapítvány

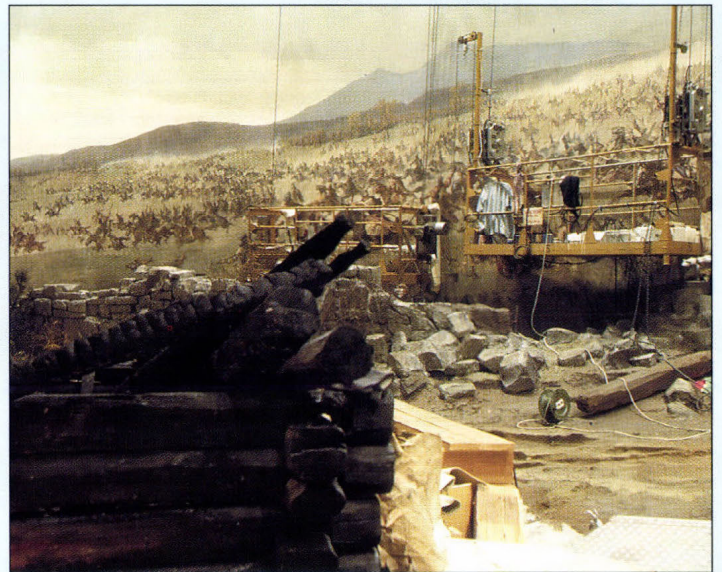
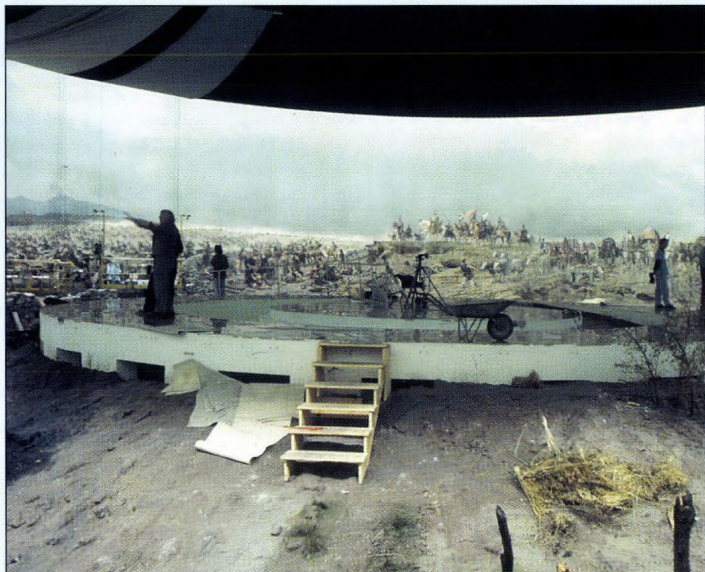
Vámos Éva dr.
(1950)
kandidátus
középkolai tanár
főigazgató
Országos Műszaki
Múzeum, Budapest

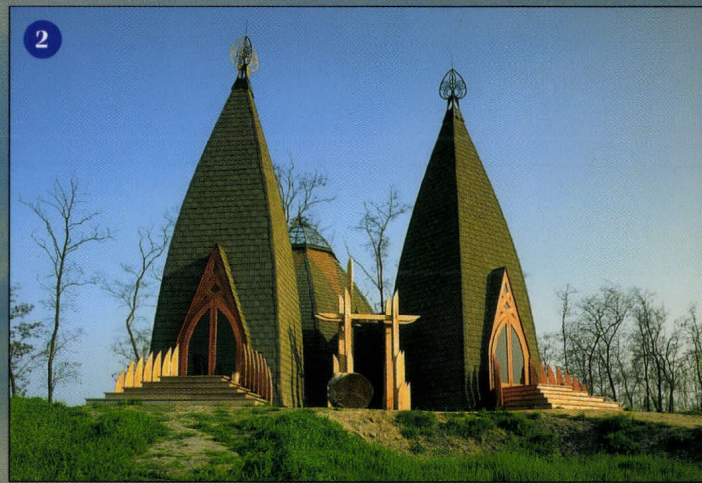
Wollák Katalin
(1952)
régész
osztályvezető helyettes
Magyar Nemzeti Múzeum

A körterem kialakítása Constructional stages of the rotunda

Fotó/Photo: Georg Valerius (Köln, Németország)

1. Részlet a Szabadtéri Néprajzi Múzeumból
2. Ökumenikus kápolna
3. Az Árpád-emlékmű
4. Részlet a körképéből
5. Múzeumépület
6. Romterület: a szeri monostor és templom maradványai

1. Detail of the Open Air Museum
2. Ecumenical chapel
3. Detail of the panorama
4. The Árpád memorial
5. Museum building
6. Archaeological site: the remains of the monastery and the church of Szer

